

ISSN 1857-2405

R EVISTA

INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

Publicație științifico-practică, informativă și de drept

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3\(66\)](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66))

Nr. 3 (66), 2023

Revista este acreditată ca publicație științifică de tipul B

Revista Institutului Național al Justiției
(publicație științifico-practică, informativă și de drept)
nr. 3 (66), 2023

Redactor-șef:

Ecaterina POPA, Director interimar al Institutului Național al Justiției

Colegiul de redacție:

Sergey V. ARAKELYAN, doctor habilitat în drept, rector al Academiei de Justiție din Armenia

Cristina ROTARU-RADU, doctor în drept, director al Institutului Național al Magistraturii din România

Augustin FUEREA, doctor în drept, profesor universitar, cercetător asociat la Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

Ruslan STEFANCIUC, doctor habilitat în drept, profesor, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice din Ucraina

Natalia ȘUKLINA, doctor în drept, jurist emerit, profesor, prorector al Școlii Naționale de Judecători din Ucraina

Ivan PRISEAJNIUK, doctor în drept, ex-rector al Academiei Naționale a Procuraturii din Ucraina

Elchin KHALAFOV, doctor în filozofie, rector al Academiei de Justiție din Azerbaidjan

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conf. univ., avocat, prof. interimar ULIM

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector USM

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al USPEE „Constantin Stere”

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar la USPEE „Constantin Stere”

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei

Ion COVALCIUC, procuror-șef al Procuraturii mun. Bălți, doctor în drept, conferențiar universitar

Andrei NEGRU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, șef al Departamentului Drept Public, Facultatea de Drept, USM

Diana SÂRCU, doctor habilitat în drept, judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Elena BELEI, doctor în drept, conferențiar universitar, șefa Departamentului Drept Procedural al Facultății de Drept, USM

Tatiana VIZDOAGĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, formator INJ

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar, șef-interimar al Departamentului Drept Internațional și European al Facultății de Drept, USM

Adriana EȘANU, doctor în drept, conferențiar universitar la USM, formator INJ

Responsabil de procesul editorial – **Gheorghe Budeanu**

Editură și tipar:

Î.S. „Tipografia Centrală”, str. Florilor 1, tel.: 022 430-360

Datele Institutului:

MD 2004. Moldova, Chișinău, str. S. Lazo, 1

tel: 022 232-755

e-mail: inj@inj.gov.md

www.inj.md

Distribuire gratuită

© Revista Institutului Național al Justiției

Nota redacției

Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare au decis, prin Hotărârea nr. 169 din 21 decembrie 2017, să clasifice Revista Institutului Național al Justiției drept publicație științifică de tipul B.

Revista se declară publicație științifică cu Acces Deschis, este membru Crossref și este inclusă în baza de date națională IBN și în bazele de date internaționale HeinOnline, Copernicus (ICV 2021 = 91.78) și DOAJ.

Condițiile de tehnoredactare și pentru acceptarea manuscriselor spre publicare le găsiți la rubrica Revista INJ de pe site-ul INJ – www.inj.md

SUMAR**INVITATUL NOSTRU**

Tomasz KOBZDEJ, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Polone în Republica Moldova.....2

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR5**DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL**

Vitalie RACU. Impactul legii nr. 190 din 21.07.2022 asupra procesului de recuperare a bunurilor infracționale.....8

Andrei STRATAN. Informația falsă: mijloc de săvârșire a infracțiunilor prevăzute în articolul 238 din Codul penal 15

Ludmila NEGRITU. Incriminarea faptei de distrugere sau risipire a bunurilor băncii: între necesitate și exces de incriminare 22

DREPT CIVIL ȘI PROCESUAL CIVIL

Vasile CREȚU. Reglementarea activității judecătorilor și a executorilor judecătorești în perioada Marii Uniri..... 30

Felicia CHIFA. Particularitățile sarcinii probațiunii în procedura specială 35

DREPT PUBLIC

Tatiana CIAGLIC. Accesul la justiție prin prisma digitalizării informației 42

Aliona CARA-RUSNAC. Semnătura electronică – tendințe actuale de facilitare a accesului online la serviciile și actele juridice electronice 47

Natalia GAVRILENCO. Lipsa eticii profesionale a judecătorilor – temei de sancționare disciplinară..... 56

SUMMARY**OUR GUEST**

Tomasz KOBZDEJ, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Poland in the Republic of Moldova2

NIJ LIFE: THE CHRONICLE OF EVENTS.....5**CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW**

Vitalie RACU. The impact of law no. 190 of 21.07.2022 on the criminal asset recovery process.....8

Andrei STRATAN. False information: means of committing crimes provided in article 238 of the Criminal Code..... 15

Ludmila NEGRITU. Criminalization of destroying or wasting bank property: between necessity and excess of incrimination 22

CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURAL LAW

Vasile CREȚU. Regulation of the activity of judges and bailiffs during the period of the Great Union 30

Felicia CHIFA. Particularities of the burden of proof in the special procedure 35

PUBLIC LAW

Tatiana CIAGLIC. Access to justice through the prism of digitalization of the information 42

Aliona CARA-RUSNAC. Electronic signature – current trends in facilitating online access to electronic services and legal documents 47

Natalia GAVRILENCO. Lack professional ethics of judges – grounds for disciplinary sanctions 56

INVITATUL NOSTRU

„ÎNȚELEGEM PERFECT PROVOCĂRILE CU CARE SE CONFRUNTĂ REPUBLICA MOLDOVA...”

– Domnule ambasador Tomasz Kobzdej, țara Dumneavoastră, Polonia, este percepută la Chișinău ca un partener de importanță strategică, în special în contextul aspirațiilor europene ale Republicii Moldova. De unde și de când această dragoste a polonezilor față de țara noastră?

– Polonia și Moldova sunt țări cu o cultură și o istorie foarte similare. Soarta națiunilor și statelor noastre s-a împletit de multe ori. În patria mea exista un respect deosebit pentru cei ce luptă pentru independență și eliberare de influența puterilor străine, de aceea sprijinim Republica Moldova și aspirațiile sale de aderare la Uniunea Europeană. Parteneriatele de cooperare au loc la diferite niveluri: de la cele mai înalte autorități ale statului, așa cum se vede în numeroase vizite ale președinților și prim-miniștrilor, cooperarea continuă între ministere (cele din afacerile externe, sănătate, afaceri interne, agricultură, dezvoltare regională, justiție), între administrațiile locale, orașe partener, universități. Modul în care polonezii gândesc despre Republica Moldova se bazează pe două elemente la fel de esențiale: toți înțeleg importanța geopolitică a Republicii Moldova în circumstanțele actuale de securitate. În același timp, polonezii au multă empatie față de moldoveni, mai ales că avem o mișcare istorică similară în ultimii 30 de ani.

Cu siguranță, ultimii trei ani au fost o perioadă istorică pentru Republica Moldova, iar războiul din Ucraina atrage atenția comunității internaționale asupra acestui loc particular din Europa. Cooperarea polono-moldovenească și implicarea poloneză în reformele Republicii Moldova sunt, totuși, mai profunde și mai lungi decât „acoperirea mediatică” recentă a acestei țări.

– Polonia, alături de alte țări europene, acordă Republicii Moldova o asistență substanțială pe calea transformărilor democratice. O face inclusiv prin implementarea unor proiecte comune în domeniul agriculturii, asigurării ordinii publice, culturii, educației... Care dintre asemenea proiecte au sau au avut un impact deosebit asupra opiniei publice din Republica Moldova?

– Cu adevărat, Polonia se angajează în multe proiecte care intrunesc următoarele criterii: cooperarea cu un partener local, efectul de lungă durată și îmbunătățirea calității vieții persoanelor care trăiesc în comunitate. Acest lucru este realizat printr-o combinație de asistență tehnică (materială), transfer de cunoștințe și experiență.

Tomasz KOBZDEJ,
*Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar
al Republicii Polone în Republica Moldova*

Unele dintre proiectele de dezvoltare sunt recunoscute doar la nivel local, dar sunt la fel de importante ca și eforturile la scară întreagă. Exemple bune sunt renovările pentru facilitățile din educație și ale serviciilor de asistență medicală. În cazul în care oferim asistență care are o acoperire la nivel național, cum ar fi cooperarea cu Ministerul Afacerilor Interne, putem ajunge la o audiență mult mai largă. Nu trebuie să uităm acțiunile poloneze din mai 2023, când Poliția Poloneză a furnizat instruire omologilor săi moldoveni, folosind un elicopter fantezist, iar acest eveniment a fost atât de excepțional încât a creat un interes masiv în fața cetățenilor Republicii Moldova și a mass-media locale. Dar din nou: nu putem confunda promovarea vizibilității poloneze cu auto-promovarea.

– Relațiile diplomatice între Polonia și Republica Moldova au fost stabilite la 14 iulie 1992. În acele zile mai continua războiul secesionist de la Nistru, cu implicarea Armatei a 14-a a Federației Ruse. Știm că Polonia respectă și susține integritatea teritorială a Republicii Moldova. Cum credeți, victoria Ucrainei în actualul război cu Rusia va facilita rezolvarea diferendului transnistrean?

– Polonia subliniază invariabil sprijinul său multidimensional pentru Republica Moldova în cadrul granițelor sale recunoscute internațional în ceea ce privește deciziile luate de guvern. Acest lucru a fost subliniat și în timpul mandatului Poloniei în calitate de președinte al OSCE. Ministrul polonez al afacerilor externe, profesorul Zbigniew Rau, în timpul vizitei sale la Chișinău și în regiunea transnistreană, a subliniat această poziție, afirmând că dialogul cu participarea partenerilor internaționali este necesar pentru rezolvarea conflictului. Președinția poloneză a OSCE a sprijinit activ discuțiile dintre Chișinău și Tiraspol, în timp ce planifica o întâlnire în formatul principal de negociere, care este de 5+2. Situația s-a schimbat din cauza atacului Rusiei asupra Ucrainei. Aceste țări sunt cruciale în formatul negocierii. Războiul a amânat perspectiva progresului, dar suntem convinși că sfârșitul războiului din Ucraina va deschide un nou capitol în acest proces.

– Cum colaborați cu diaspora poloneză în R. Moldova? Știu că mulți dintre reprezentanții acesteia locuiesc în estul republicii, unde, cu secole în urmă, nordul Transnistriei reprezenta hotarul de sud-est al ceea ce cunoaștem ca *Reci Pospolita sau Uniunea statală polono-lituaniană*. Acum câțiva ani, l-am cunoscut pe preotul catolic din localitatea transnistreană Rașcov și am înțeles că el venise acolo ca misionar polonez...

– În Republica Moldova există o mulțime de organizații care reprezintă minoritatea poloneză în majoritatea regiunilor țării. În plus, polonezii se întâlnesc și în jurul bisericilor romano-catolice. Principalele locații în care trăiește diaspora poloneză în Moldova sunt: Chișinău, Bălți, Stârcea, Soroca și Comrat. De fapt, în regiunea transnistreană avem multe organizații ale diasporei poloneze, adică în Sloboda Rașcov, Rașcov, Râbnîța, precum și în Tiraspol. Ambasada Poloniei sprijină toți moldovenii de origine poloneză care doresc să învețe limba poloneză (astăzi avem 8 profesori trimiși din Polonia și, de asemenea, profesori locali) și facilitează dezvoltarea cunoștințelor despre Polonia, tradițiile noastre și istoria noastră națională. Astăzi, încercăm să sprijinim călătoriile în Polonia, în special pentru copiii care doresc să viziteze patria strămoșilor lor. Diaspora poloneză cooperează, de asemenea, cu Ambasada Poloniei și cu fundații guvernamentale din Polonia, oferind propriile proiecte. Oamenii care demonstrează că au strămoși polonezi, mențin tradițiile poloneze și vorbesc limba noastră pot solicita „Karta Polaka”. Aceste documente sunt emise pentru străini, dar ajută în călătorii, admitere la universități și muncă legală în Polonia.

Comunitatea poloneză din Moldova are propria sa istorie, foarte interesantă. De exemplu, Rașcov are un

loc special în memoria colectivă poloneză, din cauza romanilor istorice ale lui Henryk Sienkiewicz, legate de istoria secolului al XVII-lea. În zilele noastre, diaspora poloneză care trăiește în acea regiune provine din migrația din secolele XIX și XX, în mare parte din Ucraina. Chiar și astăzi la cimitirul din Rașcov se pot vizita morminte istorice poloneze. Multe dintre monumentele legate de istoria poloneză au fost renovate de Institutul Național al Patrimoniului Polonez în străinătate „Polonika” acum câțiva ani. Cel mai cunoscut este monumentul care comemorează locul morții lui Stanisław Żółkiewski în Țuțora, unde hatmanul a fost ucis.

– În activitatea Dumneavoastră practicați și conferințe publice, în special – în fața studenților. Principiul subiect al acestor conferințe îl reprezintă relațiile moldo-polone în contextul securității europene. Anume în acest context, putem noi fi încredințați că Polonia este un partener strategic și pentru Republica Moldova?

– Oportunitatea de a întâlni studenții și de a împărtăși cu ei opinii cu privire la securitatea europeană, inclusiv problema relațiilor moldo-poloneze, în special în aceste zile, contextul acestora nu poate fi supraevaluat. Parteneriatul strategic este o relație bazată pe acordul reciproc, în care obligațiile ambelor părți sunt clare. Încrederea este construită și menținută în cursul cooperărilor zilnice și, ca atare, oferă încredere pentru viitor. Polonia sprijină puternic Republica Moldova în multe domenii, acordând fonduri, oferind asistență materială, împărtășind cunoștințe și experiență. Exemple de cooperare între ministerele afacerilor interne au fost acoperite pe scară largă și comentate de mass-media moldovenească și de publicul lor. Scopul acțiunilor noastre a fost consolidarea competențelor instituțiilor și serviciilor dumneavoastră care sunt direct implicate în probleme de securitate.

Într-adevăr, misiunea mea în Republica Moldova a fost dominată de probleme legate de securitate, atât în context bilateral, cât și multilateral. Acum, Ambasada Poloniei acționează și ca punct de contact NATO. Una dintre sarcinile noastre este de a explica societății moldovenești ce reprezintă această alianță nord-atlantică. Prezentăm Polonia ca un exemplu concret de tranziție eficientă a sectorului de securitate. Subliniez adesea că succesiunea deciziilor strategice poloneze a fost importantă: garanțiile de securitate (NATO, ca un scut real pentru noi) mai întâi, apoi integrarea socio-economică – aderarea la UE.

Fiecare țară este diferită, azi Europa este diferită de cea de acum 20 de ani, dar încă multe lecții din tranziția poloneză ar putea fi de învățatură pentru Republica Moldova.

Cele mai înalte autorități poloneze au anunțat public că facilitarea integrării Republicii Moldova în UE va fi una dintre prioritățile Președinției poloneze a UE în 2025. Aceasta este o declarație destul de strategică și serioasă. Polonia nu numai că declară o atenție strategică asupra Moldovei, dar Polonia a făcut lobby la Bruxelles și în alte capitale europene pentru acordarea statutului de țară candidat a Moldovei în UE. Nu a

fost foarte ușor să convingem toți partenerii. Așa văd eu perspectiva strategică menționată în întrebare.

– Este cunoscut Festivalul Primăverii Poloneze pe care îl organizați în Republica Moldova. Dacă ne gândim că-i vorba de o primăvară europeană, ne puteți spune ce are de învățat de la polonezi societatea noastră pentru a păși mai convinsă pe calea integrării europene?

– „Primăvara poloneză” este una dintre cele mai active organizații poloneze din Chișinău. În fiecare an, în cooperare cu Ambasada Poloniei, organizează un concert festiv, ceea ce reprezintă o șansă pentru diaspora poloneză din fiecare parte a Moldovei de a-și prezenta patrimoniul cultural. Acest festival este foarte popular printre polonezii din Moldova și a devenit parte a tradiției noastre locale. Aș dori să subliniez că acest festival reunește multe grupuri: copii și adulți, profesioniști și amatori – toți acei care depun eforturi pentru menținerea culturii poloneze în Moldova. În opinia mea, acest tip de întâlnire are o influență pozitivă asupra tuturor comunităților prin consolidarea cooperării între organizațiile poloneze din Moldova.

– După destrămarea lagărului socialist, din care făcea parte și Polonia, sigur că și țara Dumneavoastră a avut probleme de reformare a sistemului de justiție. Cum a înfruntat Polonia acele probleme, dar și cum apreciați nenumăratele încercări de reformare a acestui sistem în Republica Moldova?

– Referindu-ne la asemănările din istoria țărilor noastre, aș dori să subliniez că înțelegem perfect provocările cu care se confruntă Republica Moldova. Procesul de transformare este extrem de dificil și necesită sacrificiu. Aceasta implică nu numai schimbări organizaționale, dar, mai ales, reforme politice foarte complicate. Reformele sistemului de justiție sunt cele care necesită atât precizie, transparență, cât și o schimbare mentală. Efectuarea acestor schimbări este solicitantă și necesită mult timp. Polonia sprijină atât politic, cât și prin expertiză reformele sistemului de justiție din Moldova. Ca exemplu, pot servi consultările experților ministerelor justiției din luna octombrie.

– Una dintre cele mai mari piedici pe calea integrării europene a țării noastre este corupția. Dacă și Polonia s-a confruntat cu așa ceva, care ar fi soluțiile de deznădăcinare a acestui flagel?

– Nu există un răspuns simplu la această întrebare. Polonia a fost și, într-o oarecare măsură, este încă afectată de riscul de corupție. Din fericire, datorită reformei democratice consecutive, care a început în anii 90, au fost introduse valori precum statul de drept și libertatea de exprimare, dar și transparența, ca principii-cheie al bunei guvernări. În acest sens, cred că există două circumstanțe importante care ar putea contribui la combaterea cumei corupției. În primul rând, este angajamentul autorității statului de a conduce un proces de luare a deciziilor onest, deschis și responsabil, cu angajarea tuturor părților, inclusiv a reprezentanților societății civile. În al doilea rând, este reacția guvernului la problemă. Răspunsul

la orice caz de luare de mită, fraudă sau delapidare cu privire la reprezentantul autorităților trebuie să fie rapid și decisiv. Din câte știu, Moldova a construit în ultimii ani o bază legală eficientă pentru a-i persecuta pe asemenea criminali. Mai mult, în societatea moldovenească există o cerere mare de schimbare. De când Moldova a mers pe calea integrării europene, guvernul a întreprins măsuri uriașe pentru a lupta împotriva corupției și pentru a îndeplini cerințele UE. Este vizibil faptul că procesul de integrare europeană a Moldovei servește ca un catalizator pentru introducerea unor reforme cuprinzătoare în țară.

Cel mai important este că Moldova nu-i singură în aceste eforturi și are sprijin internațional.

– Institutul Național al Justiției pregătește cadre tinere pentru sistemul justiției, mai desfășoară și formarea continuă a judecătorilor și procurorilor aflați în funcție. Toți consideră că pe ușile INJ ies procurori și judecători bine pregătiți etic și profesional. Cum credeți: de ce oare, ajungând în sistem, aceștia nu mai luptă pentru a transforma spre bine sistemul din interior?

– Nu sunt în măsură să alinez teza puternică din întrebare sau să o argumentez. Nu pot judeca judecătorii moldoveni. Există mecanisme speciale de stat stabilite în acest obiectiv.

Nu pot decât să împărtășesc observația mea generală: o justiție puternică înseamnă o societate puternică și stabilă. În fiecare țară, inclusiv Moldova și Polonia, există grupuri interesate de un stat slab și de lipsa transparenței instituționale.

– Domnule ambasador, ce se știe în Polonia despre Republica Moldova?

– Istoricește, Republica Moldova a fost populară printre anumite grupuri de turiști, care știau de ce ar trebui să călătorească aici: pentru a experimenta oamenii, natura, mâncarea și vinul, care este greu de găsit în altă parte mai aproape de Polonia. Evoluțiile politice recente din regiune au atras atenția cetățenilor polonezi despre situația actuală din Republica Moldova. Polonezii știu: țara care a făcut parte odată din Uniunea Sovietică este acum pe calea de integrare în Uniunea Europeană și are multe provocări pentru a face față, pornind de la refugiați, criza energetică și criza economică. Mass-media poloneză informează pe larg despre reacțiile moldovenilor la orice încercări care vizează destabilizarea situației politice, totodată, împărtășește știri despre reformele și politicile implementate de autoritățile Republicii Moldova. Vizitele recente, multiple, la nivel înalt, au fost, de asemenea, foarte utile pentru a atrage atenția cetățenilor polonezi asupra situației actuale din țara dumneavoastră.

Vă rog, fiți conștienți că primesc în continuare o mulțime de informații (articole, podcast-uri) despre Moldova de la prietenii mei rezidenți în Polonia care nici nu se ocupă de relații internaționale, ci, pur și simplu, urmăresc cu atenție evenimentele care au loc în Moldova. Sunteți foarte populari!

– Vă mulțumim, domnule ambasador?

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR

SALUTĂM O NOUĂ GENERAȚIE DE AUDIENȚI

În ziua de 13 noiembrie, la Institutul Național al Justiției a fost lansat un nou curs de formare inițială a candidaților la funcții de judecător și de procuror. Dintre cei 45 de audienți care au promovat cu succes examenul de admitere, 30 vor face studii pentru a candida la funcția de judecător, iar 15 – la funcția de procuror.

La festivitatea moderată de Directoarea interimară a Institutului Național al Justiției, Ecaterina Popa, au participat conducătorii-cheie ai instituțiilor din sectorul justiției, reprezentanți ai corpului diplomatic al ambasadelor României și SUA în R. Moldova, audienți și formatori INJ.

În alocuțiunea sa, Ecaterina Popa, a menționat: „Scopul formării inițiale a viitorilor judecători și procurori este esențial: pregătirea unei generații care să reprezinte coloana vertebrală a justiției, garantând astfel statul de drept în societatea noastră. Fiecare efort depus în această instituție va contribui la continuarea procesului de reformă inclusiv pentru atingerea obiectivului de aderare la UE”.

„Reforma justiției și lupta împotriva corupției nu sunt doar simple slogane, dar angajamente de țară, asumate în procesul de integrare europeană. Vă îndemn să fiți onești și să vă ghidați întotdeauna de

spiritul și litera legii”, a subliniat Ministra Justiției, Veronica Mihailov-Moraru, în intervenția sa.

Mesaje de felicitare și îndrumare către audienți au mai avut Ion Munteanu, Procuror General interimar, Viorica Puica, Președintă interimară a Curții Supreme de Justiție, Ovidiu Viorel Năftănăilă, prim-colaborator al Ambasadei României în R. Moldova, Brett Rose, Director al Secției justiție penală și aplicarea legii din cadrul Ambasadei SUA în R. Moldova, Diana Rontundu, Președinta Consiliului INJ, Angela Motuzoc, Președinta Consiliului Superior al Procurorilor, Sergiu Caraman, Președinte interimar al Consiliului Superior al Magistraturii, Viorel Ciobanu, Președintele Comisiei pentru examenele de admitere 2023, și Ion Guzun, membru al Consiliului Superior al Magistraturii.

UN NOU PROIECT DE REFORMĂ A JUSTIȚIEI ȘI COMBATERE A CORUPȚIEI

La 13 iulie 2023, la Institutul Național al Justiției a fost prezentat Proiectul de reformă a justiției și combatere a corupției (JARA) care va sprijini, prin intermediul Agenției SUA pentru Dezvoltare Internațională (USAID), eforturile Guvernului R. Moldova de a implementa și de a promova angajamentele sale de combatere a corupției.

Evenimentul de lansare s-a desfășurat cu participarea Președintei R. Moldova, Maia Sandu, a Adjunctei Administratoarei USAID pentru Biroul Europa și Eurasia, Erin McKee, a Ambasadorului SUA în R. Moldova, Kent D. Logsdon, a ministrei justiției, Veronica Mihailov-Moraru, a Directoarei interimare a INJ, Ecaterina Popa, și a coordonatoarei proiectului, Anne M. Trice.

În cadrul proiectului, USAID va stabili parteneriate cu Ministerul Justiției, Institutul Național al Justiției, Centrul Național Anticorupție, Procuratura Anticorupție și ONG-uri pentru a atinge patru obiective: crearea unui mini-secretariat care va monitoriza implementarea Strategiei de Dezvoltare a

Justiției pentru anii 2022-2025; instruirea în cadrul INJ a judecătorilor și a personalului instanțelor cu privire la subiecte specializate în domeniul financiar (criptomonede, portmoneu financiar, achiziții publice etc.) și asistență pentru evaluarea extraordinară a judecătorilor și a procurorilor; expertiză legislativă și analitică oferită principalelor instituții anticorupție – CNA și PA; sensibilizarea opiniei publice prin intermediul societății civile.

MINISTRUL JUSTIȚIEI DIN ROMÂNIA A EFECTUAT O VIZITĂ LA INJ

O delegație din România, condusă de ministrul justiției, Alina-Ștefania Gorghiu, a vizitat la 23 august 2023, Institutul Național al Justiției, unde a avut o întrevedere cu Directorul interimar, Ecaterina Popa.

Din delegația română au făcut parte George-Cătălin Șerban, Secretar de stat al Ministerului Justiției, Andrei Bratosin, Secretar II, Secția politică a Ambasadei României în R. Moldova, Dochiana Bejan și Iulia-Ilinca Ilie, consilieri ai ministrului, fiind însoțiți de Gabriela Bejenari, consultant superior, Direcția relații internaționale, Ministerul Justiției din R. Moldova.

Din partea Institutului, la întâlnire au mai participat Cezara-Elena-Polisca, șefa Secției didactico-metodică și formare formatori, Olga Marandici, șefa Secției relații internaționale, Ion Bocan, șeful Secției instruire continuă.

În cursul discuției au fost abordate subiecte privind colaborarea moldo-română pe segmentul justiției și formare judiciară. Directorul interimar a subliniat importanța conlucrării și beneficiile obținute în cadrul parteneriatelor cu Institutul Național al Magistraturii și Școala Națională de Grefieri.

A fost evidențiată relevanța profesională consistentă a transferului de expertiză oferit beneficiarilor INJ, începând cu anul 2022 și care continuă până în prezent, cu sprijinul Agenției de Cooperare Internațională pentru Dezvoltare (RoAid), sub coordonarea Ministerului Afacerilor Externe din România. Doamna Ministru și doamna Director au identificat necesități și au definit perspective și oportunități de consolidare a expertizei instituționale, inclusiv aspecte legate de formarea judiciară în domeniul acquis-lui comunitar.

VIZITĂ DE STUDIU ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII

Reprezentanții Institutului Național al Justiției, Ecaterina Popa, Directoare interimară, și Cezara-Elena Polisca, șefa Secției didactico-metodică și formare formatori, au efectuat o vizită de studiu în Statele Unite ale Americii. Delegația a inclus și profesori responsabili de predarea cursului de scriere și argumentare juridică la facultățile de drept din R. Moldova. Vizita a fost parte a programului „Consolidarea cercetării, scrierii și argumentării juridice în Moldova”, implementat de National Center for State Courts (NCSC) în colaborare cu Universitatea William&Mary din Williamsburg, fiind facilitată de Biroul justiție penală și aplicarea legii (INL) al Departamentului de Stat al SUA.

În cadrul vizitei de studiu, au fost desfășurate numeroase activități care au avut ca scop dezvoltarea abilităților de scriere juridică în procesul de pregătire a viitorilor reprezentanți ai sectorului justiției,

precum și înțelegerea modului în care universitățile din SUA abordează această disciplină esențială în formarea tinerilor pentru cariere juridice. De asemenea, în cadrul unei mese rotunde, Ecaterina Popa a abordat subiecte ce țin de admiterea, procesul de formare inițială și absolvirea INJ, oferind o perspectivă cuprinzătoare asupra funcționării și obiectivelor Institutului Național al Justiției din R. Moldova.

Vizita de studiu s-a desfășurat în perioada 26 august-4 septembrie 2023.

SUPPORT PENTRU REFORMA JUSTIȚIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

La 17 octombrie 2023 a avut loc lansarea proiectului comun al Uniunii Europene și al Consiliului Europei „Suport pentru reforma justiției în Republica Moldova”, care va acorda sprijin autorităților naționale pentru a avansa în continuare reforma sistemului judiciar prin consolidarea independenței, transparenței și profesionalismului acestuia. Printre beneficiarii proiectului se numără Ministerul Justiției, Consiliul Superior al Magistraturii, Consiliul Superior al Procurorilor, Institutul Național al Justiției și Curtea Constituțională.

Evenimentul a fost deschis de Veronica Mihailov-Moraru, Ministra Justiției a Republicii Moldova, Jānis Mažeiks, Șeful Delegației Uniunii Europene în Republica Moldova, Falk Lange, Șeful Oficiului Consiliului Europei la Chișinău, și Lilit Daneghian, Șefa Diviziei Programe de Cooperare a.i., Direcția Generală Drepturile Omului și Stat de Drept, Consiliul Europei.

Institutul Național al Justiției a fost reprezentat de Ecaterina Popa, Directoare interimară, și

Olga Marandici, șefa Secției relații internaționale. În intervenția sa, Directoarea interimară a INJ s-a referit la formarea judiciară ca o pre-condiție pentru independența judiciară, statul de drept și protecția drepturilor omului, precum și la importanța Institutului în oferirea resurselor educaționale de calitate pentru profesioniștii din domeniul juridic. De asemenea, Ecaterina Popa a subliniat necesitatea intensificării eforturilor comune ale partenerilor naționali și internaționali în vederea edificării un sistem judiciar imparțial, transparent și eficient în contextul integrării țării noastre la Uniunea Europeană.

ROLUL INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI, CA ENTITATE DE FORMARE JUDICIARĂ

În preajma Zilei Juristului, audienții și formatorii INJ au participat la un panel de discuții cu genericul „Rolul Institutului Național al Justiției ca entitate de formare judiciară, în contextul obținerii statutului de țară candidată a R. Moldova pentru aderarea la Uniunea Europeană”.

În deschiderea evenimentului au vorbit Ecaterina Popa, Directoare interimară a Institutului Național al Justiției, Stanislav Copețchi, Secretar de stat de la Ministerul Justiției, și Lilit Daneghian-Bossler, Șefă interimară, Divizia de Programe de Cooperare, Consiliul Europei. Mesajele lor au conținut felicitări cu ocazia zilei profesionale, precum și convingerea că tânăra generație de juriști, trecută prin pregătirea profesională la INJ, va fi un suport esențial pentru modelarea unui sistem judiciar eficient și transparent.

În discursurile lor, Mariana Chicu, șefă a Unității din cadrul Diviziei de Programe de Cooperare, Consiliul Europei, și Eduard Pesendorfer, Delegația Uniunii Europene în R. Moldova, au dezvoltat subiecte privind importanța judiciarului independent în men-

ținerea statului de drept, rolul formării judiciare din perspectiva standardelor Consiliului Europei, instruirea judiciară ca parte a reformei din sectorul justiției în Republica Moldova – condiționalitate pentru candidatura la aderarea la Uniunea Europeană.

Activitatea a fost precedată de o întrevvedere a oficialilor invitați la care au fost discutate oportunități de colaborare în contextul lansării recente a proiectului comun al Uniunii Europene și al Consiliului Europei „Suport pentru reforma justiției în R. Moldova”, Institutul Național al Justiției fiind unul dintre beneficiarii acestuia.

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

CZU: 343.272

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3\(66\).01](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).01)

IMPACTUL LEGII NR. 190 DIN 21.07.2022 ASUPRA PROCESULUI DE RECUPERARE A BUNURILOR INFRAȚIONALE

Vitalie RACU,

șef de direcție, CNA,
formator INJ

<https://orcid.org/0000-0003-0643-956X>

SUMAR

Amendamentele aduse de legiuitor instituției confiscării extinse prin Legea Republicii Moldova nr. 190 din 21.07.2022 au ca fundament remedierea situațiilor de imperfecțiune legislativă și alinierea cadrului legal în materia recuperării bunurilor infracționale la standardele europene. Prezentul studiu își propune interpretarea exegetică a modificărilor operate în Codul penal, punerea pe tapet a elementelor-cheie, analiza acestora în raport cu standardele europene, precum și soluționarea problemei: în ce măsură modificările cu privire la confiscarea extinsă vor îmbunătăți procesul de recuperare a bunurilor infracționale?

Cuvinte-cheie: standarde europene, recuperarea bunurilor infracționale, confiscare specială, confiscare extinsă, activitate infracțională, persoană condamnată.

Considerații preliminare

Întrucât reprezintă un instrument eficace în lupta împotriva criminalității organizate, confiscarea activelor provenite din săvârșirea de infracțiuni a devenit o prioritate strategică la nivelul Uniunii Europene. Confiscarea rămâne principala armă și cel mai important instrument de prevenire și luptă împotriva criminalității organizate, corupției, spălării banilor și a altor in-

THE IMPACT OF LAW NO. 190 OF 21.07.2022 ON THE CRIMINAL ASSET RECOVERY PROCESS

SUMMARY

The amendments adopted by the legislator to the institution of extended confiscation are based on the remedy of situations of legislative imperfection and the alignment of the legal framework in the field of recovery of criminal assets to European standards. The present study aims to review the amendments made in the Criminal Code, highlight the key elements, analyze them in relation to European standards, as well as answer the question: Will the changes regarding extended confiscation improve the process of recovery of criminal assets?

Key-words: European standards, recovery of criminal assets, special confiscation, extended confiscation, criminal activity, convicted person.

fracțiuni grave, deoarece acestea privează persoanele care săvârșesc fapte prejudiciabile de beneficiile financiare și asigură respectarea principiului deja unanim recunoscut „*criminalitatea nu produce venituri*” [13, p. 32].

În literatura de specialitate s-a afirmat, pe bună dreptate, că instituția confiscării (specială sau extinsă) face parte din procesul de recuperare a activelor sau *lato sensu* a bunurilor provenite din infracțiuni [16, p. 5-8].

Confiscarea extinsă, ca măsură de siguranță, introdusă în Codul penal al Republicii Moldova [2] prin Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr. 326 din 23.12.2013 [9], urma să constituie pentru organele îndrituite cu

aplicarea legii un instrument-cheie de prevenire și combatere eficientă a criminalității organizate sau infracțiunilor de corupție, deoarece aceasta are rolul de a confisca „ceva mai mult” decât confiscarea specială, adică acele bunuri care nu au o conexiune directă cu infracțiunea, dar provin din activități infracționale de natura celor care au atras condamnarea făptuitorului.

Cu toate acestea, după 9 ani de la intrarea în vigoare, jurisprudența acumulată în domeniul confiscării extinse pare a fi una infimă și nu a atins rezultatul scontat și urmărit de autorități. În prezent a fost dispusă confiscarea extinsă doar în câteva cazuri singulare [14, p. 173], care mai degrabă constituie o excepție, decât o aplicabilitate sistemică a acesteia în procesul de recuperare a bunurilor infracționale.

La 21.07.2022, prin Legea pentru modificarea unor acte normative, nr. 190 [11], legiuitorul a adoptat o serie de amendamente la Codul penal, Codul de procedură penală și Codul de executare, care, potrivit preambulului din lege, ar transpune dispozițiile prevăzute la art. 4, 5 și 6 din Directiva 2014/42/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 3 aprilie 2014 privind înghețarea și confiscarea instrumentelor și produselor infracțiunilor săvârșite în Uniunea Europeană [5].

Așadar, modificările în discuție au avut drept scop remedierea situației de imperfecțiune legislativă a confiscării extinse prevăzută la art. 106¹ Cod penal [12], iar cele mai importante dintre acestea se referă la lista infracțiunilor în care poate fi aplicată confiscarea extinsă și condițiile speciale de aplicabilitate a confiscării extinse.

Discuții și rezultate

Cu privire la extinderea listei exhaustive a infracțiunilor prevăzute la art. 106¹ alin. (1) Cod penal, amintim întâi de toate că Directiva 2014/42/UE din 3 aprilie 2014 stabilește că statele ar trebui să aplice confiscarea extinsă cel puțin în cazul anumitor infracțiuni grave, iar art. 5 alin. (2) din directivă face referință la următoarele categorii de infracțiuni:

- corupția activă și pasivă din sectorul privat, precum și corupția activă și pasivă care implică funcționari ai instituțiilor Uniunii Europene sau ai statelor membre;
- infracțiunile legate de participarea la o organizație criminală, cel puțin în cazurile în care infracțiunea a generat beneficii economice;
- incitarea sau recrutarea unui copil în scopul participării la spectacole pornografice sau obținerea de foloase sau exploatarea unui copil în orice alt fel în acest scop, în

cazul în care copilul a depășit vârsta consimțământului sexual; distribuția, diseminarea sau transmiterea de pornografie infantilă; oferirea, furnizarea sau punerea la dispoziție de pornografie infantilă; producerea de pornografie infantilă;

- afectarea ilegală a integrității sistemului și afectarea ilegală a integrității datelor, în cazul în care a fost afectat un număr semnificativ de sisteme informatice prin utilizarea unui instrument, conceput sau adaptat în principal pentru scopul respectiv; importul, distribuția sau punerea la dispoziție în alt mod, cu intenție, a instrumentelor utilizate pentru săvârșirea de infracțiuni, cel puțin atunci când nu reprezintă cazuri minore;
- o infracțiune pasibilă de o pedeapsă maximă privativă de libertate de cel puțin patru ani.

Lista de infracțiuni care se conține în art. 106¹ alin. (1) Cod penal cuprinde un spectru larg de fapte prejudiciabile dislocate în diferite Căpitole ale Părții Speciale.

În varianta inițială (cea de până la intervenția Legii nr.190 din 21.07.2022), pentru aplicabilitatea confiscării extinse era necesar ca persoana să fie condamnată pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art. 158, 165, 206, 208¹, 208², 217–217⁴, 218–220, 236–240, 243, 248–253, 256, 260³, 260⁴, 279, 280, 283, 284, 290, 292, 302, 324–329, 330², 332–335¹ Cod penal. A doua condiție generală care urmează a fi întrunită este aceea ca fapta infracțională care a atras condamnarea făptuitorului să fie săvârșită din interes material. Urmărirea obținerii unui interes material nu poate fi realizată decât cu intenție, iar aptitudinea unei infracțiuni de a produce persoanei condamnate un beneficiu de natură patrimonială poate decurge fie din natura sa, fie din modul concret în care a fost săvârșită.

Totuși identificarea cât mai exactă a infracțiunilor care formează lista indicată de legea penală se dovedește a fi o operațiune destul de dificilă pentru legiuitor.

Așadar, potrivit remaniierilor operate prin Legea nr. 190 din 21.07.2022, legiuitorul a revizuit lista infracțiunilor prevăzute la art. 106¹ alin. (1) Cod penal, completând-o cu infracțiunile stipulate la art. 168 „Munca forțată”; art. 186 „Furtul”; art. 187 „Jaful”, art. 188 „Tâlhăria”, art. 189 „Șantajul”; art. 191 „Delapidarea averii străine”; art. 192 „Pungășia”; art. 214¹ „Producerea sau comercializarea medicamentelor contrafăcute”; art. 242¹ „Manipularea unui eveniment”; art. 242² „Pariuri aranjate”, art. 260⁶ „Frauda informatică”, art. 352¹ „Falsul în declarații”, art. 361 „Confecționarea, deținerea,

vânzarea sau folosirea documentelor oficiale, a imprimantelor, ștampilelor sau sigiliilor false”.

Totodată, infracțiunea prevăzută la art. 329 Cod penal a fost exclusă de legiuitor, ca infracțiune pentru săvârșirea căreia poate fi aplicată confiscarea extinsă, tocmai reieșind din raționamentul că „Neglijența în serviciu” nu poate fi săvârșită cu intenție și nu poate genera venituri ilicite.

La o analiză atentă a listei de infracțiuni prevăzute la art. 106¹ alin. (1) Cod penal, constatăm că unele dintre acestea, reieșind din textul incriminator, în general nu pot genera careva avantaje patrimoniale, cum ar fi: art. 217 „Circulația ilegală a drogurilor, etnobotanicelor sau analogilor acestora fără scop de înstrăinare” sau art. 240 „Utilizarea contrar destinației a mijloacelor din împrumuturile interne sau din fondurile externe”, articole care, în opinia noastră, urmează a fi excluse din lista respectivă.

O altă condiție obligatorie de aplicabilitate a confiscării extinse, introdusă prin Legea nr. 190 din 21.07.2022, constă în faptul că infracțiunea săvârșită să prevadă o pedeapsă maximă cu închisoarea pe un termen mai mare de 4 ani.

Impunerea de către legiuitor a acestei condiții duce la neaplicarea confiscării extinse pentru infracțiunile prevăzute la art. 256 „Primirea unei remunerații ilicite pentru îndeplinirea lucrărilor legate de deservirea populației” și la art. 352¹ „Falsul în declarații”, or, pedeapsa maximă a închisorii prevăzută pentru aceste infracțiuni este mai mică de 4 ani.

Constatăm că, deși legiuitorul a încercat alinierea categoriilor de infracțiuni pentru săvârșirea cărora poate fi aplicată confiscarea extinsă la standardele stabilite prin Directiva 42/2014/UE, unele aspecte nu au fost studiate îndeajuns, astfel încât pentru anumite infracțiuni, incluse în lista exhaustivă la alin. (1) art. 106¹ Cod penal, confiscarea extinsă nu poate opera.

Cu referire la modificarea condițiilor speciale de aplicabilitate a confiscării extinse, reținem că remanierele analizate în prezentul studiu au afectat radical și condițiile speciale de aplicabilitate a confiscării extinse prevăzute la alin. (2) art. 106¹ Cod penal, în special în ceea ce ține de momentul de la curgerea termenului care se ia în calcul la stabilirea diferenței dintre veniturile legale și bunurile deținute, cuantumul disproporției dintre bunurile dobândite și veniturile licite, precum și originea bunurilor care fac obiectul confiscării extinse.

Așadar, în varianta inițială (cea de până la intervenția Legii nr.190 din 21.07.2022), confiscarea extinsă putea fi dispusă dacă se întruneau cumulativ următoarele condiții:

a) valoarea bunurilor dobândite de persoana condamnată timp de 5 ani înainte și după săvârșirea infracțiunii, până la data adoptării sentinței, depășește substanțial veniturile dobândite licit de aceasta;

b) instanța de judecată constată, în baza probelor prezentate în dosar, că bunurile respective provin din activități infracționale de natura celor prevăzute la alin. (1).

În acord cu modificările operate prin Legea nr. 190 din 21.07.2022, alin. (2) art. 106¹ Cod penal, a fost formulată următoarea redacție:

a) valoarea bunurilor dobândite de persoana condamnată în ultimii 5 ani înainte de săvârșirea infracțiunii depășește cu mai mult de 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărâre de Guvern, veniturile dobândite licit de aceasta. Dacă este comisă o infracțiune continuă, este luată în considerare și perioada până la sfârșitul activității infracționale;

b) instanța de judecată își formează convingerea că bunurile respective pot proveni din activități ilicite. Convingerea instanței se poate baza inclusiv pe diferența dintre veniturile dobândite licit și valoarea bunurilor dobândite în aceeași perioadă;

c) au fost săvârșite infracțiunile indicate la alin. (1) pentru care legea prevede o pedeapsă maximă cu pedeapsa închisorii pe un termen mai mare de 4 ani.

Prin urmare, observăm că legiuitorul a înlocuit sintagma „depășește substanțial” cu sintagma „depășește cu mai mult de 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărâre de Guvern”.

În ceea ce privește diferența substanțială, pentru început este necesar de a fi scos în lumină că sintagma „depășește substanțial” a fost folosită de legiuitor în două texte din legea penală, și anume: prevederile legale ce reglementează instituția confiscării extinse (art. 106¹ Cod penal) și norma juridico-penală ce incriminează fapta de îmbogățire ilicită (art. 330² Cod penal), ambele introduse în legea penală prin același act normativ, și anume – Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr. 326 din 23.12.2013 [9].

În lipsa unei previzibilități și clarități a sintagmei „depășește substanțial”, această noțiune a generat discuții și dezbateri în doctrina națională, în special în cadrul disecării infracțiunii de îmbogățire ilicită, introdusă în Codul penal. Așadar, în doctrină [15, p. 141] s-a punctat că nu este clar cât de substanțială trebuie să fie depășirea mijloacelor dobândite legal, încât să devină aplicabil art. 330² CP RM.

Într-o altă opinie, s-a arătat că sintagma de referință mai este utilizată de legiuitor drept condi-

ție inerentă a confiscării extinse, iar o cuantificare legală a condiției „depășirea substanțială a veniturilor dobândite licit”, pentru a opera art. 106¹ CP RM, nu există la momentul de față. Pe de altă parte, ar fi deplasat și abuziv de a aplica unitatea de măsură ce caracterizează „diferența substanțială” definită în art. 2 din Legea nr. 133 din 17 iunie 2016 privind declararea averii și a intereselor personale pentru toate cazurile de confiscare extinsă. Orice interpretare *per a contrario* ar însemna o analogie inadmisibilă în planul răspunderii penale (art. 3 alin. (2) CP RM). Prin urmare, este indispensabilă formularea unor soluții potrivite, astfel încât să se evite arbitrariul [7, p. 17].

Totodată, în cadrul controlului de constituționalitate a unor prevederi din Codul penal și Codul de procedură penală (confiscarea extinsă și îmbogățirea ilicită), Curtea Constituțională s-a expus că prevederile contestate nu depășesc cadrul constituțional. Însă, examinând componența de infracțiune prevăzută la art. 330² din Codul penal, Curtea a constatat unele neclarități în textul acesteia, care pot crea deficiențe în aplicare, și anume că estimarea bunurilor ca fiind de o valoare care „depășește substanțial” mijloacele dobândite de către subiectul infracțiunii, în lipsa unei cuantificări a proporției, rămâne a fi vagă. Astfel, forul constituțional a înaintat legiuitorului o adresă cu privire la înlăturarea deficiențelor și a considerat că este necesar de a fi precizat de către legiuitor [8, § 110-112].

Se pare că criticile aduse de doctrină cu privire la diferența substanțială inserată în textul incriminatoriu al infracțiunii de îmbogățire ilicită și confiscare extinsă au fost auzite de legiuitor, astfel încât, prin Legea nr. 190 din 21.07.2022, s-a oferit o claritate și previzibilitate „diferenței substanțiale”, prevăzute anterior în norma substituită, stabilindu-se un quantum concret pentru diferența dintre veniturile licite ale persoanei și valoarea bunurilor dobândite, prognozate de cel puțin 20 salarii medii lunare pe economie.

Cu toate că în Nota informativă la proiectul de lege [12] nu se face vreo referență asupra raționamentelor unei asemenea cuantificări, credem că la originea stabilirii quantumului de 20 salarii medii lunare pe economie prognozate stă tocmai Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 131 din 05.12.2019 [5], prin care a fost declarată inadmisibilă, *inter alia*, excepția de neconstituționalitate a textelor „valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite” din art. 330² Cod penal. La concret, Curtea Constituțională a reținut:

„20. Odată cu pronunțarea Hotărârii nr. 6 din 16 aprilie 2015, Curtea a trimis o Adresă către

Parlament, în care a menționat necesitatea înlăturării de către Legislativ a deficiențelor din definiția infracțiunii de „îmbogățire ilicită”, cuprinsă la articolul 330² din Codul penal, în vederea reglementării noțiunii de „valoare care depășește substanțial mijloacele dobândite”.

21. Pe 17 iunie 2016, Parlamentul a adoptat Legea nr. 133 privind declararea averii și a intereselor personale, scopul acestei legi fiind instituirea măsurilor de prevenire și de combatere a îmbogățirii nejustificate, a conflictelor de interese, a stărilor de incompatibilitate, precum și a încălcării regimului juridic al restricțiilor și limitărilor.

22. Curtea observă că în articolul 2 din Legea privind declararea averii și a intereselor personale este definită noțiunea de „diferență substanțială”. Astfel, „diferența substanțială” reprezintă o diferență care depășește 20 de salarii medii lunare pe economie între averea dobândită și veniturile obținute de către subiectul declarării împreună cu membrii familiei, concubinul/concubina pe parcursul exercitării mandatelor sau a funcțiilor publice ori de demnitate publică în aceeași perioadă.

23. În acest context, Curtea menționează că sintagma „valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite” cuprinsă la articolul 330² din Codul penal este clară și previzibilă și că sensul său poate fi înțeles de orice destinatar, pentru ca să-și poată adapta conduita la exigențele legii”.

Reieșind din interpretarea dată de către Curtea Constituțională în § 20-23 din Decizie, definiția noțiunii „diferență substanțială” dată în art. 2 din Legea privind declararea averii și a intereselor personale, nr. 133 din 17.06.2016, are conexiuni legislative cu sintagma „valoarea care depășește substanțial mijloacele dobândite” utilizată în dispoziția alin.(1) art. 330² din Codul penal.

În concluzie, atunci când s-a optat pentru diferența dintre veniturile licite ale persoanei și valoarea bunurilor dobândite de cel puțin 20 salarii medii lunare pe economie prognozate în contextul art. 106 alin.(2) lit. a) din Codul penal, legiuitorul s-a bazat pe valoarea indicată în definiția noțiunii de diferență substanțială prevăzută la art. 2 din Legea privind declararea averii și a intereselor personale, nr. 133 din 17.06.2016 [10], pentru a respecta principiul coerenței legislative.

O altă modificare esențială operată la lit. a) alin. (2) art. 106¹ Cod penal este perioada pentru care se face o evaluare a bunurilor dobândite și a veniturilor licite ale persoanei condamnate. Astfel, legiuitorul a înlocuit textul „5 ani înainte și după săvârșirea infracțiunii, până la data adoptării sentinței”, cu textul „5 ani înainte de săvârșirea infracțiunii [...]”. Dacă este comisă o infracțiu-

ne continuă, este luată în considerare și perioada până la sfârșitul activității infracționale”.

Potrivit modificărilor, momentul de la care începe calculul termenului regresiv de 5 ani este data săvârșirii infracțiunii, iar în cazul infracțiunii continue se ia în calcul și perioada până la încetarea activității infracționale. Așadar, dacă se constată că persoana condamnată a obținut bunuri în termenul de 5 ani până la data săvârșirii infracțiunii sau până la sfârșitul activității infracționale, acestea sunt pasibile confiscării extinse.

Totodată, nu este clar ce soluție ar trebui să adopte instanța de judecată dacă constată că persoana condamnată a dobândit bunuri ulterior săvârșirii infracțiunii sau încetării activității infracționale, iar diferența dintre veniturile licite și valoarea bunurilor dobândite este cea prevăzută de lege? Aici este imperativ să punctăm că în cazul infracțiunilor de criminalitate organizată, spălare de bani, corupție sau alte infracțiuni grave, persoanele care le săvârșesc, de regulă, reinvestesc profitul ilicit după o perioadă mult mai îndelungată de la momentul săvârșirii faptei prejudiciabile sau încetării activității infracționale, tocmai pentru a se asigura că bunurile dobândite ilicit să nu poată fi urmărite. Se pare că legiuitorul a lăsat intangibilă această perioadă, or, potrivit prevederilor actuale, confiscarea extinsă nu poate fi aplicată asupra bunurilor dobândite după săvârșirea infracțiunii sau după sfârșitul activității infracționale de către condamnat.

De asemenea, condiția prevăzută la lit. b) alin. (2) art. 106¹ Cod penal la fel a suferit modificări esențiale. Astfel, textul *„instanța de judecată constată, în baza probelor prezentate în dosar, că bunurile respective provin din activități infracționale de natura celor prevăzute la alin. (1)”* a fost înlocuit cu textul *„instanța de judecată își formează convingerea că bunurile respective pot proveni din activități ilicite. Convingerea instanței se poate baza inclusiv pe diferența dintre veniturile dobândite licit și valoarea bunurilor dobândite în aceeași perioadă”.*

Observăm că legiuitorul a modificat originea bunurilor care fac obiectul confiscării extinse, înlocuind sintagma „activități infracționale” cu „activități ilicite”. În eforturile noastre de a identifica raționamentul acestor modificări, care, în opinia noastră, sunt cruciale pentru ulterioara aplicare practică a confiscării extinse, am constatat următoarele.

În unul din amendamente la proiectul de lege [12], autorul a făcut referință la prevederile Directivei 42/2014/UE, precum că actul normativ european ar stabili că „[...] este suficient ca in-

stanța să evalueze, pe baza probabilităților, sau să poată prezuma în mod rezonabil că este semnificativ mai probabil ca bunurile să fi fost obținute în urma unor *activități ilicite* [...]”.

Studiind în detaliu dispozițiile Directivei referitoare la confiscarea extinsă, identificăm că aceasta utilizează sintagma *„activități infracționale”* și nicidecum pe cea de activități ilicite. Bunăoară, art. 5 alin. (1) din Directivă stabilește că *„Statele membre adoptă măsurile necesare pentru a permite confiscarea, totală sau parțială, a bunurilor unei persoane condamnate, ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni care este susceptibilă să genereze, în mod direct sau indirect, beneficii economice, atunci când, în baza circumstanțelor cauzei, inclusiv a elementelor de fapt și a probelor disponibile, cum ar fi faptul că valoarea bunurilor este disproporționată în raport cu venitul legal al persoanei condamnate, o instanță consideră că bunurile în cauză au fost obținute din **activități infracționale**”*, iar pct. (21) din preambulul Directivei evidențiază următoarele: *„Confiscarea extinsă ar trebui să fie posibilă în cazul în care o instanță consideră că bunurile în cauză sunt rezultatul unor activități infracționale. Aceasta nu înseamnă că trebuie să se constate că bunurile în cauză sunt rezultatul unor activități infracționale. Statele membre pot prevedea, de exemplu, că este suficient ca instanța să evalueze pe baza probabilităților sau să poată prezuma în mod rezonabil că este semnificativ mai probabil ca bunurile în chestiune să fi fost obținute în urma unor **activități infracționale, decât din alte activități** [...]”.*

Opțiunea aleasă de legiuitor este una neclară în condițiile în care Directiva nu face referință la bunuri provenite din activități ilicite, iar acestea din urmă, totuși, nu sunt echipolente cu activitatea infracțională.

Într-un studiu anterior am arătat că activitatea infracțională, în sensul art. 106¹ Cod penal (versiunea de până la intervenția Legii nr.190 din 21.07.2022), trebuie privită ca o activitate separată de fapta penală care a atras condamnarea făptuitorului, însă de natura acesteia, este activitate care s-a desfășurat în perioada obținerii veniturilor ilicite până la condamnare [14, p. 171], iar bunurile supuse confiscării extinse trebuie să provină din comiterea unor activități ce intră în sfera ilicitului penal, care nu constituie infracțiuni datorită faptului că nu întrunesc toate elementele constitutive ale infracțiunii, fie că, sub aspect procesual penal, nu s-a reușit atingerea standardului de probă specific vinovăției *„beyond any reasonable doubt”* (dincolo de orice dubiu rezonabil), însă ele sunt suficiente pentru

a fundamenta luarea măsurii de siguranță a confiscării extinse [4, p. 143].

Pe de altă parte, deși legislația națională nu definește noțiunea de activitate ilicită, în sens uzual aceasta presupune orice acțiune sau inacțiune care atrage o răspundere fie penală, contravențională sau delictuală, ori orice altă răspundere.

Cu toate acestea, considerăm că doar bunurile care își au originea din activități cu caracter infracțional pot face obiectul confiscării extinse. De altfel, ar fi absurd să se aplice confiscarea extinsă – instituție reglementată de legea penală – asupra bunurilor care provin din alte încălcări care își găsesc sediul în dreptul contravențional, civil etc. Totuși, pentru a asigura principiul legalității incriminării, s-ar cere substituirea în art. 106¹ alin.(2) lit. b) Cod penal a sintagmei „din activități ilicite” cu sintagma „din activități infracționale”, pentru ca beneficiarul și destinatarul legii penale să poată realiza care sunt acțiunile sau inacțiunile care intră sub incidența respectivei măsuri de siguranță.

Observăm, de asemenea, că legiuitorul a renunțat la sintagma „de natura celor prevăzute la alin. (1)”, astfel că activitățile ilicite care stau la originea bunurilor ce fac obiectul confiscării extinse pot fi de natura celor care au atras condamnarea sau de o altă natură, însă, cum am afirmat mai sus, acestea trebuie să aibă un caracter infracțional. De exemplu, într-un caz de comitere a infracțiunilor contra buneii desfășurări a activității în sfera publică (Capitolul XV din Partea Specială a Codului penal), inculpatul – persoană publică – este condamnat pentru abuz de putere sau abuz de serviciu (art. 327 Cod penal), iar la materialele cauzei au fost acumulate și alte probe, care arată că acesta ar fi pretins și primit necuvenit bani sau alte bunuri de la mai multe persoane pentru a îndeplini anumite acțiuni ce țin de atribuțiile sale de serviciu. Deși probele prezentate sunt insuficiente pentru înaintarea unei acuzații în materie penală și condamnarea persoanei pentru corupere pasivă (art. 324 Cod penal), considerăm că primirea sistematică de bunuri ce nu i se cuvin, coroborată cu diferența substanțială dintre veniturile legale și bunurile dobândite, sunt suficiente pentru ca instanța de judecată să dispună confiscarea extinsă.

Cu toate că sintagma prevăzută la art. 106¹ alin. (2) lit. b) Cod penal „instanța de judecată constată, în baza probelor prezentate în dosar [...]” a fost înlocuită cu sintagma „instanța de judecată își formează convingerea [...]”, la general, această modificare nu are nici un impact asupra

aplicabilității normei, or, convingerea instanței de judecată se formează în urma examinării în ansamblu, sub toate aspectele și în mod obiectiv, a probelor [1, art. 101]. Regimul juridic al confiscării extinse este cel al probațiunii, drept dovadă servind și constatările făcute de Înalțul for de contencios constituțional cu ocazia controlului de constituționalitate a dispozițiilor prin care a fost instituită măsura de siguranță a confiscării extinse, potrivit cărora proveniența infracțională a bunurilor urmează a fi constatată de instanța de judecată în baza probelor prezentate [8, § 71].

În ceea ce privește corespunderea modificărilor operate la instituția confiscării extinse cu standardele prevăzute în actul european de referință, constatăm că norma înscrisă la art. (5) alin. (1), citată mai sus, oferă instanței de judecată posibilitatea să-și formeze convingerea că bunurile provin din activități infracționale pe baza oricăror circumstanțe, disproporția dintre valoarea bunurilor în raport cu venitul legal al persoanei condamnate fiind doar una din împrejurări, indicată cu titlu exemplificativ. Legiuitorul nostru a încercat să se alinieze la acest standard prin introducerea la art. 106¹ alin. (2) lit. b) Cod penal a frazei „[...] Convingerea instanței se poate baza inclusiv pe diferența dintre veniturile dobândite licit și valoarea bunurilor dobândite în aceeași perioadă”, ceea ce i-ar acorda instanței de judecată o opțiune facultativă de a lua sau nu în calcul această diferență la dispunerea confiscării extinse. Cu toate acestea, dispoziția respectivă vine în contradicție cu art. 106¹ alin. (2) lit. a) Cod penal, care prevede disproporția dintre veniturile legale și bunurile dobândite ca o condiție obligatorie de aplicabilitate a confiscării extinse.

Spre deosebire de Republica Moldova, România, în cadrul transpunerii în legislația internă a prevederilor cu privire la confiscarea extinsă din Directiva 2014/42/UE din 3 aprilie 2014, a avut o altă abordare. Potrivit remaniierilor legislative aduse la art. 112¹ alin. (1) din Codul penal al României, sunt supuse confiscării și alte bunuri decât cele prevăzute la art. 112, când față de o persoană se dispune condamnarea pentru o faptă susceptibilă să îi procure un folos material și pentru care pedeapsa prevăzută de lege este închisoarea de 4 ani sau mai mare, instanța își formează convingerea că bunurile respective provin din activități infracționale. Convingerea instanței se poate baza inclusiv pe disproporția dintre veniturile licite și averea persoanei [3]. Observăm că legiuitorul român a descalificat condiția imperativă la aplicarea măsurii de siguranță a confiscării extinse, și

anume existența unei diferențe vădite dintre veniturile legale și averea persoanei, și a instituit, practic, o prezumție legală în care disproporția dintre veniturile licite și averea persoanei, în cazul confiscării extinse, poate răsturna prezumția de licetate a dobândirii averii [14, p. 176].

Concluzii

Rezumând asupra constatrilor din prezentul studiu, conchidem că modificările operate prin Legea nr. 190 din 21.07.2022 sub paravanul transpunerii standardelor europene în legea penală națională generează, de fapt, mai multe întrebări pentru subiecții investiți cu aplicarea legii, decât oferă soluții practice de aplicare a confiscării extinse, or:

- legiuitorul a creat o confuzie prin utilizarea în art. 106¹ alin.(2) lit. b) Cod penal a sintagmei „activitate ilicită”, în care își are originea bunul supus confiscării extinse, în condițiile în care în standardele invocate regăsim doar noțiunea de activități infracționale;
- nu este clar ce abordare trebuie să adopte instanța de judecată atunci când persoana condamnată a dobândit nejustificat bunuri după săvârșirea infracțiunii sau după încetarea activității infracționale.

Firește, remanierele legislative menționate au generat și multe efecte pozitive, una dintre care este stabilirea concretă a cuantumului la calcularea diferenței dintre bunurile deținute și veniturile licite, fapt ce oferă o claritate și previzibilitate, atât justițiabililor cât și practicienilor.

Referințe bibliografice

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251.
2. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 72-74.
3. Codul penal al României. Nr. 286 din 17 iulie 2009. În: *Monitorul Oficial*, 2009, nr. 510. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/232457> (vizitat 12.12.2022).
4. Crișu-Ciocîntă A. *Confiscarea extinsă: Teorie și practică judiciară*. București: Hamangiu, 2019. 416 p.
5. Decizia Curții Constituționale a RM nr. 131 din 05.12.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr.158g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 330² și 352¹ din Codul penal. <https://constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=decizii&docid=723> (vizitat 13.12.2022).
6. Directiva 2014/42/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 3 aprilie 2014 privind înghețarea și confiscarea instrumentelor și produselor infracțiunilor săvârșite în Uniunea Europeană. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0042&from=RO> (vizitat 12.12.2022).
7. Eșanu A. Îmbogățirea ilicită (art. 330² CP RM): Impedimente de tragere la răspundere penală. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2021, nr. 2 (57), p. 12-18.
8. Hotărârea Curții Constituționale nr.6 din 16 aprilie 2015 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul penal și Codul de procedură penală (confiscarea extinsă și îmbogățirea ilicită) (Sesizarea nr. 60a/2014). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr. 115-123.
9. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Nr. 326 din 23 decembrie 2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 47-48.
10. Legea privind declararea averii și a intereselor personale. Nr. 133 din 17 iunie 2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 245-246.
11. Legea pentru modificarea unor acte normative. Nr. 190 din 21 iulie 2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 246-250.
12. Proiectul de lege nr. 26/2022 și Nota informativă la proiectul de lege pentru modificarea Codului penal al Republicii Moldova nr. 985/2002. <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/Legislativld/587/language/en-US/Default.aspx> (vizitat 13.12.2022).
13. Racu V. Confiscarea extinsă de la terți: Standarde europene versus Cadrul legal al Republicii Moldova. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2020, Вып. 11(67) ч. 7, с. 32-40.
14. Racu V. Originea bunurilor supuse confiscării extinse. În: *Infracțiunea – Răspunderea penală – Pedepsa. Drept și Criminologie: Conferința științifică națională cu participare internațională*, 25-26 martie 2021. Chișinău: CEP USM, 2021, p. 169-179.
15. Stati V. Reflecții asupra unor proiecte legislative privind interpretarea termenului „substanțial”, utilizat în art. 330² din Codul penal al Republicii Moldova. В: *Актуальные научные исследования в современном мире: XVI Междунар. научн. конф., 26-27 июля 2016 г., Переяслав-Хмельницкий / Сб. Научных трудов – Переяслав-Хмельницкий*, 2016, Вып. 8(16), ч. 1, с.140-145.
16. Brun J. ș.a. *Asset Recovery Handbook. A Guide for Practitioners*. [https://www.unodc.org/documents/congress/background-information/Corruption/StAR Publication - Asset Recovery Handbook.pdf](https://www.unodc.org/documents/congress/background-information/Corruption/StAR%20Publication%20-%20Asset%20Recovery%20Handbook.pdf) (vizitat 12.12.2022).

INFORMAȚIA FALSĂ: MIJLOC DE SĂVÂRȘIRE A INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE ÎN ARTICOLUL 238 DIN CODUL PENAL

Andrei STRATAN,

drd., asist. univ., USM

<https://orcid.org/0000-0002-1590-7209>

SUMAR

În cadrul studiului efectuat este analizat mijlocul săvârșirii infracțiunilor prevăzute în art. 238 din Codul penal al Republicii Moldova. Se arată că în această postură apare informația falsă, care, de regulă, este încorporată în conținutul unor documente. Se demonstrează că informația falsă prezentată victimei reprezintă mijloc de săvârșire a infracțiunii, dar nu obiect material. Sunt elucidate condițiile de formă și de conținut pe care ar trebui să le cuprindă informația falsă. Se probează că informația falsă poate face conținutul inclusiv al unei fotografii, al unui desen, al unui plan sau al unei înregistrări sonore. În postura de mijloc de săvârșire a infracțiunii ar putea să apară orice informație importantă pentru aprobarea și acordarea creditului sau a împrumutului, indiferent de tipul informației.

Cuvinte-cheie: *informația falsă, documente false, mijloc de săvârșire a infracțiunii, dobândire a mijloacelor bănești prin înșelăciune, credit, împrumut, practică judiciară.*

În art. 238 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP [3]) este stabilită răspunderea pentru dobândirea prin înșelăciune a creditului, a împrumutului, a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare. Pentru a fi întregită latura obiectivă a infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP este imperios necesar de identificat conținutul următorului semn obiectiv: mijlocul săvârșirii infracțiunii. Așa cum reiese din textul

FALSE INFORMATION: MEANS OF COMMITTING CRIMES PROVIDED IN ARTICLE 238 OF THE CRIMINAL CODE

SUMMARY

In the framework of the conducted study is analyzed the means of committing the crimes provided in art.238 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. It is shown that in this posture appears the false information which, as a rule, is incorporated into the content of some documents. It is demonstrated that the false information presented to the victim is a means of committing the crime, but not a material object. The form and content conditions that false information should include are elucidated. It is proved that false information can make the content, inclusive of a photo, of a drawing, of a plan or of a sound recording. As a means of committing the crime any information important for credit or loan approval and granting could appear, regardless of the type of information.

Key-words: *false information, false documents, means of committing the crime, obtaining money by fraud, credit, loan, judicial practice.*

art. 238 CP în calitate de mijloc de săvârșire a infracțiunii apare informația falsă.

Examinarea practică a cauzelor penale intentate pe faptul săvârșirii infracțiunii de dobândire prin înșelăciune a creditului, a împrumutului, a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare demonstrează existența unor dificultăți în aprecierea rolului juridic îndeplinit de informația falsă prezentată de către făptuitor. Astfel, în unele spețe se susține că informația falsă (concretizată în documentația de credit, împrumut etc.)

formează obiectul material al infracțiunii, dar nu mijlocul săvârșirii infracțiunii.

Pentru probare, prezentăm câteva extrase din conținutul unor acte aplicative emise cu prilejul examinării unor atare cauze penale: „*Obiectul material al dobândirii creditului prin înșelăciune este constituit din documentația de credit, care justifică dreptul persoanei la obținerea creditului de la instituția financiară, care conține informații false* [27]”; „*Obiectul material al infracțiunii prevăzută la alin.(1) art. 238 CP este constituit din documentația de credit, care conține informații false* [26]”.

Un punct de vedere similar regăsim în teoria dreptului penal. Astfel, A. Reșetnicov menționează că „documentația de credit, care conține informații false, reprezintă obiectul material al infracțiunii de dobândire a creditului prin înșelăciune [19, p.18]”. Și alți autori [34, p. 586] sunt de părere că documentația de credit formează obiectul material al acestor infracțiuni.

Din punctul nostru de vedere, documentația de credit nu poate să constituie obiect material al infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP. De altfel, considerăm că infracțiunile în discuție nici nu au obiect material.

În contextul acestor infracțiuni, documentația de credit reprezintă forma de exprimare a informației false prezentate de către făptuitor în adresa victimei. Iar așa cum se afirmă în doctrină [30, p. 208; 2, p. 50; 38, p. 78; 31, p. 49], informația falsă apare pe post de mijloc de săvârșire a infracțiunii.

După I.V. Kuznețov, „diferența între obiectul material al infracțiunii și mijlocul sau instrumentul săvârșirii infracțiunii rezidă în caracterul aplicării acestora în procesul săvârșirii infracțiunii, precum și în apartenența lor la elementele componenței de infracțiune [37, p. 9]”.

În linii mari, deosebirea dintre mijlocul de săvârșire a infracțiunii și obiectul material al infracțiunii rezidă în dislocarea/situarea acestora în raport cu fapta infracțională.

Obiectul material se situează în afara conduitei infracționale. Mai exact, fapta prejudiciabilă se îndreaptă spre obiectul material. Obiectul material reprezintă o parte a obiectului infracțiunii, *i.e.* a elementului în direcția căreia este orientată fapta prejudiciabilă.

În opoziție, mijlocul de săvârșire a infracțiunii coexistă în același perimetru cu fapta infracțională. Mijlocul de săvârșire a infracțiunii, ca și fapta prejudiciabilă, reprezintă semne ce caracterizează latura obiectivă a infracțiunii. De aceea, mijlocul de săvârșire a infracțiunii însoțește fapta prejudiciabilă [29, p. 83]. Aceasta din urmă,

împreună cu mijlocul de săvârșire a infracțiunii, este orientată spre lezarea unor valori sociale (*i*) încorporate în entități materiale sau imateriale (în cazul infracțiunilor ce posedă obiect material sau imaterial, ca semn obligatoriu) sau (*ii*) aferente victimei infracțiunii (în situația infracțiunilor ce nu cer prezența unui obiect material sau imaterial, dar cer prezența unei victime).

Deci, mijlocul de săvârșire a infracțiunii este îndreptat spre obiectul material (ultimul situându-se înafara conduitei exterioare a individului).

În cazul infracțiunilor consemnate la art. 238 CP, documentația de credit/de împrumut/de asigurare (formă de exprimare a informației false) coexistă alături de fapta prejudiciabilă. Cu alte cuvinte, făptuitorul folosește mijlocul de săvârșire a infracțiunii (informația falsă) în procesul realizării faptei prejudiciabile. Sau, altfel zis, fapta prejudiciabilă este comisă prin uzitarea de către făptuitor a informației false. De asemenea, cu ajutorul informației false, făptuitorul exercită influență asupra victimei infracțiunii.

În același plan, în teoria dreptului penal se relevă: „Obiectul material al infracțiunii este supus influențării directe din partea făptuitorului [...]; mijlocul de săvârșire a infracțiunii nu poate fi supus influențării din partea infractorului [...] [21, p. 79]”.

În speță, informația falsă (inclusiv documentația falsă) nu este supusă unei influențări infracționale. Informația (documentația) suportă influență infracțională în momentul falsificării. Subliniem, însă, că, în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP, conduita făptuitorului nu se exprimă în falsificarea informației (documentelor), ci în folosirea acestora. În cazul folosirii unor documente false nu se exercită influență asupra documentelor false. Ultimele nu constituie obiect material al infracțiunii. Acestea joacă rolul de mijloc de săvârșire a infracțiunii. Or, făptuitorul folosește aceste documente în vederea obținerii unui credit, a unui împrumut etc. Apropos, D.V. Zotov menționează că mijlocul săvârșirii infracțiunii este ceea ce e folosit la săvârșirea infracțiunii și la atingerea scopului infracțional [36, p. 221].

În concluzie, însoțind fapta prejudiciabilă și nefiind supusă unei influențări infracționale, informația falsă nu poate apărea pe post de obiect material, ci în postura de mijloc de săvârșire a infracțiunii.

După identificarea rolului juridic îndeplinit de informația falsă în procesul comiterii infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP, în cele ce urmează vom încerca să elucidăm condițiile de formă și de conținut pe care ar trebui să le cuprindă această informație.

Vom debuta cu elucidarea *condițiilor de formă*. Autorul bielorus A.M. Hlus relevă că în postura de mijloc de săvârșire a infracțiunii pot apărea doar obiecte în formă materializată [40, p. 31]. În contrast, I. Botezatu afirmă că „mijlocul de săvârșire a infracțiunii poate fi o entitate nu neapărat materială [1, p.115]”.

În cazul infracțiunilor investigate pe post de mijloc de săvârșire a infracțiunii apare *informația*. Pentru a înțelege dacă informația reprezintă o entitate materială sau nematerială, urmează să identificăm natura acesteia. Conform art. 3 din Legea cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat, nr. 467 din 21.11.2003, informația este definită ca fiind „cunoștințe despre persoane, subiecte, fapte, evenimente, fenomene, procese, obiecte, situații și idei [14]”. La același articol este definită noțiunea de „informație documentată”: „informația, fixată pe un suport informațional, care posedă atribute ce permit identificarea ei [14]”.

Din textul acestor prevederi rezultă că informația poate avea atât o natură materială, cât și una nematerială. Prin urmare, mijlocul săvârșirii infracțiunii poate fi, inclusiv, o entitate nematerială. Corespunzător, și în cazul faptelor penale, prevăzute la art. 238 CP, informația falsă, folosită de făptuitor la săvârșirea infracțiunii, poate avea natură materială sau nematerială.

Constatăm că, de regulă, în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP, informația prezentată victimei este inserată în cuprinsul unor documente. Cu alte cuvinte, informația este documentată. În acest caz, făptuitorul folosește pe post de mijloc de săvârșire a infracțiunii, de regulă, entități materiale. Nu este exclus, însă, ca făptuitorul să prezinte informații false nedocumentate (deși o atare posibilitate este extrem de redusă). În acest din urmă caz, informația falsă, folosită de făptuitor la săvârșirea infracțiunii, este de natură nematerială. De altfel, la art. 237 din Codul penal al Republicii Belarus, în postura de mijloc de săvârșire a infracțiunii sunt stipulate, în mod distinct, următoarele entități: a) documentele false și b) informațiile false. Reiese că informațiile false pot lua, inclusiv, o formă nedocumentată.

Suntem reticenți în a susține cu vehemență următoarele statuări judiciare evocate în contextul aplicării art. 238 CP: „*Informația falsă prezumă doar informația materializată prin anumite acte. Or, în afara documentelor corespunzătoare, creditul nu poate fi acordat. Cu atât mai mult, acest credit nu poate fi eliberat în baza unei informații verbale* [28]”. Aceeași reticență manifestăm în raport cu următoarea teză doctrinară: „Informa-

țiile expuse pe cale verbală sau în altă formă similară nu pot fi apreciate ca mijloc de săvârșire a infracțiunii [41, p. 183]”.

Suntem de acord că la baza aprobării și acordării unui credit stau un șir de documente (*alias* – documentația de credit). S-ar putea, însă, ca aceste documente să conțină informații veridice, iar unele dintre informații prezentate victimei, pe cale verbală, să conțină neadevăruri. Cel puțin, nu excludem acest fapt, deși recunoaștem că o atare ipoteză este cât se poate de redusă. Mai mult, nu excludem ipoteza folosirii unui fals mixt (format din documente cu conținut denaturat și informații false expuse pe care verbală).

S-ar putea ca și informația documentată să fie de natură nematerială. Avem în vedere ipoteza folosirii unor documente electronice conținând informații false. Or, documentul electronic reprezintă o entitate de natură nematerială.

În aceeași ordine de idei, surprindem că la descrierea mijlocului săvârșirii infracțiunilor analizate legiuitorul folosește noțiunea „informație”, nu însă noțiunea „document”, deși, în cele mai dese cazuri, informația este reflectată în cuprinsul unor documente. În comparație, în textul art. 297 din Codul penal al Poloniei (articol similar cu cel supus analizei) este folosită noțiunea „document”. La art. 237 din Codul penal al Republicii Belarus sunt stipulate ambele noțiuni.

Care este coraportul între cele două noțiuni? În literatura de specialitate se precizează: „Informația nu se identifică cu suportul informațional, nici cu documentul care o conține, chiar dacă acest document reprezintă un „corp comun”, cuprinzând informația și suportul informațional [20, p. 183]”; „între noțiunile „informație” și „document” există o relație de tipul parte-întreg. Informația constituie partea, în timp ce documentul – întregul [16, p. 43]”.

Aceeași relație de tipul parte-întreg atestăm în cazul infracțiunilor stipulate la art. 238 Cod penal al Republicii Moldova. Desigur, relația e valabilă doar în ipoteza în care făptuitorul folosește informație documentată la săvârșirea infracțiunii. Or, așa cum am punctat mai sus, legiuitorul nu înlătură posibilitatea folosirii de către făptuitor a unor informații nedocumentate.

În altă privință, în sensul infracțiunilor analizate, informația falsă nu este cuprinsă doar de documente (*i.e.* de documente în accepțiune *stricto sensu*). Documentul, în accepțiune *lato sensu*, la fel, poate îmbrăca forma de exteriorizare a informației false. De pildă, informația falsă poate face conținutul unei fotografii sau a unui desen ori a unui plan sau a unei înregistrări sonore. Implicit,

această concluzie transpare din dispoziția normei de la alin.(2) art.6 din Legea privind accesul la informație, nr. 982 din 11.05.2000 [12], în conformitate cu care entitățile sus-numite sunt catalogate drept „documente purtătoare de informații”. Similar, conform art. 2 din Legea privind identificarea electronică și serviciile de încredere, nr. 124 din 19.05.2022, prin document electronic se înțelege „un conținut în formă electronică, în special sub formă de text ori de înregistrare sonoră, vizuală sau audiovizuală [...] [15]”.

Și în doctrină se arată că „informația pe care o poartă documentul se exprimă sub formă de text, înregistrare audio, imagine sau oricare altă formă care permite perceperea [...] [18, p. 39]”.

În concluzie, în sensul art. 238 CP, informația falsă poate face conținutul unei fotografii, al unui desen, al unui plan, al unei înregistrări sonore etc.

După elucidarea condițiilor de formă, vom trece în revistă *condițiile de conținut* pe care trebuie să le cuprindă informația prezentată de făptuitor victimei. *Supra* am menționat că, în cele mai dese cazuri, informația falsă este inserată în cuprinsul unor documente. De aceea, în cele ce urmează vom aborda, în special, condițiile de conținut ale documentelor ce cuprind atare informații. R.G. Aslanean susține că, în contextul infracțiunilor analizate, informația folosită la săvârșirea infracțiunii determină cercul victimelor [31, p. 50]. Și invers, cercul victimelor acestor infracțiuni sugerează tipul și conținutul informațiilor (documentelor) folosite de făptuitor.

În funcție de categoria victimei, în postura de mijloc de săvârșire a infracțiunii apar: a) documentele false necesare obținerii unui credit, inclusiv a unui credit în condiții avantajoase sau a sumei majorate a creditului; b) documentele false necesare obținerii unui împrumut, inclusiv a unui împrumut în condiții avantajoase sau a sumei majorate a împrumutului; c) documentele false necesare obținerii unei despăgubiri sau a unei indemnizații de asigurare ori a sumei majorate a acestora.

Precizăm că fapta de dobândire a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare prin înșelăciune nu concordă cu esența infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP. În cazul acestor infracțiuni făptuitorul urmărește, drept scop final, folosința temporară a mijloacelor bănești. În caz contrar, cele săvârșite necesită calificare conform art. 190 CP. În situația dobândirii prin înșelăciune a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare făptuitorul nu poate urmări un atare scop. Din perspectivă practică, acest lucru este imposibil. Mai exact, în această ipoteză, făptuitorul ur-

mărește, de fiecare dată, scopul de sustragere, caz în care cele comise trebuie calificate în baza art.190 CP. Din acest considerent, explicațiile ce urmează a fi făcute *infra* vor viza, în special, documentele false folosite în vederea obținerii creditului sau a împrumutului.

După această digresiune, *ab initio* vom evidenția că informația trebuie să fie *falsă*. Corespunzător, făptuitorul folosește, la săvârșirea infracțiunii, documente conținând informații false (*i.e.* documente false).

Documentul fals e actul care conține informații ce nu corespund adevărului. Documentul fals e rodul unor acțiuni de falsificare. A. Reșetnicov susține că „falsificarea documentelor reprezintă acțiunea de denaturare a adevărului în documente [22, p. 22]”.

De asemenea, documentul poate fi falsificat în rezultatul unui fals intelectual, *i.e.* prin înscrisura unor date ce nu corespund realității în documente veridice existente. În rezultat, este obținut documentul fals.

La încadrare, în acord cu art. 238 CP, nu contează dacă documentul folosit la săvârșirea infracțiunii a apărut în rezultatul unui fals material sau în rezultatul unui fals intelectual. Nu contează nici dacă documentele sunt rodul unui fals integral sau al unui fals parțial. De asemenea, nu prezintă relevanță nici metoda de falsificare a documentelor. Așa cum enunță V. Stati, „important este ca informațiile false să aibă o semnificație decisivă în vederea obținerii unui credit, a unui împrumut [...] [30, p. 209]”. O părere apropiată are autorul polonez K. Mucha: „Nu contează la calificare metoda de falsificare a documentului și nici gradul de falsificare a acestuia. Falsitatea trebuie să privească circumstanțe cruciale pentru obținerea creditului [42, p. 128]”. Pe aceeași undă se situează N.M. Zolotova: „Pentru a trage la răspundere penală nu contează în ce măsură nu corespunde adevărului informația prezentată și inclusă în document, că este denaturată integral sau parțial. Principalul lucru e ca datele falsificate să fie esențiale, adică să aibă o importanță decisivă și să conducă, în cele din urmă, la obținerea ilegală a creditului [35, p. 20]”.

În legislațiile unor state străine această particularitate este prevăzută expres în dispoziția normei. De exemplu, la art. 237 din Codul penal al Republicii Belarus este consemnat că documentele sau informațiile false prezentate trebuie să poseze importanță semnificativă pentru obținerea creditului. Aceeași trăsătură regăsim la art. 219 din Codul penal al Kazahstanului. Similar, art. 268 din Codul penal al Bosniei și Herțegovinei, pre-

cum și art. 249 din Codul penal al Macedoniei de Nord prevăd ca datele false sau incomplete furnizate victimei trebuie să prezinte relevanță pentru aprobarea creditului/împrumutului.

În dispoziția normei de la art. 238 CP această particularitate nu este specificată. Chiar și așa, considerăm că aceasta decurge, în mod deductibil, din esența faptei infracționale.

De asemenea, observăm că legiuitorul nu încearcă să punteze pe tipul informației false prezentate. Prin urmare, în postura de mijloc de săvârșire a infracțiunii ar putea să apară orice informație importantă pentru aprobarea și acordarea creditului sau a împrumutului, indiferent de tipul informației. Informația poate privi: situația financiară a solicitantului de credit sau de împrumut; situația financiară a garantului; situația juridică și financiară a bunurilor gajate; oricare alte împrejurări relevante aprobării și acordării creditului sau împrumutului.

De exemplu, pot fi falsificate următoarele tipuri de documente ce țin de starea financiară a solicitantului de credit/împrumut (persoană juridică): documente privitoare la asociați, acționari, administratori ai persoanei juridice; documente referitoare la relațiile contractuale ale persoanei juridice cu alte entități; business-planul ce conține informații false despre direcția în care ar urma să fie direcționați banii luați cu titlu de împrumut; contracte, facturi, documente de transport sau de altă natură privitoare la activitatea financiară a persoanei juridice; scrisori de garanție; documente privind bunul gajat (natură, stare, preț, loc, proprietar, dacă a mai fost gajat etc.); documente financiare și contabile etc.

În altă privință, în doctrină [33, p. 6] se face distincție între: falsul de conținut și falsul formal. Prima categorie vizează conținutul propriu-zis al documentului. Cea de-a doua categorie a falsului privește rechizitele documentului (semnătura, ștampila, antetul etc.).

La săvârșirea infracțiunilor stipulate la art. 238 CP sunt uzitate produsele ambelor tipuri de falsuri. În majoritatea cazurilor sunt folosite documente ce conțin elemente de falsitate a conținutului propriu-zis. De exemplu, într-o speță, inculpatul a prezentat instituției financiare, *inter alia*, următoarele documente false ce vizau conținutul lor propriu-zis: „raportul financiar cu privire la rezultatele activității întreprinderii în ceea ce privește profitul net obținut; contractul încheiat între asociat și întreprindere conținând date false privitoare la investirea de către asociat în întreprindere a unei sume de bani [6]”. În alte spețe [5, 4], de pildă, falsul viza venitul sala-

rial al solicitantului de credit, instituției financiare fiind-le prezentate, în acest sens, certificate de salarizare false.

Uneori, însă, falsul documentului folosit privește anumite rechizite. De pildă, într-o speță s-a constatat că inculpatul „a falsificat prin intermediul semnării la parafa „director” din pct.12 „Rechizitele părților” paisprezece contracte de investire a capitalului particular în construcție [8]”. Uneori, se atestă cazuri [9] în care este falsificată semnătura garantului (*e.g.* a fidejursorului).

În practica judiciară studiată au fost identificate următoarele informații/documente folosite în postura de mijloc de săvârșire a infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP: adeverința de venit falsă; carnetul de muncă fals; certificatul de salarizare fals; raportul de evaluare fals; business-planul fals; informația falsă privind existența gajului; informația falsă din contractul de fidejusiune; informația falsă privind dividendele obținute; factura de expediție și factura fiscală falsă; raportul financiar fals privind activitatea întreprinderii; contracte false (*e.g.* contractul de vânzare-cumpărare fals, contractul de arendă fals, contractul de prestări servicii fals, contractul de locațiune fals).

A.R. Bekijev menționează că documentele folosite la săvârșirea acestor fapte penale cuprind urme ale infracțiunii [32, p. 14]. În unele cazuri, falsul este identificat prin raport de expertiză [24]. În alte cazuri, mai ales în situația produselor rezultate dintr-un fals intelectual, falsul este desprins din alte date de fapt. De exemplu, într-o speță [25], falsitatea documentului folosit la săvârșirea infracțiunii (carnetul de muncă fals) a fost stabilită prin răspunsul la interpelarea băncii către compania abilitată să confecționeze carnetele de muncă. Într-o altă speță [10], falsul documentului (a adeverinței privind venitul anual avut la întreprindere) a fost desprins din conținutul Notei informative privind plățile salariale și alte plăți efectuate de către contribuabil, prezentată de către Serviciul Fiscal de Stat. În alt caz [7], din informația prezentată de către Casa Națională de Asigurări Sociale s-a stabilit că de către SRL „A”, pentru anul 2010, nu a fost depusă declarația persoanei asigurate P.L. (inculpată în cauza penală). Într-un alt caz [11], falsul comis de administratorul unei persoane juridice a fost stabilit prin compararea datelor reflectate în rapoartele financiare prezentate băncii cu datele incluse în rapoartele prezentate Direcției Generale Statistică a mun. Chișinău.

În alte cazuri, falsul este identificat prin verificarea *post-factum* a situației reale a bunurilor

gajate/ipotecate. Astfel, în vederea garantării executării obligațiilor izvorâte dintr-un contract de credit sau de împrumut, făptuitorul prezintă informații false cuprinse în conținutul unui raport de evaluare a bunurilor imobile ipotecate. Informația cuprinsă în conținutul acestor rapoarte (ce nu corespunde adevărului) este, de regulă, depistată ulterior încheierii contractului (atunci când solicitantul de credit/împrumut nu-și execută obligația de rambursare a creditului/împrumutului). De exemplu, într-o speță, instanța a reținut următoarele date de fapt privitoare la falsitatea informației reflectate în cuprinsul unui raport de evaluare a unui bun imobil (apartament): „În raportul de evaluare au fost introduse date vădit denaturate privind starea tehnică, aspectul interior (pozele erau ale unui alt apartament), precum și valoarea de piață a apartamentului [23]”.

Documentele care conțin informații false trebuie să fie întocmite în modul corespunzător [39, p. 154], adică trebuie să conțină toate rechizitele necesare, iar datele cuprinse în document să pară a fi reale, capabile să inducă în eroare creditorul. Gh. Nicolaev și V. Stati afirmă că „informațiile false prezentate de făptuitor [...] trebuie să fie perfectate în modul cerut de lege, să conțină toate indicațiile necesare și semnăturile decidenților corespunzători [17, p. 801]”.

Atunci când făptuitorul urmărește scopul obținerii unui credit sau a unui împrumut în condiții avantajoase acesta prezintă victimei documente false ce ar justifica dreptul acestuia de a obține un atare credit sau împrumut. De exemplu, făptuitorul prezintă băncii documente care atestă, în mod fals, că este student al unei instituții de învățământ superior de stat, și că ar putea beneficia de credite preferențiale, în sensul Legii privind acordarea de credite preferențiale pe termen lung unor categorii de tineri studioși, nr.1142 din 14.07.2000 [13].

Concluzii

Însoțind fapta prejudiciabilă și nefiind supusă unei influențări infracționale, informația falsă (în contextul infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP) nu poate apărea pe post de obiect material, ci în postura de mijloc de săvârșire a infracțiunii. De regulă, în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP, informația prezentată victimei este inserată în cuprinsul unor documente. Cu alte cuvinte, informația este documentată. În sensul art. 238 CP, informația falsă poate face conținutul inclusiv al unei fotografii, al unui desen, al unui plan sau al unei înregistrări sonore. La încadrare, în acord cu art. 238 CP, nu contează dacă documentul folo-

sit la săvârșirea infracțiunii a apărut în rezultatul unui fals material sau în rezultatul unui fals intelectual. Nu contează nici dacă documentele sunt rodul unui fals integral sau al unui fals parțial. De asemenea, nu prezintă relevanță nici metoda de falsificare a documentelor. În postura de mijloc de săvârșire a infracțiunii ar putea să apară orice informație importantă pentru aprobarea și acordarea creditului sau a împrumutului, indiferent de tipul informației. La săvârșirea infracțiunilor stipulate în art. 238 CP poate fi uzitat atât produsul falsului de conținut, cât și produsul falsului formal (i.e. falsul privind rechizitele documentului). În unele cazuri, falsul este identificat prin raport de expertiză. În alte cazuri – în special, în situația produselor rezultate dintr-un fals intelectual – falsul este desprins din alte date de fapt.

Referințe bibliografice

1. Botezatu I. *Răspunderea penală pentru escrocherie*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2010. 162 p.
2. Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.
3. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129, republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.72-74.
4. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 21 octombrie 2015. Dosarul nr.1ra-964/2015. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=4989 (vizitat 25.02.2023).
5. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 2 februarie 2016. Dosarul nr.1ra-11/2016. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=5618 (vizitat 25.02.2023).
6. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 27 iulie 2016. Dosarul nr.1ra-1317/2016. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=7015 (vizitat 25.02.2023).
7. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 29 martie 2018. Dosarul nr.1ra-531/2018. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=10890 (vizitat 25.02.2023).
8. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 27 iunie 2018. Dosarul nr.1ra-1246/2018. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=11622 (vizitat 25.02.2023).
9. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 07 noiembrie 2018. Dosarul nr.1ra-1948/2018. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=12233 (vizitat 25.02.2023).
10. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 03 decembrie 2019. Dosarul nr.1ra-1553/2019. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=14844 (vizitat 25.02.2023).
11. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 26 mai 2020. Dosarul nr.1ra-674/2020. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16070 (vizitat 25.02.2023).

12. Legea Republicii Moldova privind accesul la informație. Nr.982 din 11.05.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2000, nr. 88-90.
13. Legea Republicii Moldova privind acordarea de credite preferențiale pe termen lung unor categorii de tineri studioși. Nr.1142 din 14.07.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2000, nr.154-156.
14. Legea Republicii Moldova cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat. Nr. 467 din 21.11.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2004, nr. 6-12.
15. Legea Republicii Moldova privind identificarea electronică și serviciile de încredere. Nr.124 din 19.05.2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 170-176.
16. Pîrțac C. Documentul oficial: obiect material/imaterial sau produs al infracțiunilor de fals în acte publice. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2021, nr. 3(58), p. 41-47.
17. Poalelungi M. ș.a. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
18. Reșetnicov A. Falsificarea documentelor. Definierea noțiunii de document. În: *Revista Națională de Drept*, 2007, nr. 4, p. 36-39.
19. Reșetnicov A. Obiectul material al infracțiunii și mijlocul de săvârșire a infracțiunii: criterii de delimitare. În: *Revista Națională de Drept*, 2007, nr. 6, p. 17-22.
20. Reșetnicov A. Informația documentară ca obiect al influențării nemijlocite infracționale. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis”, Seria „Științe sociale”*, 2007, nr. 6, p. 180-184.
21. Reșetnicov A. Obiectul material al infracțiunii și mijlocul de săvârșire a infracțiunii în teoria și practica penală: criterii de delimitare. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2008, nr. 1-2, p. 77-80.
22. Reșetnicov A. Precizări privind înțelesul noțiunii „falsificarea documentelor”. În: *Revista Națională de Drept*, 2008, nr. 5, p. 22-29.
23. Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 24 noiembrie 2020. Dosarul nr.1-2667/2019. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/cb50480a-6441-4028-a37a-a712af390e3f (vizitat 25.02.2023).
24. Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 08 iulie 2021. Dosarul nr.1-3969/2019. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/bbe2d53f-12d2-46d6-b3ee-6592e1bc9a6a (vizitat 25.02.2023).
25. Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 11 iulie 2022. Dosarul nr.1-3109/2021. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/f333ec4f-bde5-4404-9530-e3a0bd163e12 (vizitat 25.02.2023).
26. Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 4 august 2021. Dosarul nr.1-945/2021. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/09617bcb-e328-40d0-bfb7-b9798f262acf (vizitat 25.02.2023).
27. Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 3 noiembrie 2021. Dosarul nr.1-2170/2020. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a936f728-c75f-4aa8-bcd2-2c115c27a705 (vizitat 25.02.2023).
28. Sentința Judecătoriei Criuleni, sediul Central din 23 iulie 2020. Dosarul nr.1-203/2019. https://jcr.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5e076741-df63-4208-b5ac-60530204055c (vizitat 25.02.2023).
29. Serbinov A. *Răspunderea penală pentru infracțiunile contra securității publice exprimate în manipulări ilegale cu arme și muniții*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017. 348 p.
30. Stati V. Infracțiunile prevăzute la art.238 și 239 CP RM în lumina amendamentelor operate în Codul penal la 25.07.2014. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae”, Seria „Științe sociale”*, 2015, nr. 3(83), p. 205-224.
31. Асланян Р.Г. Информация как объект и средство совершения преступлений в сфере экономики: вопросы взаимосвязи. В: *Вестник Краснодарского Университета МВД России*, 2016, №1(31), с. 48-52.
32. Бекижев А.Р. *Проблемы методики расследования преступлений совершаемых в сфере банковского кредитования / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. Краснодар, 2012. 27 с.
33. Белокуров, О., Андреев В. Уголовно-правовая оценка обманной деятельности. В: *Уголовное право*, 2005, №5, с.4-7.
34. Гырла Л.Г., Табарча Ю.М. *Уголовное право Республики Молдова. Часть особенная. Том 1*. Кишинэу: Cartdidact, 2010. 712 p.
35. Золотова Н.М. *Преступления в сфере кредитования / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. Москва, 2008. 28 с.
36. Зотов Д.В. От элементов состава преступления к пределам доказывания: отдельные аспекты взаимосвязи уголовного права и процесса. В: *Вестник ВГУ, Серия «Право»*, 2015, №4, с. 216-226.
37. Кузнецов И.В. *Понятие и виды предметов преступлений в уголовном праве России / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. Челябинск, 2007. 27 с.
38. Левандовский Н.Н. *Криминалистическое расследование преступлений в сфере кредитования / Диссертация на соискание ученой степени доктора право*. Кишинэу, 2020. 222 с.
39. Татаев Э.К. К вопросу о способах незаконного получения кредита. В: *Вестник Академии экономической безопасности МВД России*, 2010, №12, с.153-158.
40. Хлус А.М. Средства совершения преступлений как элемент их криминалистической структуры. В: *Российское право: образование, практика, наука*, 2018, №1, с. 24-33.
41. Щетинина Н.В. Некоторые проблемы совершенствования уголовного законодательства, предусматривающего ответственность за незаконное получение кредита. В: *Вестник Томского Государственного Университета*, 2007, с. 182-189.
42. Mucha K. Economic crime in the Polish legal system on the example of the crime of obtaining a bank credit by false pretenses. În: *Annales Universitatis Apulensis, Series Jurisprudentia*, Vol. 16, 2013, No. 1, p. 120-132.

CZU: 343.7

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3\(66\).03](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).03)

INCRIMINAREA FAPTEI DE DISTRUGERE SAU RISIPIRE A BUNURILOR BĂNCII: ÎNTRE NECESITATE ȘI EXCES DE INCRIMINARE

Ludmila NEGRITU,

doctorandă, Universitatea de Stat
din Moldova

<https://orcid.org/0009000267053177>

SUMAR

În prezenta cercetare științifică autorul s-a preocupat de analiza normelor penale al căror obiect de reglementare îl constituie faptele de distrugere sau risipire intenționată a bunurilor băncii de către administratorul ei în procesul de administrare, demers efectuat prin filiera interpretării sistematice, critice și comparate a dispozițiilor pertinente. Scopul demersului întreprins este de a releva necesitatea incriminării infracțiunilor numite, ca urmare a constatării unui cadru paralel de incriminare a acestora, în consecință – relevarea unui exces de incriminare favorizat de „ambiguitățile” care caracterizează preceptul incriminator, consemnat la alin. (3) art.197 CP RM, dislocat în Capitolul VI al Părții Speciale a Codului penal, intitulat „Infracțiuni contra patrimoniului”.

Cuvinte-cheie: distrugerea bunurilor băncii, risipirea bunurilor băncii, infracțiunea de risipire, procesul de administrare a băncii, administratorul băncii.

Introducere

„Fenomenul negativ al supra-reglementării se manifestă atunci când normativismul, depășind limitele cantitative admisibile sau utilizând formule „nechibzuite”, fie împiedică desfășurarea fazelor firești benefice spre trepte superioare de dezvoltare, fie provoacă efecte injuste” [1, p. 120].

Ca urmare a fraudei bancare de miliarde în detrimentul celor trei bănci, și anume: B.C. „Banca

CRIMINALIZATION OF DESTROYING OR WASTING BANK PROPERTY: BETWEEN NECESSITY AND EXCESS OF INCRIMINATION

SUMMARY

In this scientific research, we are interested in the analysis of the criminal norms whose regulatory object is the acts of intentional destruction or waste of the bank's property by the bank's administrator, in the administration process, approach carried out through the chain of systematic, critical and comparative interpretation of the relevant provisions. The purpose of the action undertaken is to reveal the need to criminalize the named offenses as a result of the finding of a parallel framework for their criminalization, consequently revealing an excess of criminal regulation due to the “ambiguities” that characterize the incriminating precept, recorded in paragraph (3) art. 197 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, located in Chapter VI of the Special Part of the Criminal Code, entitled “Offenses against patrimony”.

Key-words: destruction of bank goods, waste of bank goods, crime of waste, bank administration process, bank administrator.

Socială” S.A., „Banca de Economii” S.A și B.C. „Uni-bank” S.A., rezultată în urma unui șir de operațiuni bancare și interbancare ilegale în perioada anilor 2012-2014 [21], legiuitorul a fost determinat să agraveze răspunderea penală pentru administratorii de bancă în scopul consolidării sistemului de sancțiuni în sfera activității bancare, astfel creând premisele legale de apărare a patrimoniului băncilor și stabilitatea sistemului bancar național. În aceste condiții a fost adoptată Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative

nr. 180 din 25.07.2014 [12] prin care Codul penal [7] a fost completat, *inter alia*, cu alin.(3) art. 197 și art. 134¹³, cel din urmă definind noțiunea de administrator al băncii.

Metodele de cercetare aplicate

În prezentul demers științific au fost aplicate metode de referință în domeniul cercetării juridice, precum metoda interpretării gramaticale, sistematice, istorice, logice și teleologice. S-a optat pentru un model complex de interpretare prin prisma reglementărilor penale incidente subiectului circumscris, directivelor de raționament juridic, „algoritmului” de analiză a unei componente de infracțiune și a concepțiilor doctrinare pertinente.

Conținutul de bază al cercetării

În vederea conceperii actelor de distrugere sau risipire în cadrul procesului de administrare a bunurilor băncii – ceea ce reprezintă ipoteza normei de incriminare – este indispensabil a înțelege specificul „procesului de administrare” a băncii, cât și calitatea subiectului infracțiunii analizate.

În baza alin. (1) art. 37 al Legii nr. 202 din 06.10.2017 [13] privind activitatea băncilor (în continuare – Legea nr. 202/2017), „*cadrul de administrare a activității unei bănci, procesele de identificare, administrare, monitorizare și raportare a riscurilor, mecanismele de control intern, precum și politicile și practicile de remunerare a membrilor organului de conducere se stabilesc prin statut și reglementări interne, în conformitate cu legislația aplicabilă societăților pe acțiuni, cu respectarea dispozițiilor prezentei legi și ale actelor normative ale Băncii Naționale a Moldovei emise în aplicarea acesteia*”.

Banca este o instituție financiară al cărui „patrimoniu se constituie ca rezultat al plasării acțiunilor, al activității sale economico-financiare și în alte temeuri prevăzute de legislație” [14]. Potrivit art. 3 al Legii nr. 202/2017, prin „*bancă*” a se înțelege – persoană juridică a cărei activitate constă în atragerea de depozite sau de alte fonduri rambursabile de la public și în acordarea de credite în cont propriu”.

„Administrarea” este un termen polisemantic, care figurează în diferite texte legale și extrajuridice, respectiv – care nu acoperă un sens precis.

De *lege lata*, potrivit dispozițiilor Codului civil al RM [6], administrarea patrimoniului altuia în temeuri legale sau contractuale (mandat, administrare fiduciară ș.a.) este o activitate înfăptuită în folosul altuia de către administrator și presupune efectuarea tuturor actelor necesare în

vederea conservării, valorificării și dispunerii de bunurile încredințate. Aceste acte sunt clasificate în acte juridice de conservare, de administrare și de dispoziție (art. 311 CC RM).

Administrarea bunurilor altei persoane presupune exercitarea atributelor dreptului de proprietate, care-i aparțin proprietarului. „Proprietarul are drept de posesiune, de folosință și de dispoziție asupra bunului” (alin.(1) art. 500 în Codul civil al RM), altfel zis, *ius possidendi, ius utendi, ius fruendi și ius abutendi*. Aceste „atribute pot fi exercitate în mod absolut, exclusiv și perpetuu, cu respectarea limitelor materiale și limitelor juridice” [23, p.77] și care, totodată, sunt pasibile de transmitere terților (art. 505 Cod civil al RM) în limitele împuternicirilor acordate de proprietarul bunurilor, în dependență de condițiile contractuale sau legale în baza cărora bunurile au fost transmise în administrare.

Elocvent este definită instituția administrării bunurilor altuia în Titlul V al Codului civil al României [15], art. 795 și art. 800. Anume acestea prevăd administrarea simplă, respectiv, deplină, ceea ce presupune efectuarea tuturor actelor necesare *pentru conservarea bunurilor*, precum și actele utile pentru ca acestea să poată fi folosite conform destinației lor obișnuite și, corespunzător, *actelor de conservare și exploatare în mod profitabil a bunurilor*, astfel încât să sporească patrimoniul sau realizarea afecțiunii masei patrimoniale, în măsura în care aceasta este în interesul beneficiarului.

Pe aceeași linie conceptuală, în art. 295 CP al României se face distincție între termenii „gestionar” și „administrator”. În doctrina penală română înțelesul acestor termeni transpare din următoarea explicație: gestionarul vine în contact direct cu bunurile (date fiind atribuțiile lui legate de primirea, păstrarea sau eliberarea bunurilor), în timp ce administratorul are un contact posibil, virtual [8, p. 289]. „Administratorul nu are contact nemijlocit, direct cu bunurile. El dă dispoziții gestionarului să primească și să elibereze bunuri, dar gestionarul nu face acte de administrare, ci numai de gestionare” [16, p. 363]. Potrivit doctrinei, în contextul analizei infracțiunii de gestiune frauduloasă, prevăzută la art. 242 CP al României, „administrarea înseamnă gospodărirea bunurilor altuia, a avuției persoanei vătămate, care implică acte de dispoziție, inclusiv acte de înstrăinare” [16, p. 201].

În literatura de specialitate franceză, administrarea bunurilor altuia este denumită *gestionarea* bunurilor altuia, corespunzător gestionarea semnifică „efectuarea unor acte materiale și/

sau juridice menite să permită utilizarea pentru care este destinat un activ” [24, p. 54]. „În drept, acțiunea se manifestă în două moduri: prin acte juridice și acte materiale. În ceea ce privește gestiunea, actele de patrimoniu sunt clasificate în funcție de gravitatea lor, făcând distincție între actele de conservare, administrare și dispoziție” [24, p. 50-51].

„Orice act juridic referitor la proprietate poate fi calificat drept act de gestiune, indiferent de natura acestuia. Actele materiale cuprind o categorie mult mai largă și mai evazivă. Orice act voluntar poate fi calificat drept act material. Nu există niciun motiv să le excludem, decât dacă dorim să restrângem subiectul [administrării] la unicul mecanism de reprezentare” [24, p.51].

Potrivit Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr. 23 din 28.06.2004 [11, pct. 17], în sensul art. 191 CP RM (Delapidarea averii străine), „a administra” înseamnă: 1) a avea dreptul de a da dispoziții cu privire la primirea, păstrarea sau eliberarea de bunuri; 2) a veni în contact direct și material cu bunurile altei persoane, datorită atribuțiilor administratorului legate de primirea, păstrarea sau eliberarea bunurilor.

Prin prisma interpretării oferite de către Plenul Curții Supreme de Justiție, înțelegem că termenului „a administra”, în practica judiciară, respectiv, „procesului de administrare”, îi este conferit un sens îngust, sens care indică, de fapt, asupra atribuțiilor gestionarului care are contact direct și material cu bunurile, fie a administratorului de a dispune și de a da dispoziții cu privire la primirea, păstrarea sau eliberarea bunurilor aflate în administrarea persoanei juridice, ultimul având un contact mijlocit cu bunurile menționate. În legislația națională gestionarul reprezintă „persoana care este responsabilă de siguranța și păstrarea bunurilor” [19]. Pe de altă parte, expresia uzitată de legiuitor „în procesul de administrare”, prin interpretare normativ-doctrinară, presupune efectuarea actelor de conservare, de administrare (de valorificare a bunurilor sub aspectul profitabilității) și de dispoziție.

Este de subliniat că răspunderea administratorului poate surveni pentru fapta prepusului (gestionarul), cel din urmă exercitând posesia nemijlocită a bunului în numele posesorului mijlocit. Alin. (1) art. 2005 CC RM prevede răspunderea comitentului pentru fapta prepusului. „Comitentul răspunde de prejudiciul cauzat cu vinovăție, iar în cazurile expres prevăzute de lege, fără vinovăție, de către administratorul,

salariatul său sau o altă persoană subordonată comitentului (prepus) în funcțiile care i s-au încredințat”. Din cele analizate, conchidem că subiectul infracțiunii prevăzută la alin.(3) art.197 CP RM trebuie să întrunească atât calitatea de administrator, cât și de gestionar, or, din spectrul variat al administratorilor de bancă, nu fiecare are și funcția de gestionar al bunurilor băncii.

Art. 134¹³ CP RM face referire la definiția din art. 3 al Legii instituțiilor financiare nr. 550 din 21.07.1995 (în continuare – Legea nr. 550/1995) pentru a defini subiectul infracțiunii de risipire a bunurilor băncii – administratorul băncii. Subiectul infracțiunii analizate este unul circumstanțiat (special), și anume – administratorul băncii. În conformitate cu art.134¹³ CP RM, prin administrator al băncii se înțelegea persoana definită astfel prin Legea instituțiilor financiare nr. 550-XIII din 21 iulie 1995, art. 3 (abrogată parțial, denumirea actuală – Legea cu privire la lichidarea băncilor). Calitatea de „administrator al băncii” o aveau următoarele persoane: membru al consiliului, al organului executiv, al comisiei de cenzori, contabilul-șef al persoanei, conducătorul filialei persoanei, conducătorul filialei persoanei străine, adjunctii acestuia și contabilul-șef al filialei persoanei străine, conducătorul adjunct al filialei sau contabilul-șef adjunct, inclusiv al filialei unei persoane străine, în cazul în care aceste persoane exercită obligațiile funcționale ale conducătorului filialei sau ale contabilului-șef al persoanei, inclusiv al filialei unei persoane străine. În calitate de administrator în condiții speciale de administrare mai poate fi administratorul special (alin. (1) art. 37⁴ al Legii instituțiilor financiare), lichidatorul băncii în procesul de lichidare.

Unele prevederi din Legea instituțiilor financiare, cu modificările de până la 18.08.2017, de la data intrării în vigoare a Legii privind activitatea băncilor nr. 202 din 06.10.2017, în temeiul alin. (5) art. 148, și anume Capitolele I, II, III, III¹, IV, V, VI, VII și art. 37⁹ din Legea nr. 550/1995 au fost abrogate.

Odată cu intrarea în vigoare a Legii nr.202/2017 privind activitatea băncilor, la art. 3 – „Definiții”, noțiunea de „administrator” nu se mai regăsește în legea succesoare Legii instituțiilor financiare, fiind substituită, deductiv, prin noțiunea de „organ de conducere – organele unei bănci care sunt numite în conformitate cu legislația aplicabilă și sunt împuternicite să stabilească strategia, obiectivele și orientarea generală ale băncii și care supraveghează și monitorizează procesul decizional de conducere și persoanele fizice care conduc în mod efectiv activitatea băncii”.

Abrogarea parțială a Legii privind instituțiile financiare și adoptarea Legii nr. 202/2017, care, în esență, a păstrat același obiect de reglementare, a condus, practic, la caducitatea normei speciale de incriminare prevăzută la alin.(3) art. 197 CP RM. Aceasta a survenit dat fiind că art. 134¹³ CP RM prevede: „[p]rin administrator al băncii, în sensul (...) art. 197 alin.(3), se înțelege persoana definită astfel prin Legea instituțiilor financiare nr. 550-XIII din 21 iulie 1995”.

În doctrină, întemeiat se invocă pe marginea acestui subiect Decizia Curții Constituționale a României nr. 53 din 25.01.2012 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 30 alin. (3) din Codul de procedură penală, precum și a dispozițiilor art. 244-246, art. 248 și 279 din Legea nr. 297/2004, raportate la art. 244 alin. (5) lit. a) pct. 2 și lit. b) și alin. (7) lit. a) cu aplicarea art. 276 lit. c) din Legea nr. 297/2004 privind piața de capital, care enunță: „[P]e lângă normele penale generale, speciale, complete și de trimitere, se uzitează procedeul normelor de referire, care împrumută un element al ipotezei dintr-o altă normă, rămânând apoi legate de aceasta, astfel încât orice modificare a normei la care s-a făcut referire atrage automat modificarea normei de referire [...]. O eventuală abrogare a vreuneia dintre normele de complinire atrage după sine inexistența infracțiunii corespunzătoare la data intrării în vigoare a dispoziției de abrogare” [22, p. 190]. Se conchide că dezincriminarea unor fapte se poate realiza nu doar pe calea efectuării unor amendamente la legea penală, dar și prin abrogarea prevederilor normative extrapenale care complinesc normele penale de referire.

Considerăm că incriminarea unei fapte penale se realizează prin reglementarea acesteia în Codul penal, iar dezincriminarea survine odată cu abrogarea normei penale incidente. Alin. (1) art. 67 din Legea cu privire la actele normative, nr.100/2017, prevede că „abrogarea actului normativ este dispusă printr-un act separat de aceeași forță juridică sau de o forță juridică superioară”. În contextul analizat, normele complinitoare, chiar dacă au fost abrogate, au fost modificate printr-un cadru substitutiv. Respectiv, *de iure*, norma de incriminare persistă, doar că se atestă imposibilitatea aplicării acesteia în condiții de legalitate, ca urmare a neracordării modificărilor operate în conținutul normelor extrapenale cu prevederile art. 134¹³ al CP RM.

În rezultatul corelării tuturor dispozițiilor legale ce privesc noțiunea și statutul juridic al administratorului, reiese că administratorul băncii

este persoana împuternicită prin mandat sau în temeiul dispozițiilor legale să administreze bunurile băncii cu un anumit scop și în interesul societății, având dreptul de reprezentare sau dreptul de a acționa în numele și pe contul acesteia, prin exercitarea unui drept de posesie limitat asupra bunurilor băncii, ca urmare a restrângerii drepturilor de posesie și dispoziție în condițiile stabilite de lege și mandat.

Prezintă importanță determinantă la stabilirea semnelor componenței de infracțiune semnificația uzuală a termenilor cu care operează legiuitorul la incriminarea faptei penale analizate.

În lipsa unei interpretări oficiale, premisa comprehensiunii infracțiunii de risipire a bunurilor o reprezintă documentările doctrinare, legale – *de lege lata* și politico-instituționale care tratează fapta ilegală de risipire. În percepția generală a fenomenului de risipire, acesta este conceput ca un ansamblu de acte de administrare ineficientă, iresponsabilă, incompetentă, bazate pe lipsa unui raționament comercial, economic, financiar evident ce s-ar exprima prin eșecul administratorilor de a minimiza costurile și a maximiza randamentul bunurilor administrate.

În literatura de specialitate națională infracțiunea de distrugere sau risipire a bunurilor, prevăzută la alin.(3) art. 197 CP RM, este atribuită subgrupului de infracțiuni contra patrimoniului, săvârșite în lipsa unui scop special [4, p. 975], care exclude constatarea scopului de cupiditate, cât și a modului de comitere, prin sustragere. Aceste aprecieri sunt relevante în vederea determinării corecte a subgrupului de infracțiuni sau a grupului de infracțiuni din care face parte infracțiunea analizată.

Potrivit DEX-ului, *sensul primar al risipirii* [10], forma tranzitivă, presupune acțiune de împrăștiere, de aruncare în toate părțile. Sinonimele la acest sens sunt împrăștiere, dispersare, răspândire. *Sensul secundar al risipirii* rezidă în acțiunea de a cheltui fără socoteală, a irosi bani, averi, a prădui. Cuvântul „*a irosi*” semnifică a (se) consuma, făcând risipă, a (se) cheltui în mod ușuratic, a (se) împrăștia în exces, a (se) pierde, a (se) risipi. Antonimul la acesta este a economisi.

Cele două accepții de bază ale termenului comun „risipire” ne conduc la interpretarea faptei de risipire în două direcții. Caracterului polisemantic al termenului „risipire”, pe de o parte, și incidența acestuia în cadrului componențelor de infracțiune cu caracter deschis, precum alin. (3) art. 197 CP RM, alin.(2¹) art. 191 CP RM, alin. (1) art. 239¹ CP RM, alin.(3) art. 252 CP RM, alin. (1) art. 335 CP RM, pe de altă parte, determină

dificultăți majore la interpretarea juridică și aplicarea normei vizate.

Primul sens *al risipirii* potrivit DEX-ului, și prin optica autorului român Traian Pop, poate fi conceput după cum urmează: „risipirea (disiparea) este o formă a distrugerii pentru bunurile susceptibile de risipire, împrăștiere, dispariție; sau desfacere, fărâmițarea bunului ori detașarea unor părți din întreg, prin aceasta bunul devenind inutilizabil sau mai puțin utilizabil potrivit destinației sale” [18, p. 600], respectiv – doar în cazul bunurilor susceptibile de risipire, la modul fizic. Modalitatea normativă a risipirii, în sensul redat, ar cuprinde doar o parte din formele posibile ale risipirii comise de administratorul băncii, în contactul mijlocit sau nemijlocit cu acestea, care, considerăm, constituie încălcarea obligățiilor de conservare a bunurilor primite în folosință personală, comisă prin acte materiale. Acte de risipire, în același sens, pot fi rezultatul unor dispoziții date în situația bunurilor asupra cărora administratorul exercită posesia mijlocită, prin gestionar. Obiectul acestor dispoziții s-ar rezuma la modalitatea faptică de încălcare a regulilor de păstrare, întreținere, reînnoire a stocurilor, folosire ș. a.

Cel de-al doilea sens al risipirii este irosirea averii (bunurilor) sau efectuarea unor cheltuieli nejustificate, excesive, consumul neconform, necorespunzător, pierderea, considerând că, per ansamblu, se referă la acte de administrare și de dispoziție cu rea-voință a bunurilor băncii care încalcă principiile administrării fiduciare, *in concreto* administrarea cu diligență, cu prudență și în interesul societății, ca urmare a admiterii riscului *desaffectio societatis*. Fapta de risipire, în sensul secundar redat, este susceptibilă în cea mai mare măsură de a fi atribuită infracțiunii de delapidare (alin.(2¹) art. 191 CP RM), care, potrivit Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 23 din 28.06.2004, trebuie interpretată ca „însușirea, folosirea sau transmiterea de către făptuitor, în interesul său sau pentru altul, de bani, valori sau alte bunuri încredințate pentru a le gestiona sau a le administra” [11].

Potrivit alin. (4) art. 71 al Legii cu privire la actele normative, nr.100/2017, la interpretarea normelor juridice trebuie să se țină cont de voința legiuitorului din interpretările oficiale, în notele informative care însoțesc amendamentele la lege, fie indirect, prin mijlocirea termenilor și normelor adoptate de dreptul pozitiv. Dat fiind cele reținute la caz, nu se poate face abstracție de art. 381 CP RM, context în care legiuitorul face uz de termenul „risipire” pentru a incrimina

infracțiunea de risipire sau pierdere a patrimoniului militar. Din dispoziția normei citate, putem extrage conținutul faptei de risipire prevăzută la alin. (1) „*Comercializarea, gajarea sau darea în folosință de către un militar a echipamentului care i-a fost eliberat pentru folosință personală, precum și pierderea sau deteriorarea acestor obiecte în urma încălcării regulilor de păstrare*”.

Deducem că risipirea este exprimată prin următoarele acțiuni sau inacțiuni: *pierdere, comercializare, gajare, dare în folosință, deteriorare a acestor obiecte în urma regulilor de păstrare*.

Ca urmare a analizei concurenței de norme, I. Selevestru exprimă o aserțiune relevantă pentru a determina conținutul faptic al infracțiunii de risipire, și anume „*acest articol (art. 191 CP RM –n.a.) nu-i poate fi imputat militarului căruia echipamentul (în sensul anexei nr. 1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la asigurarea cu echipament a militarilor Forțelor Armate pe timp de pace, nr. 104 din 06.02.2008) i-a fost eliberat pentru folosință personală. Într-un asemenea caz, urmează a fi aplicat alin.(1) art. 381 CP RM [20, p. 114], ceea ce rezultă că alin. (1) art. 381 CP RM constituie o normă specială în raport cu alin.(1) art. 191 CP RM*.”

O altă opinie similară este a profesorului S. Brînză, potrivit căruia noțiunea „risipire” de la alin.(3) art. 197 CP RM desemnează „*acțiunea sau inacțiunea, având ca efect deprecierea bunurilor băncii*” [5, p. 11]. Autorul sugerează, totodată, asocierea dintre dispoziția respectivă cu cea de la alin.(2¹) art.191 CP RM, care stabilește răspunderea pentru delapidarea averii străine săvârșită de administratorul unei bănci.

O altă confirmare doctrinară a faptului că infracțiunea de risipire poate fi concepută în limitele componenței de infracțiune de la art. 191 CP RM este interpretarea dispoziției acesteia potrivit Comentariului Codului penal al Republicii Moldova din 2003, și anume: delapidarea averii străine „*presupune nu numai însușirea bunului administrat, dar și irosirea lui prin consumare, cheltuire, dăruire sau transmitere altor persoane, fără restituirea echivalentului lui*” [2, p. 401]. Explicația dată coincide exact cu sensul comun, dar și doctrinar al risipirii.

Pentru dezvăluirea cât mai plenară a conținutului faptei de risipire a bunurilor și stabilirii locului acesteia în sistematica penală, am apelat la cercetarea pe orizontală a reglementărilor, în aspect de drept penal comparat. Analiza faptei de risipire prin prisma normei de incriminare a delapidării, prevăzută la art. 191 CP RM, ne-a direcționat cercetarea spre infracțiunea de abuz de

încredere, ca urmare a stabilirii corespondenței dintre acestea, mai ales odată cu amendamentele care au fost aduse art. 191 CP RM. Aceeași opinie o regăsim și în studiile realizate de autorii S. Brînză și V. Stati, potrivit cărora „în legea penală în vigoare, descrierea obiectului material și a faptei prejudiciabile din cadrul infracțiunilor de delapidare a averii străine se face după modelul art. 238 „Abuzul de încredere” din Codul penal al României din 2009” [3, p. 68].

În doctrina franceză fapta de risipire este tratată la fel în cadrul infracțiunii de abuz de încredere, infracțiune prevăzută la art. 314-1 CP al Franței, care stabilește: „Fapta unei persoane de deturnare, în prejudiciul altora, a fondurilor, a valorilor mobiliare sau a oricărui bun care i-au fost date și pe care le-a acceptat cu condiția restituirii, reprezentării sau pentru a le folosi într-un anumit scop. Abuzul de încredere se pedepsește cu cinci ani de închisoare și 375.000 de euro amendă”.

De asemenea, fapta de risipire este analizată în conținutul deturnării și în cadrul infracțiunii de abuz de bunuri sociale pentru societățile de capital și de insolvabilitate, în situația aflării în incapacitate de plată a societății [26]. Prezintă interes primele două, ca urmare a similitudinii elementelor constitutive, mai cu seamă cea de-a doua, deoarece este circumscrisă anume societăților pe acțiuni și administratorilor acestora.

Latura obiectivă a infracțiunii de abuz de încredere implică deturnarea care trebuie să se exprime *prin risipire*, ceea ce implică imposibilitatea restituirii bunului, refuzul de a restitui bunul și deturnarea în sens restrâns sau folosirea abuzivă [25, p. 235-237]. O altă formă de expunere a laturii obiective a abuzului de încredere cuprinde modalitatea *deturnării lato sensu (risipirea)*, *însușirea* și *deturnarea stricto sensu* și prejudiciul cauzat. Risipirea, *a priori*, pare contrară faptei de însușire și exprimă un mod de a contesta sau de a încălca dreptul altuia asupra lucrului.

Infracțiunea de abuz de încredere, potrivit autorului francez M.-L. Rassat, mereu a fost delicată la circumscriere și definire, interpretarea acesteia fiind incertă, chiar plină de confuzie. Autorul consideră că nici legiuitorul, nici jurisprudența și nici chiar doctrina nu are o noțiune clară a gravității, nici a domeniului de reglementare, nici a definiției infracțiunii [24, p. 219].

Continuând demersul nostru științific comparativ, Codul penal al Federației Ruse, la art. 160, prevede fapta de însușire sau delapidare (Присвоения или Растрата) [31]. La alin. (1) art. 160 este definită însușirea și delapidarea (risi-

pirea), adică sustragerea patrimoniului străin încredințat vinovatului. „Delapidarea [risipirea] sunt acțiunile ilicite ale unei persoane care, în interes personal, a cheltuit bunul care i-a fost încredințat, împotriva voinței proprietarului, consumând acest bun, cheltuindu-l sau transferându-l altor persoane” [30].

Textul de la alin.(3) art. 197 CP RM „distrugerea sau risipirea bunurilor băncii de către administratorul acesteia în procesul de administrare”, în limba rusă, pe pagina oficială a bazei de date legislative a Republicii Moldova, este tradus ca „(3) Уничтожение или растрата имущества банка его администратором в процессе администрирования”. Deci, se confirmă o echivalență terminologică dintre termenele „*risipire*” și „*растрата*”.

Pentru a constata temeinicia echivalenței noțiunilor de „risipire” și „растрата” este necesar de a explica semantic și etimologic acest termen. În limba rusă, cuvântul numit înseamnă „sumă cheltuită într-un mod infracțional; or – patrimoniul”; „cheltuirea ilegală a banilor sau a patrimoniului încredințat pentru câștig personal” [9].

Într-o altă opinie, *delapidarea (растрата)*, împreună cu însușirea (присвоения), sunt recunoscute ca forme independente de sustragere, în care bunurile încredințate unei persoane sunt cheltuite, irosite sau consumate ilegal (истрачивается – etimolog. ar însemna cheltuite, pierdute, distruse, executate”; *расходуется*). Aceasta poate fi o donație, o vânzare cu repartizarea încasărilor, un schimb în aceleași condiții etc. Această formă de sustragere exclude însușirea și invers [32, p. 233].

În literatura de specialitate rusă conceptul infracțiunii de delapidare (risipire) constituie obiectul unei polemici extinse. Se consideră că poziționarea infracțiunii de delapidare „ca formă independentă de sustragere a patrimoniului altuia este una dintre cele mai dificile sarcini din teoria dreptului penal. În același timp, este deosebit de dificil să se dezvăluie conținutul unui scop de cupiditate atunci când bunul este deturnat” [32, p. 233].

Trăsătura care deosebește însușirea de delapidare este localizarea bunurilor la momentul consumării formelor de sustragere analizate. Deci, atunci când proprietatea este însușită, aceasta se află în posesia celui vinovat, care își stabilește posesia ilegală asupra acesteia în locul celei de drept. Delapidarea ori deturnarea de bunuri implică înstrăinarea, cheltuirea, consumul lor ilegal prin înlocuirea posesiei legale cu utilizarea sau dispunerea ilegală [27, p. 128].

Pornind de la atributele dreptului de proprietate, dreptul de dispoziție, posesie și folosință, N.D. Eriașvili susține că atunci „când bunul încredințat este însușit are loc posesia ilegală a bunului încredințat, iar când e risipire are loc utilizarea sau dispunerea ilegală a bunului încredințat, considerând că delapidarea și deturnarea (risipirea) sunt acte care se află pe aceeași linie logică de acțiuni ale unei persoane căreia i s-a încredințat proprietatea altcuiva” [32, p. 234].

Susținem aserțiunea precum că „însușirea diferă de risipă nu numai prin faptul în favoarea cărei persoane s-a efectuat conversia ilegală a proprietății altcuiva, ci ezența acestei proprietăți la făptuitor” [28, p. 42].

Generalizând cele menționate, constatăm că în literatura de specialitate rusă risipirea bunurilor altuia reprezintă fie o infracțiune contra patrimoniului, apreciată ca o formă independentă de sustragere, fie o infracțiune cu o componență cu conținut diferit de însușire, fie total diferită de însușire, diferența între ele constând în: „1) timpul înstrăinării, 2) metoda de apropiere, 3) prezența sau absența bunurilor la făptuitor în momentul descoperirii sustragerii” [17, p. 15].

Considerăm a fi plauzibilă recomandarea autorului A. Iu. Pastuhov privind crearea unei alte norme de drept care să prevadă aparte infracțiunea de risipire, în următoarea formulă tehnico-legislativă: „Art. 160¹ din Codul penal al Federației Ruse – „*Risipirea, adică sustragerea bunurilor încredințate altcuiva prin înstrăinare sau consum, se pedepsește...*” [29, p. 16]. Enumerarea modalităților de săvârșire a acestor infracțiuni nu constituie un conflict cu modurile specificate în definiția sustragerii, ci doar le precizează și le completează.

În rezultatul celor analizate, prin risipire a bunurilor băncii, încredințate administratorului de bancă, se înțelege vânzarea, consumarea, irosirea, cheltuirea, înstrăinarea sau transferul către terți a acestora, săvârșite în interes material, fără a se asigura un echivalent corespunzător, fără ca bunul, obiect material, să fie găsit la făptuitor, care a avut ca rezultat cauzarea unui prejudiciu material băncii. În urma acțiunilor ilegale, de dispoziție, nu beneficiază făptuitorul de bunuri, cel puțin nu direct, și în acest caz nu este incidentă modalitatea însușirii, ci fapta de risipire a bunurilor în varianta dispunerii ilegale. Considerăm că folosirea ilegală, în interes personal, a bunurilor care rămân în posesia legală a băncii, în condițiile în care făptuitorul beneficiază doar de valoarea de uz și intervertirea posesiei nu are loc, se califică, de asemenea, ca risipire.

Concluzii

În rezultatul dezvăluirii amănunțite a modalităților faptice ale infracțiunii de distrugere sau risipire a bunurilor băncii, înțelegem că acestea atentează la un obiect juridic special distinct de cel al infracțiunilor prevăzute la alin.(1) și alin.(2) al art. 197 CP RM. În virtutea raporturilor juridice dintre administrator și bancă, a statutului juridic de administrator al băncii, deci a unui subiect calificat și a contextului în care se comite infracțiunea în procesul de administrare a băncii, *obiectul juridic principal*, în modalitatea distrugerii sau risipirii (prin dispunere ilegală și folosire ilegală), îl formează relațiile sociale cu caracter patrimonial privind exercitarea legitimă a posesiei de drept limitat asupra bunurilor (băncii), iar *obiectul juridic secundar* constă în relațiile sociale cu privire la administrarea (dispunerea, valorificarea și conservarea) cu bună-credință a bunurilor materiale încredințate în baza unui titlu și cu un anumit scop, specifice alin.(2¹) art. 191 CP RM.

Putem conchide și asupra faptului că între alin. (2¹) art. 191 CP RM, pe de o parte, și alin.(3) art. 197 CP RM, pe de altă parte, nu se atestă concurența de norme în sensul art. 116 -118 CP RM, iar concursul de infracțiuni se exclude *per se*, având în vedere principiul *ne bis in idem*. Numitele incriminări sunt rezultatul unei simple transpuneri în legea penală, fără să se asigure o legătură logico-juridică între dispozițiile pe care le conține, care generează incertitudine și insecuritate juridică.

De lege lata, se atestă un paralelism legislativ între alin. (2¹) art. 191 CP RM și alin. (3) art. 197 CP RM; or, în ipoteza art. 197 alin.(3) CP RM, risipirea (bunurilor băncii de către administrator) apare pe post de modalitate normativă a faptei prejudiciabile, iar în cazul art. 191 alin. (2¹) CP RM – drept modalitate faptică a acțiunii prejudiciabile de dispunere sau folosire ilegală a bunurilor săvârșită de administratorul unei bănci. Cei abilitați cu aplicarea legii penale se află în dificultate, fiind puși în situația de a alege între două variante posibile. În special, din cauza regimului sancționator aplicabil alin. (3) art. 197 CP RM, care nu este proporțional gradului de pericol social, este preferabil păstrarea doar a alin. (2¹) art. 191 CP RM.

Până la o intervenție legislativă privind eliminarea suprapunerii textelor de lege de la alin. (2¹) art. 191 CP RM și alin. (3) art. 197 CP RM, apelând la principiul *in dubio mitius*, potrivit căruia în cazul unei norme penale cu un conținut îndoielnic operează interpretarea cea mai favorabilă făptuitorului, risipirea bunurilor băncii de către administratorul acesteia se va califica în temeiul art. 197 alin.(3) CP RM.

Referințe bibliografice

1. Avornic Gh., Vaculovschi G. Excesul de reglementare juridică. În: *Revista Națională de Drept*, 2019, nr. 10-12 (228-230), p. 119-123.
2. Barbăneagră A. ș.a. *Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu* (art. 191). Chișinău: ARC, 2003. 836 p.
3. Brînza S., Stati V. Escrocheria și delapidarea averii străine: efectele adoptării legii nr.179/2018. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2019, nr. 3(123). Seria „Științe sociale”, p. 59-73.
4. Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p.
5. Brînza S. Infracțiuni contra patrimoniului, săvârșite în lipsa unui scop special (art. 193, 197 și 199 CP RM): aspecte teoretice și practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2015, nr. 11, Seria „Științe sociale”, p. 3-15.
6. Codul civil al Republicii Moldova. Nr.1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86.
7. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985-XV din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129.
8. Diaconescu D., Duvac C. *Tratat de drept penal. Partea Specială*. București: C.H. Beck, 2009. 1158 p.
9. Dicționar explicativ al limbii ruse. <https://slovar.cc/rus/ushakov/447258.html> (vizitat 25.04.2023).
10. Dicționar explicativ al limbii române. <https://dexonline.ro/definitie/risipire> (vizitat 24.03.2023).
11. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor: nr. 23 din 28.06.2004. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2004, nr. 8.
12. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Nr. 180 din 25.07.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 238-246.
13. Legea privind activitatea băncilor. Nr. 202 din 06.10.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 434-439.
14. Legea privind societățile pe acțiuni. Nr. 1134 din 02.04.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr. 372-382.
15. Legea României privind Codul civil. Nr. 287 din 17.07.2009. Republicat în: *Monitorul Oficial al României, Partea I*, nr. 505 din 15.07.2011 (actualizat la 24.04.2023).
16. Păvăleanu V. *Drept Penal Special*. București: Universul Juridic, 2014. 620 p.
17. Poalelungi M., Dolea Ig., Vîzdoagă T. ș.a. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
18. Rătescu C.G. ș.a. *Codul penal „Carol al II-lea” adnotat. Vol. III. Partea Specială*. București: Socec, 1937. 702 p.
19. Regulamentului privind inventarierea, aprobat prin Ordinul Ministrului Finanțelor. Nr. 60 din 29.05.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 166-169.
20. Selevestru I. *Răspunderea penală pentru delapidarea averii străine: Teză de doctorat*. Chișinău, 2016. 188 p.
21. Sinteza raportului de investigație al companiilor Kroll și Steptoe & Johnson. <https://www.bnm.md/ro/content/bnm-publicat-o-sinteza-detaliata-celui-de-al-doilea-raport-de-investigatie-al-companiilor> (vizitat 24.04.2023).
22. Stati V. Conotații tehnico-juridice ale răspunderii penale a administratorului băncii. În: *Materialele Conferinței Integrare prin cercetare și inovare. Științe juridice, 8-9 noiembrie 2018*. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 188-192.
23. Stoica V. *Drept civil. Drepturile reale principale*. Ediția a 3-a. București: Editura C.H. Beck, 2017. 560 p.
24. Prim Q. *La gestion des biens d'autrui*. Școala doctorală de drept. Drept Privat și Științe penale. Universitatea Bordeaux. Franța, 2021. 584 p. <https://theses.hal.science/tel-03474116/document> (vizitat 23.03.2023).
25. Rassat M.-L. *Droit Pénal Spécial. Infractions de Code Pénal*. 8 éd. Paris: Dalloz, 2018. 1396 p.
26. Stasiak F. [Focus] *Le patrimoine des sociétés confronté au droit pénal*, Lexbase Pénal, septembre, 2021. <https://www.lexbase.fr/article-juridique/72428490-focus-le-patrimoine-des-societes-confronte-au-droit-penal> (vizitat 24.05.2023).
27. Гаухман Л.Д., Максимов С.В. Уголовная ответственность за преступления в сфере экономики. Москва: ЮрИнфоР, 1996. 290 с.
28. Докшочков А.З. Растрата как вид хищения вверенного имущества. В: *Общество, политика, экономика, право*, 2007, №1, с.40-45. <https://cyberleninka.ru/article/n/rastrata-kak-vid-hischeniya-vverenno-go-imuschestva> (vizitat 29.03.2023).
29. Посохов А.Ю. Присвоение и растрата как формы хищения в малом предпринимательстве: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ростов-на-Дону, 2006. 24 с.
30. Постановления Пленума Верховного Суда РФ от 27 декабря 2007 г., №51 „О судебной практике по делам о мошенничестве, присвоении и растрате» (vizitat 30.07.2023) https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_74060/.
31. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996, N 63-ФЗ (с изменениями и дополнениями по состоянию на 13.06.2023 г.). <http://www.kremlin.ru/acts/bank/9555> (vizitat 30.07.2023).
32. Эриашвили Н.Д. *Объективные признаки присвоения и растраты*. В: *Вестник Московского университета МВД России*, 2015, № 9, с. 227-236. <https://cyberleninka.ru/article/n/obektivnye-priznaki-prisvoeniya-i-rastraty> (vizitat 24.03.2023).

DREPT CIVIL ȘI PROCESUAL CIVIL

CZU: 347.962

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3\(66\).04](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).04)

REGLEMENTAREA ACTIVITĂȚII JUDECĂTORILOR ȘI A EXECUTORILOR JUDECĂTOREȘTI ÎN PERIOADA MARI UNIRI

Vasile CREȚU,*doctor în drept, conferențiar
universitar, USM*<https://orcid.org/0009-0000-3727-5831>

SUMAR

Profesia de judecător și cea de executor judecătoresc au fost într-o strânsă legătură din cele mai vechi timpuri. Analiza modului de reglementare a acestor profesii reprezintă un interes sporit pentru specialiștii în domeniul dreptului. În acest articol ne propunem să analizăm cum au fost reglementate în epoca Marii Uniri profesia de judecător și cea de portărel (executor judecătoresc), în special aspectele ce țin de modul și cerințele de accesare în profesie, formele de răspundere disciplinară și retribuire a muncii, drept ca bază textele actelor normative în vigoare la acea perioadă, aplicabile statutului acestor profesii. De asemenea, vom compara prevederile perioadei menționate cu cele actuale, prevăzute de legislația în vigoare.

Cuvinte-cheie: magistrat, judecător, executor judecătoresc, organizarea judecătorească, accesare în profesie, răspundere disciplinară, statut profesional.

Introducere

În prezentul articol vom analiza modul de reglementare a două profesii juridice, a căror activitate este foarte strâns legată între ele, iar în perioade mai vechi acestea aveau și un statut reglementat similar prin același act juridic. Așadar, vom analiza cum au fost reglementate în perioada Marii Uniri profesiile de judecător și cea de portărel (executor judecătoresc), luând drept bază textele

REGULATION OF THE ACTIVITY OF JUDGES AND BAILIFFS DURING THE PERIOD OF THE GREAT UNION

SUMMARY

The profession of judge and bailiff have been closely related since ancient times. The analysis of the regulation of these professions is of increased interest for legal specialists. In this article we propose to analyze how the professions of judge and bailiff (bailiff) were regulated in the era of the Great Union, especially the aspects related to the manner and requirements for entering the profession, the forms of disciplinary liability and remuneration for work, taking as a basis the texts of the normative acts in force at that time, applicable to the status of these professions. Also, we will compare the provisions of the mentioned period with the current ones, provided by the legislation in force.

Key-words: magistrate, judge, bailiff, judicial organization, access to profession, disciplinary liability, professional status.

le actelor normative în vigoare în acea perioadă, aplicabile statutului acestor profesii.

Metodologia de realizare a acestui studiu este axată pe analiza prevederilor actelor normative, cu sintetizarea unor norme definitorii pentru reglementarea celor două profesii. Totodată, vom aplica metoda comparativă, analizând prin suprapunere reglementările celor două profesii enunțate în titlu, cât și comparând reglementările actuale cu cele din trecut.

După 1918 – anul Marii Uniri – pe teritoriul Basarabiei devin aplicabile prevederile Legii pentru modificarea unor dispoziții din legile re-

lative la organizarea judecătorească din 24 martie 1909, prin care a fost abrogată Legea pentru organizarea judecătorească din 01.09.1890 cu toate modificările ce i s-au adus, dar și Legea din 13 martie 1902 pentru organizarea serviciului portăreilor.

Potrivit art. 2 al Legii pentru modificarea unor dispoziții din legile relative la organizarea judecătorească din 24 martie 1909, „sunt magistrați și fac parte din ordinul judecătoresc: judecătorii de ocoale, membrii de orice grad ai tribunalelor de județe și ai Curților, membrii de orice grad ai Ministerului Public, magistrații stagiați și portăreii” [2, p.118].

Așadar, articolul citat indică fără nici un echivoc că reglementările acestui act normativ sunt aplicabile atât judecătorilor de nivelul judecătorilor de ocoale, ai tribunalelor și Curții, cât și portăreilor – denumire arhaică a executorilor judecătorești, care reprezintă o traducere exactă a termenului utilizat în Franța până nu demult pentru a desemna executorii judecătorești – „huissier des justice” („huis” înseamnă poartă, ușă).

Pentru o înțelegere generală a structurii sistemului judecătoresc la data adoptării legii respective, vom menționa că în acea perioadă funcționau judecătorii de ocoale, tribunale de județe (a căror circumscripție era identică cu circumscripția administrativă a județului în care se afla tribunalul), Curți de Apel (patru la număr, cu reședințe la București, Craiova, Galați și Iași), cât și o Curte de casațiune. De asemenea, mai funcționau și Curți de jurați.

Portăreii, la acel timp, erau „alipiți” pe lângă tribunalele de județe, Curțile de Apel, Curțile de jurați și Curtea de casațiune. Art. 47 al legii menționate prevedea expres că portăreii erau considerați magistrați și făceau parte din ordinul judecătoresc. Aceștia activau sub conducerea unui cap de portărei, care distribuia sarcinile puse în seama portăreilor și controla activitatea acestora.

În afară de judecători, în acea perioadă mai activau și magistrați stagiați. Potrivit art. 51 al Legii menționate supra, aceștia erau numiți pe lângă fiecare tribunal de județ, care activa conform indicațiilor primite de la președintele tribunalului. Atribuțiile magistratului stagiar puteau fi direcționate spre: luarea notelor referitor la ceea ce susțin părțile în timpul ședințelor; să examineze dosarele și să raporteze conținutul acestora, să audieze martorii, să facă cercetări la fața locului, să aplice sigilii, să facă orice acte de cancelarie și să autentifice, la delegarea președintelui tribunalului, acte de notariat. La finele

anului activitatea acestora era evaluată de către președintele tribunalului, cu remiterea unui raport către ministrul justiției [2, p.123].

Cerințele față de candidatul pentru numirea în funcție judecătorească, așa cum le definea legea respectivă, erau următoarele:

- să fie cetățean român;
- să dispună de deplină folosință a drepturilor civile și politice;
- să nu fi suferit o condamnățiune pentru crimă sau pentru următoarele delict: fals, furt, înșelăciune, abuz de încredere, mărturie mincinoasă, atentat la bunele moravuri, vagabondagiul, abuz de putere, delapidare de bani publici, perceperea taxei ilegale, mituire, spargere de sigiliu, a nu fi falit nereabilitat etc.;
- să întrunească condițiile speciale cerute de lege pentru fiecare funcțiune în parte.

Printre condițiile speciale pentru numirea în funcție de judecător al unui tribunal se regăsesc următoarele:

- a fi licențiat sau doctor în drept la o facultate juridică recunoscută;
- a avea 28 de ani împliniți;
- susținerea cu succes a examenului de capacitate;
- a fi pe o durată de cel puțin 3 ani magistrat stagiar pe lângă un tribunal sau parchet, sau, cel puțin doi ani, pe lângă judecătorii de ocol ori să fi profesat ca „advocat” sau „portărel” pe o durată de patru ani etc. De menționat că legislația permitea în acest sens ca portăreii în funcțiune, la punerea legii în aplicare, să dobândească dreptul de a pretinde la funcția de judecător al unui tribunal, chiar dacă nu au atins vârsta de 28 de ani și fără a trece examenul de capacitate [2, p. 128].

Referindu-ne la cerințele de accesare în profesie înaintate față de portărei, art. 88 din Lege prevedea următoarele condiții speciale:

- a fi licențiat sau doctor în drept la o facultate juridică recunoscută în țară;
- a avea 23 de ani împliniți.

Totodată, pentru a deveni cap de portărei, era necesară o vechime în muncă în calitate de portărel de cel puțin doi ani ori în statutul de magistrat, sau fie în calitate de avocat, dar cu vechimea de cel puțin patru ani. De asemenea, dacă portărelel dorea să fie înaintat în ordinul judecătoresc ca judecător de ocoale sau judecător de tribunal de județe, după trecerea cu succes a examenului de capacitate, urma să activeze cel puțin timp de patru ani [2, p. 126].

Vom remarca că, în prezent, cerințele impuse de lege atât pentru viitorii judecători, cât și pentru viitorii executori judecătorești sunt mai lejere, sub aspect de pregătire academică fiind suficientă deținerea diplomei de studii superioare de licență și diplomă de studii superioare de master în domeniul dreptului pentru judecători (a se vedea art. 6 al Legii 54/1995 privind statutul judecătorului); iar pentru viitorii executori judecătorești nivelul de studii necesare este cel de licențiat în drept (a se vedea art. 4 al Legii 113/2010 privind executorii judecătorești). În ceea ce ține de plafonul de vârstă, în prezent nu există un plafon minim pentru admiterea în aceste profesii, ci doar unul maxim de 65 de ani până la atingerea căruia se poate exercita profesia [5].

Cu referire la **incompatibilitățile aplicabile funcțiilor judecătorești** [2, p. 130], art. 117 menționează direct că „cumulul în funcțiuni judecătorești este interzis”. Funcțiunile din ordinea judecătorească sau din serviciile auxiliare – afară de cazurile excepționale anume prevăzute în legi – sunt incompatibile cu funcțiunile publice de orice natură, primite fie prin alegere, fie prin numire; cu orice însărcinare publică, afară de tutele; cu mandatul în Adunările legislative, județene sau comunale; cu serviciul salariat de particulari; cu profesiunea de avocat; cu starea militară sau eclesiastică; cu calitatea de cenzor sau administrator în orice societate de credit.

De asemenea, este interzis, sub pedeapsă disciplinară, oricărui membru al ordinului judecătoresc de a exercita, fie prin el însuși, fie sub numele soției sale, fie prin persoană interpusă, orice fel de comerț pentru care se cere patentă; de a fi agent de afaceri; de a participa la direcțiunea sau la administrațiunea unei societăți comerciale sau civile sau a unui stabiliment industrial, sau a unei fundațiuni oarecare, chiar și de binefacere.

Membrii ordinului judecătoresc sau din serviciile auxiliare nu pot fi însărcinați cu apărarea verbală sau scrisă a părților în justiție, nici a da consultațiuni, chiar când va fi vorba de alte tribunale sau instanțe decât acelea în cari își exercită funcțiunile; ei nu pot fi nici arbitri, nici experți [2, p.130].

Potrivit actualelor reglementări, exercitarea activității de executor judecătoresc este incompatibilă cu activitatea remunerată în cadrul unor alte profesii, cu excepția activității didactice, științifice, de creație și activității în organele profesionale, precum și de mediator sau arbitru [5], iar funcția de judecător este incompatibilă cu:

- orice altă funcție sau activitate remunerată, cu excepția activității didactice, științifice, de creație și în organele colegiale din cadrul autorităților sau instituțiilor publice;
- mandatul de deputat în Parlament sau de consilier în autoritatea administrației publice locale;
- activitatea de întreprinzător, desfășurată personal sau prin intermediul unui terț;
- calitatea de membru al organului de conducere al unei organizații comerciale [4].

În linii mari, concluzionăm că acest aspect este relativ asemănător reglementat în legislația națională, ca și acum peste 100 de ani.

Analizând prevederile legale, noi deja am atins subiectul **răspunderii disciplinare** care poate surveni în cazul nerespectării regimului incompatibilităților. Alte temeuri pentru care un magistrat poate fi supus la pedepse disciplinare erau următoarele [2, p. 134]:

- dacă a fost condamnat definitiv la pedeapsă corecțională pentru un delict;
- dacă, fiind urmărit sau dat judecății pentru vreun fapt pedepsit cu pedepse criminale sau corecționale, n-a fost apărat de pedeapsă decât pentru motiv că acțiunea publică era prescrisă sau a fost absolvit pentru că faptul n-ar constitui crimă sau delict în sensul legii;
- dacă va fi refuzat să îndeplinească o datorie a funcțiunii sale impusă de legi și de regulamente;
- dacă va fi înfrânt vreo dispozițiune din prezenta lege, edictată sub sancțiunea pedepsei disciplinare;
- dacă va fi lipsit de la post în dauna serviciului, fără concediu regulat;
- dacă va fi dat probe de obișnuită neglijență sau de vădită incapacitate;
- dacă va fi lipsit de cuviință sau demnitate în raporturile reciproce sau ierarhice sau față de alte autorități publice;
- dacă va juca cărți la noroc sau se va deda la alte jocuri de noroc;
- dacă, într-un mod general, printr-un fapt al vieții sale publice sau private, își va compromite demnitatea sa ca om sau ca magistrat, sau va aduce atingere considerațiunii ordinului din care face parte.

Aceste temeuri de atragere la răspundere erau unele generale, aplicabile pentru toți membrii ordinului magistraților, indiferent de categoria acestora. În urma comiterii uneia dintre abaterile enumerate, magistratului i se aplica

una din formele de răspundere disciplinară [2, p. 134], cum ar fi:

prevenirea – înștiințarea făcută magistratului sau unui corp judecătoresc spre a-l deștepta asupra neglijenței sau abaterii comise și recomandarea de a nu mai cădea într-însa. Ea se face în scris prin act formal sau secret;

mustrarea – reprobarea formală a purtării magistratului și admonestarea lui, cu invitațiunea expresă de a se îndrepta pe viitor. Totodată, mustrarea atrage de drept pierderea onorariului de la 5 la 15 zile;

suspendarea pe timp limitat – retragerea funcțiunii pe un termen care nu poate fi mai mic de 15 zile, nici mai mare de șase luni. În timpul suspendării magistratul pierde onorariul întreg. Acest timp nu se numără pentru dreptul la pensiuine;

disponibilitatea pe timp limitat – magistratul pus în disponibilitate nu poate fi reprimat decât după cel puțin doi ani;

destituțiunea – magistratul destituit nu poate fi niciodată reprimat, el pierde și dreptul la pensiuine în cazurile prevăzute de lege.

Aceste cinci pedepse disciplinare se pot pronunța sau gradat, sau fiecare din ele din prima abatere, în funcție de gravitatea cazului. Magistratul care va fi suferit trei pedepse disciplinare, sau de două ori suspendarea, va putea fi pus în disponibilitate, sau destituit de tribunalul disciplinar [2, p. 134].

Actualmente, Legea nr. 178 din 25 iulie 2014 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor prevede doar trei forme de răspundere disciplinară, cum ar fi: avertismentul, mustrarea și eliberarea din funcția de judecător [3].

Reținem, de asemenea, că actualele norme nu prevăd posibilitatea aplicării unui avertisment secret, or, anume caracterul public al acestei sancțiuni (cele mai lejere) constituie efectul său de corijare și influențare a comportamentului celui sancționat.

În cazul portăreilor, reglementarea răspunderii disciplinare prevăzută de normele citate mai sus era completată cu prevederile Regulamentului (în continuare Regulament) de administrație publică pentru serviciul portăreilor și pentru taxele actelor de procedură și de executare (art. 47-50; 88-90 l. org. jud.) din 30 mai 1909. Astfel, sancțiunile pentru atragerea la răspundere a portăreilor includ și forme de răspundere pecuniară [2, p. 141]. Art. 86 din Regulament prevede că portăreii nu pot refuza serviciile lor pentru actele ce sunt îndrituiți să facă. Ignorarea acestei dispoziții sau

întârzierile nejustificate în efectuarea actelor se vor pedepsi cu amendă de la 20 la 300 lei, în afară de alte pedepse disciplinare și de despăgubiri către părți pentru pagubele cauzate. Totodată, mai departe sunt enumerate cazurile când portăreii se vor pedepsi, de asemenea, cu o amendă de la 20 la 300 lei, în afară de alte pedepse disciplinare și de despăgubiri către părți:

- în caz când procesele se vor amâna din cauza neîndeplinirii procedurii la timp sau în conformitate cu legea;
- când vreun act sau vreo operațiune se va anula din cauza neglijenței, greșelii sau neobservării de către portăreii a dispozițiilor legii;
- când portăreii va suspenda, fără un motiv legal, vreo urmărire sau alte operațiuni de măsuri asigurătoare, ori nu va încheia proces-verbal care să constate cauzele suspendării;
- dacă nu vor depune ori nu vor înainta, de îndată sau în termenele prescise de regulament, recipisele, actele și procesele verbale ce se vor încheia pentru diferitele operațiuni sau urmărit;
- dacă vor face distribuiri de bani sau liberări de recepse în cazurile oprite de acest Regulament;
- dacă nu vor vărsa la timpul prescrist sumele percepute sau nu vor depune la administrația financiară taxele convenite fiscoi;
- dacă vor instrumenta în propria lor cauză sau pentru, ori contra rudelor;
- dacă va delega alte persoane pentru faceerea unui act pe care, după lege, este obligat a-l face singur etc. [2, p. 151].

Astfel putem concluziona că portăreii puteau fi atrași la răspundere disciplinară, concomitent fiindu-le aplicată și o amendă pentru încălcările enumerate, fapt ce le impunea un grad de responsabilitate mai mare în comparație cu alte funcțiuni din ordinul judecătoresc.

Această diferențiere a formelor de răspundere este actuală și în zilele noastre. Astfel, potrivit prevederilor Legii nr. 113 din 17.06.2010 privind executorii judecătorești [5], sancțiunile disciplinare se aplică în raport cu gravitatea faptelor și constau în:

- **avertisment**, cu obligația de a se instrui, pe cheltuială proprie, pe o durată de la 4 până la 8 ore academice;
- **mustrare**, cu obligația de a se instrui, pe cheltuială proprie, pe o durată de la 8 până la 24 de ore academice;
- **amendă**;

- **suspendarea activității** executorului judecătoresc pe un termen de la o lună până la 6 luni;
- **retragere a licenței.**

Și astăzi, în coraport cu executorii judecătorești, sunt aplicate sancțiuni disciplinare mai complexe, ce includ inclusiv aspecte pecuniare.

Ne vom referi în continuare și la modul de formare a retribuției magistraților. Regulamentul prevede că portăreii vor fi retribuiți cu lefuri fixe. Celelalte cheltuieli pentru transportul portăreilor, pentru registre, imprimare, cartonaje, materialele și cheltuielile necesare la expedierea registrelor, precum și pentru indemnizațiuni și lucrări neprevăzute se vor determina, pe cale bugetară, în proporțiune cu trebuințele serviciului. Pentru acoperirea retribuțiilor și cheltuielilor necesare serviciului portăreilor, aceștia vor încasa de la părți, pentru îndeplinirea diferitelor acte de procedură și de executare, taxele fixate prin prezentul Regulament [2, p. 154].

Taxele cuvenite portăreilor sunt privilegiate; pentru perceperea lor se va aplica legea de urmărire și de percepere a contribuțiilor și a celorlalte taxe cuvenite statului. Nici o restituire de taxă nu se va face părților, chiar dacă acestea renunță în urmă la îndeplinirea formalităților pentru care au plătit taxele.

Aceste norme indică clar că ideea suportării cheltuielilor de executare de către părțile procedurii de executare nu este una nouă, ci a existat de mult timp în spațiul românesc.

Capii de portărei de pe lângă fiecare tribunal sau acei care le țineau locul vărsau, la începutul fiecărei săptămâni, sumele încasate de portărei în săptămâna precedentă, pentru plata actelor de procedură și executare, la casieria centrală sau la administrațiunile financiare de județe. Aceste sume, formând fondul special al portăreilor, se vor face venit la stat, dar erau administrate de Ministerul Justiției [2, p. 155].

În prezent, judecătorii instanțelor judecătorești sunt salariați în condițiile și în modul stabilite de legislația privind sistemul de salarizare în sectorul bugetar [4]. În procedura de executare silită cheltuielile de executare se compun din taxele pentru efectuarea actelor executorului judecătoresc, spețele procedurii de executare și onorariul executorului judecătoresc. Onorariul executorului judecătoresc este încasat de la debitor, dacă legea nu prevede altfel, în temeiul unei încheieri emise de executorul judecătoresc, în toate cazurile de stingere, totală sau parțială, a obligației stabilite în documentul executoriu sau de încetare a procedurii de executare.

Pentru documentele executorii cu caracter pecuniar, onorariul executorului judecătoresc va fi calculat în cotă procentuală din suma datoriei stinse (pentru sumele de până la 100.000 de lei onorariul va constitui 10% din suma stinsă; pentru sumele cuprinse între 100.001 lei și 300.000 de lei onorariul va fi de 10.000 de lei plus 5% din suma ce depășește 100.001 lei; pentru sumele de peste 300.000 de lei onorariul va fi de 20 de mii de lei plus 3% din sumele ce depășesc 300.000 de lei, dar nu va fi mai mare de 300.000 de lei), iar pentru cele nepecuniare mărimea onorariului este stabilită în anexa la Codul de executare [1].

Concluzii

Reglementarea activității funcțiilor judecătorești, cum se numeau aceștia în spațiul românesc interbelic, prin Legea pentru modificarea unor dispoziții din legile relative la organizarea judecătorească din 24 martie 1909, prin care a fost abrogată Legea pentru organizarea judecătorească din 01.09.1890 cu toate modificările ce i s-au adus, ne permite o analiză comparativă a celor doi funcționari responsabili pentru efectuarea justiției atât în sala de judecată, cât și după – prin îndeplinirea actului judecătoresc. În urma analizei, putem remarca că aceste funcțiuni, deși ambele dețineau statut de magistrat, aveau cerințe diferite, în special cele ce țin de modul de accedere în profesie, formele de răspundere disciplinară și retribuirea muncii. La ziua de azi, deținătorii acestor două profesii au reglementări diferite, unii fiind angajați ai statului, ceilalți – liber profesioniști, însărcinați cu activități de interes public. Totuși, reținem că reglementările anului 1909 erau destul de progresiste, cu exigențe sporite pe unele segmente chiar și față de epoca actuală.

Referințe bibliografice

1. Codul de executare al Republicii Moldova. Nr. 443 din 24.12.2004. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 214-220.
2. Hurubă E. *De la portărel la executor judecătoresc: istoria și evoluția unei profesii juridice*. București: Universul Juridic, 2018. 556 p.
3. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor. Nr.178 din 25.07.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 238-246.
4. Legea cu privire la statutul judecătorului. Nr. 544 din 20.07.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 15-17.
5. Legea privind executorii judecătorești. Nr.113 din 17.06.2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 2-8.

PARTICULARITĂȚILE SARCINII PROBAȚIUNII ÎN PROCEDURA SPECIALĂ

Felicia CHIFA,

lector universitar, USM

<https://orcid.org/0000-0003-2672-9724>

SUMAR

O condiție esențială pentru emiterea unei hotărâri judecătorești legale și întemeiate este stabilirea circumstanțelor importante pentru cauză, care sunt constatate prin procesul de probațiune. Sarcina probațiunii reprezintă obligația ce incumbă unui participant la proces de a dovedi anumite circumstanțe de fapt, modalitatea de repartizare a cărora depinde de felul de procedură civilă. Reieșind din specificul procedurii speciale, putem afirma că sarcina probațiunii îi revine, în general, petiționarului și doar subsidiar – persoanei interesate, care nu va suporta consecințe negative directe în respectivul proces. Elementele esențiale ale sarcinii probațiunii în procedura specială pot fi evidențiate prin examinarea categoriilor de cauze care fac parte din aceasta.

Cuvinte-cheie: *probațiune, circumstanță, fapt, sarcina probațiunii, mijloc de proba, procedură specială.*

O condiție esențială, dacă nu principala, pentru emiterea unei hotărâri judecătorești legale și întemeiate este stabilirea circumstanțelor importante pentru cauză, care sunt constatate prin procesul de probațiune, începând de la clarificarea tuturor faptelor care fac parte din obiectul probațiunii, de la cunoașterea participantului responsabil de probarea acestor fapte și până la aprecierea și concluzia despre aceste fapte, care sunt făcute de către judecător.

Pentru a asigura realizarea justiției, este esențial ca instanța de judecată să constate circumstanțele de fapt care au avut loc înainte

PARTICULARITIES OF THE BURDEN OF PROOF IN THE SPECIAL PROCEDURE

SUMMARY

A crucial prerequisite for a lawful and well-founded court decision is the establishment of pertinent circumstances relevant to the case, and this establishment is accomplished through the probation process. The burden of proof refers to the responsibility of a participant in legal proceedings to substantiate specific factual circumstances. The allocation of this burden hinges on the nature of the civil proceedings in question. Based on the nuances of the special procedure, it can be generally stated that the primary burden of proof rests with the petitioner, while other concerned parties assume this responsibility only secondarily, particularly if they won't face direct adverse consequences in the process. The fundamental components of the burden of proof within the special procedure can be brought into focus by scrutinizing the various categories of cases encompassed by it.

Key-words: *probation, circumstance, fact, burden of proof, means of proof, special procedure.*

de intentarea procesului. Această cunoaștere a trecutului este obținută prin utilizarea probelor, respectând principiile procesului civil. Probațiunea reprezintă activitatea logico-juridică pe care o desfășoară participanții la proces și instanța de judecată exercitată, prin determinarea obiectului probațiunii, adunarea, cercetarea, aprecierea probelor și formarea unei concluzii despre existența sau inexistența faptelor pe care se întemeiază acțiunea. Există temeuri de degrevare de probațiune clasice sau situații în care partea a recunoscut ori nu a negat faptele, astfel nu va

fi nevoie de alte reguli de constatare a circumstanțelor importante pentru soluționarea justă a cauzei, în celelalte cazuri, pentru a le constata, este necesar a stabili sarcina probațiunii și a o repartiza corect.

Sarcina probațiunii reprezintă obligația ce incumbă unui participant la proces de a dovedi anumite circumstanțe de fapt, a căror neaprobare ar avea consecințe negative pentru acesta, sub forma unor sancțiuni specifice procesului civil. Modalitatea de repartizare a sarcinii probațiunii depinde de felul de procedură civilă. În procedura civilă, prin felul de procedură civilă, urmează să înțelegem modul de intentare, examinare și soluționare a cauzelor civile, determinat de categoria și specificul dreptului sau interesului legitim care urmează a fi protejat. *Procedura specială* este deosebită de celelalte, inclusiv prin regulile care se referă la probe [2, p. 22]. Reieșind din specificul acesteia – lipsa unui litigiu de drept și a două părți cu interese contrare, putem afirma că sarcina probațiunii îi revine, în general, petiționarului și doar subsidiar – persoanei interesate, subsidiar, pentru că nu vor fi consecințe negative directe ale neaprobării faptelor afirmate de ei în respectivul proces. Trebuie menționat, în plan comparativ, art. 294 CPC al Ucrainei, care stipulează că judecătorul poate să reclame probe din propria inițiativă în procedura specială [4]. Reclamarea are scopul de a examina pe deplin și obiectiv circumstanțele cauzei [3, p. 540-541].

În procedurile speciale nu există părți cu interese contrarii, așa încât este imposibil să se vorbească despre aplicarea deplină a principiului egalității procesuale a părților și a contradictorialității. Scopul participării petiționarului, dar și a persoanei interesate este clarificarea tuturor circumstanțelor și cercetarea probelor care confirmă prezența sau absența faptelor necesare de a fi stabilite [5, p. 267]. Faptele carte vor trebui probate reies din specificul procedurii speciale concrete, spre exemplu: în procedurile care vizează constatarea unor fapte, petiționarul va dovedi în toate cazurile că: a) aceasta generează, în virtutea legii, următoarele efecte juridice: apariția, modificarea sau încetarea unor drepturi personale sau reale ale petiționarului; b) petiționarul nu are o altă posibilitate de a obține sau de a restabili documentele care ar certifica faptul juridic a cărui constatare o solicită; c) constatarea faptului nu este legată de soluționarea unui litigiu de drept, ce tine de competența instanțelor judecătorești. Iar ulterior, sarcina de a dovedi

alte fapte va rezulta din tipul de fapt constatat, spre exemplu:

- în procedura de constatare a faptului rapoarturilor de rudenie a persoanelor, petiționarul va fi obligat să dovedească legătura de sânge [1, p. 125];
- în constatarea faptului întreținerii și nașterii dreptului, petiționarul va dovedi: prezența unei persoane aflate la întreținerea membrului de familie decedat trebuie să aibă loc în trecut. Timpul în care persoana a fost dependentă de susținătorul de familie nu contează. De asemenea, faptul că solicitantul are domiciliul comun sau separat cu persoana care îi asigură întreținerea nu are semnificație juridică [6, p. 10];
- în procedura de constatare a faptului înregistrării nașterii, adopției, căsătoriei, divorțului și decesului, petiționarul va fi nevoit să dovedească și imposibilitatea restabilirii înscrierii de act respectiv privind starea civilă;
- în procedura de constatare a decesului persoanei la o anumită dată și în anumite împrejurări, petiționarul va fi obligat să probeze: 1) refuzul organului stării civile de a înregistra evenimentul decesului și faptul că organele stării civile nu dispun de date privind înregistrarea decesului în privința persoanei date; 2) evenimentul decesului propriu-zis și împrejurările în care a avut loc decesul cetățeanului, faptul decesului cărui trebuie constatat; 4) probele care confirmă o anumită dată (oră) când a survenit moartea persoanei; în primul rând, probele trebuie să confirme incontestabil evenimentul însuși al morții unui cetățean, al cărui fapt trebuie stabilit. Trebuie prezentate dovezi care să confirme împrejurările în care s-a produs decesul: de exemplu, faptul decesului unei persoane într-un incendiu, când nu a fost găsit un cadavru; faptul decesului unei persoane care s-a înecat în fața martorilor, al cărui cadavru nu a fost găsit; stabilirea faptului decesului unei persoane în timpul derivei ghețarilor, când cadavru nu a fost găsit; faptul decesului unei persoane ca urmare a unui accident aerian, când este exclusă posibilitatea identificării membrilor echipajului și a pasagerilor etc. [7, p. 328];
- în procedura de constatare a faptului acceptării succesiunii și locul ei de deschidere petiționarul va dovedi intrarea de fapt în posesiunea patrimoniului succesoral sau în administrarea acestuia. Acest tip de procedură

- civilă va putea fi intentat asupra situațiilor care au avut loc înainte de adoptarea modificărilor din 01.03. 2019 a Codului civil, iar decesul înainte de această dată reprezintă, la fel, un fapt necesar de dovedit;
- în procedura de constatare a faptului recunoașterii paternității, petiționarul va dovedi: 1) decesul presupusului tată al copilului; 2) lipsa căsătoriei înregistrate între această persoană și mama copilului; 3) recunoașterea în timpul vieții a copilului dat ca fiind al său; 4) întreținerea copilului sau alte împrejurări care confirmă cert recunoașterea de către cel decedat a paternității sale în timpul vieții;
 - în procedura de constatare a faptului posesiunii, folosinței și dispoziției unui bun imobil în drept de proprietate, petiționarul va proba: imposibilitatea dobândirii documentului corespunzător sau restabilirii acestuia într-o altă ordine, faptul că petiționarul se folosește, posedă și dispune de un bun imobil în drept de proprietate;
 - în procedura de constatare a faptului apartenenței documentelor constatatoare de drepturi, se va proba faptul că organul care a eliberat documentul respectiv refuză să opereze modificările sau să elibereze în schimbul acestuia un alt document și faptul apartenenței documentelor constatatoare de drepturi;
 - în procedura de constatare a faptului producerii unui accident se va proba: a) faptul că actul privind accidentul, în genere, nu s-a întocmit și întocmirea lui în timpul dat este imposibilă; b) actul a fost întocmit, dar ulterior a fost pierdut și reconstituirea lui în ordine extrajudiciară este imposibilă; c) la întocmirea actului a fost comisă o eroare care îl lipsește de puterea probatorie, iar organul corespunzător nu poate să-l corecteze;
 - în constatarea faptului de concubinaj, în cazurile stabilite de lege, petiționarul va dovedi: că relațiile de fapt de căsătorie au apărut până la adoptarea Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 8 iunie 1944, potrivit art. 39 din Legea privind actele de stare civilă din 26.04.2001, și au continuat până la moartea sau dispariția fără veste a uneia dintre persoanele aflate în atare relații;
 - în procedura de constatare a faptului represiunii politice, petiționarul va proba faptul existenței represiunilor politice, indicate în art. 1 din Legea privind reabilitarea victime-

- lor represiunilor politice; adică faptul că în privința lui au fost luate hotărâri despre represiune politică, că s-a reușit evitarea represiunii nemijlocite, inclusiv datorită plecării peste hotarele republicii; că sunt membrii familiei persoanelor supuse represiunii, inclusiv copii născuți în locurile de represiune sau în drum spre aceste locuri; că sunt persoane forțate sau constrânse să-i urmeze pe părinții lor, rudele lor, tutori în deportare sau spre locul ținerii în detenție deosebită, fie că au rămas fără tutela lor, inclusiv copiii persoanelor executate în urma represiunilor politice etc.;
- în procedura de constatare a faptului detențiunii în lagărele de concentrare (ghetouri), petiționarul va dovedi detenția persoanei în calitate de deținut în lagărele de concentrare (ghetouri) fasciste într-o anumită perioadă de timp. Trebuie remarcat că timpul aflării în lagărul de concentrare intră în obiectul probațiunii. Pentru constatarea faptului respectiv, se consideră drept probe orice informații care dovedesc aflarea persoanei în calitate de deținut în lagărele fasciste de concentrare (ghetouri) într-un anumit timp, inclusiv pozițiile martorilor, dacă ele confirmă cu certitudine acest fapt. „Explicațiile în scris ale persoanelor, a căror semnătură este confirmată pe cale notarială, nu pot servi ca probe în cauză, deoarece circumstanțele expuse în ele nu sunt verificate și confirmate de biroul notarial” [1, p. 22];
 - în procedura de constatare a faptului răspândirii informației care lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională, petiționarul va dovedi că: 1) informațiile sunt răspândite în privința petiționarului; 2) aceste informații lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională a petiționarului; 3) stabilirea identității persoanei care a răspândit astfel de informații este imposibilă.

În alte tipuri de cauze examinate în procedura civilă, la fel, este obligat să dovedească faptele importante pentru stabilirea justă a cauzei.

Încuviințarea adopției. Cauzele privind încuviințarea adopției se examinează de către instanța judecătorească în ordinea procedurii speciale, conform regulilor stabilite în Capitolul XXV (art. 286-292), art. 461 alin. (2) CPC. Particularitățile examinării în instanțele judecătorești a cauzelor din categoria respectivă, în afară de actele normative enumerate mai sus, mai sunt reflectate și în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 5

din 24.12.2012 privind practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației privind regimul juridic al adopției.

Procedura de încuviințare a adopției necesită o cercetare minuțioasă a tuturor probelor pe care legiuitorul le-a impus petiționarului, pentru a verifica posibilitatea lui de a adopta un copil. Petiționarul va dovedi: temeiurile adopției, consimțământul celuilalt soț, dacă petiționarul este căsătorit, divorțul și faptul că foștii soți nu conviețuiesc, cel puțin, un an, în caz că sunt divorțați, starea de sănătate adecvată a petiționarului, faptul deținerii veniturilor necesare și a locului de trai pentru întreținerea copilului. Conform art. 286 alin. (2) CPC, instanța judecătorească, din inițiativă proprie sau din inițiativa participanților la proces, este în drept a cere prezentarea altor documente, permise de lege: cazierul judecătoresc al adoptatorului; date privind faptul că adoptatorii s-au aflat anterior în relații de căsătorie, au copii din aceste căsătorii, participă la educația lor și ajută la întreținerea lor; istoria de dezvoltare a adoptatului cu date privind contactul părinților cu copilul; registrul de evidență a copiilor care pot fi adoptați în țară sau în străinătate; date despre legislația privind drepturile copilului a țării în care urmează să plece adoptatul etc.

La cererea privind adopția unui copil, cetățean al Republicii Moldova, depusă de cetățeni ai Republicii Moldova care locuiesc în străinătate sau de cetățeni străini sau apatrizi, se anexează documentele enumerate în art. 289 CPC. Încheierea organului competent al statului petiționarului reprezintă un document obligatoriu și trebuie să conțină: 1) caracteristica socială a personalității adoptatorului (a familiei acestuia); 2) starea patrimonială a persoanei; 3) religia; 4) interesele manifestate și alte date.

În cadrul acestui tip de procedură, judecătorul va fi obligat să întreprindă unele acțiuni în vederea constatării tuturor circumstanțelor de fapt, astfel, acesta va trimite copiile de pe cererea despre adopție și documentele anexate la aceasta organului de tutelă și curatelă de la locul de trai sau de la locul de aflare a copilului, în scopul pregătirii încheierii privind temeinicia adopției și corespunderea acesteia cu interesele copilului. Judecătorul trimite copiile de pe cererea de adopție și documentele anexate Consiliului Consultativ pentru Adopții, pentru ca acesta să dea încheierea corespunzătoare, dacă se adoptă copilul, cetățean al Republicii Moldova, de către cetățeni străini sau apatrizi.

Înapoierea copilului și exercitarea dreptului de vizitare a copilului. Petiționarul va dovedi motivele pe care se sprijină pentru a cere înapoierea copilului, cu anexarea actelor confirmative și cu indicarea prevederilor relevante din legislația statului în care se află reședința reclamantului; va proba locul aflării copilului și identitatea persoanelor cu care se presupune că se află copilul, însă doar dacă o poate face, acest fapt fiind posibil de constatat și prin alte modalități. În cazul în care pârâțul sau reclamantul consideră că satisfacerea sau nesatisfacerea integrală ori parțială a cererii va avea efecte negative asupra copilului, aceasta va fi necesar de probat prin raportul de evaluare psihologică a copilului.

Declararea capacității depline de exercițiu a minorului (emanciparea). Petiționarul va dovedi: că minorul a atins vârsta de 16 ani; că activează în bază de contract de muncă sau, cu acordul părinților, adoptatorilor sau curatorilor, practică activitate de întreprinzător, adică are sursă independentă de obținere a veniturilor din munca sa sau din activitatea de întreprinzător, cuantumul salariului sau al oricărui alt venit, care să permită minorului să ducă o existență de sine stătătoare, să îndeplinească obligații de drept civil și alte obligații patrimoniale, să poarte răspundere pentru obligațiile asumate, că lipsește acordul părinților, adoptatorilor sau curatorilor privind emanciparea minorului sau că există un atare acord, însă organul de tutelă și curatelă a refuzat să declare capacitatea deplină de exercițiu minorului.

Declararea persoanei dispărută fără urmă sau decedată. Petiționarul va fi obligat să dovedească următoarele: că stabilirea statutului juridic al celui dispărut fără urmă sau decedat are legătură cu interesul său legal, iar celelalte fapte necesare de dovedit rezultă din art. 165 și, respectiv, 169 Cod civil, și anume: faptul că persoana care urmează a fi declarată dispărută fără veste lipsește de la domiciliu și a trecut, cel puțin, un an din ziua primirii ultimelor știri despre locul aflării ei. Iar în cazul declarării persoanei decedate – faptul că, timp de 3 ani, la domiciliul persoanei ce urmează a fi declarată decedată lipsesc știri despre locul unde se află sau după 6 luni, dacă a dispărut în împrejurări ce prezentau o primejdie de moarte sau care dau temei de a presupune că a decedat în urma unui anumit accident. Dacă persoana ce urmează a fi declarată decedată este militar sau o altă persoană dispărută fără veste în legătură cu acțiuni militare, ea poate fi declarată decedată numai după expirarea a doi

ani de la încetarea acțiunilor militare, respectiv, se va proba termenul de doi ani. În practică, această categorie de cauze se confundă uneori cu procedura de constatare a faptului decesului la o anumită dată, așa încât instanțele impun petiționarul să aducă probe privind circumstanțele decesului sau refuzul de la organele administrative de a elibera actul de deces, fapt ce constituie o practică greșită, deoarece, în acest tip de procedură decesul e doar presupus, iar relevante sunt doar probele care confirmă termenul de absență cerut de lege [7, p. 328].

Încuviințarea spitalizării forțate și a tratamentului forțat al persoanei. Necesitatea spitalizării și tratamentului forțat trebuie să fie confirmate printr-o încheiere a comisiei medicale corespunzătoare, care trebuie să corespundă cerințelor conținute în actele legislative care stabilesc ordinea și condițiile spitalizării și tratamentului forțat al cetățenilor. La fel se procedează și în cazul necesității prelungirii termenului de spitalizare a persoanei. În consecință, hotărârea instanței de judecată privind prelungirea termenului de spitalizare este emisă exclusiv în baza unui document: avizul medical.

Încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie.

Condiție obligatorie pentru spitalizarea în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțământ al persoanei sau al reprezentantului ei legal cu scopul acordării de ajutor constituie prezența unei tulburări psihice grave (art. 28 din Legea privind sănătatea mintală din 16 decembrie 1997). „Grave” în psihiatrie se numesc tulburările psihice de nivel psihotic, adică bolile însoțite de dereglări grave ale psihicului. Atare boli condiționează: pericolul nemijlocit pentru sine sau pentru cei din jur; incapacitatea de a-și satisface independent necesitățile vitale; prejudicierea gravă a sănătății sale, dacă nu i se acordă asistență psihiatrică; incapacitatea de a-și exercita independent drepturile și obligațiile sale, de a purta răspundere juridică, de a conștientiza caracterul faptic și pericolul social al acțiunilor (inacțiunilor) sale sau de a le dirija (iresponsabilitate); incapacitatea de a înțelege sensul acțiunilor sale și de a le dirija (incapacitate civilă de drept).

În legislația privind ocrotirea sănătății (art. 42 din Legea nr. 411 din 28 martie 1995 privind ocrotirea sănătății) și acordarea asistenței psihiatrice nu este prevăzut tratamentul psihiatric fără consimțământul bolnavului, care nu prezintă tulburări psihice grave (persoane cu discernământ limitat).

La încuviințarea judiciară a examenului psihiatric se poate recurge doar atunci când se exclude modalitatea administrativă – efectuarea examenului personal de către medicul psihiatru. Hotărârea privind examinarea psihiatrică a persoanei fără consimțământul acesteia sau fără consimțământul reprezentantului ei legal se ia de către medicul psihiatru personal: 1) atunci când persoana supusă examinării, săvârșește acțiuni ce prezintă temei pentru a presupune existența la aceasta a unei tulburări psihice grave, care cauzează pericol nemijlocit pentru sine sau pentru cei din jur (art. 22 alin. (4) lit. a) din Legea privind asistența psihiatrică); 2) dacă această persoană se află la evidența dispensarului în baza temeiului prevăzut în art. 26 alin. (1) din Legea privind asistența psihiatrică.

Restabilirea în drepturile ce izvorăsc din titlurile de valoare la purtător și din titlurile de valoare la ordin pierdute (procedura de chemare).

Prin pierderea titlului de valoare înțelegem lipsa totală a acestuia sau pierderea de către titlul de valoare a indicilor de plată – șterși, pătați, parțial sunt deteriorați în timpul incendiului, al inundației în apartament, oficiu, este pătat de vopsea, cerneală, sânge, în timpul unui accident rutier sau în urma păstrării neglijente, și din alte motive. Persoana care a pierdut titlul de valoare la purtător sau titlul de valoare la ordin poate solicita restabilirea drepturilor asupra acestuia în ordinea procedurii speciale, în cazurile prevăzute de lege și dacă nu este cunoscut deținătorul acestuia. În caz contrar, trebuie să fie înaintată o acțiune de revendicare. O importanță deosebită o au cerințele privind indicarea caracteristicilor de diferențiere a documentului pierdut.

Trebuie să fie indicate circumstanțele în care a avut loc pierderea documentului. Acestea trebuie expuse amănunțit, cu anexarea documentelor instituțiilor corespunzătoare, care confirmă atât existența împrejurărilor propriu-zise, cât și probabilitatea pierderii valorilor mobiliare – documente privind incendiul, inundația, actele de control ale organelor de ocrotire a normelor de drept, efectuate la plângerea privitor la pierderea, furtul valorilor mobiliare, certificate privind pornirea urmăririi penale, alte documente, nu se exclude referirea la declarațiile martorilor.

Punctul obligatoriu al înștiințării este propunerea adresată deținătorului documentului a cărui pierdere este declarată ca să depună în instanță o cerere în care să-și revendice drepturile asupra documentului.

Înfățișarea deținătorului documentului până la expirarea termenului de chemare (trei luni) și prezentarea de către acesta a titlului de valoare atrage după sine scoaterea cererii de pe rol. În astfel de cazuri instanța judecătorească stabilește un termen, care nu depășește două luni, în decursul căruia se păstrează acțiunile de asigurare întreprinse. Îndeplinirea actelor procesuale menționate este posibilă dacă deținătorul documentului nu numai că va prezenta documentul în instanță, ci și – ceea ce este foarte important – își va declara drepturile sale asupra titlului de valoare, dacă atare drepturi îi aparțin. În asemenea cazuri se consideră că apare un litigiu de drept, iar instanța judecătorească explică petiționarului dreptul acestuia de a înainta deținătorului documentului o cerere de chemare în judecată privind reclamarea titlului de valoare din posesiunea străină ilegală, iar deținătorului documentului – dreptul acestuia de a solicita de la petiționar repararea prejudiciilor cauzate prin aplicarea de către instanța judecătorească a interdicției asupra efectuării plăților și livrărilor în baza documentului litigios.

Constatarea inexactității înscrierilor în registrele de stare civilă. Petiționarul va dovedi faptul că organul de stare civilă a respins cererea despre modificarea, rectificarea sau completarea înscrierii în actul de stare civilă, despre existența înscrisului primar sau restabilirea actului de stare civilă, în care este comisă inexactitatea.

Reconstituirea procedurii judiciare pierdute (procedura de reconstituire). Petiționarul va dovedi obligatoriu scopul adresării în instanța judecătorească în chestiunea reconstituirii procedurii pierdute. Lipsa scopului adresării servește drept temei pentru a nu se da curs cererii, pentru refuzul de a intenta proces sau pentru scoaterea cererii de pe rol (art. 339 alin. (1), (2) CPC). Totodată, examinarea nemijlocită a cauzei implică obligația petiționarului de a convinge instanța de existența procedurii judiciare pierdute, dar implică și activitatea instanței de a constata elementele concrete pierdute. Petiționarul va proba cauza pierderii (păstrarea neglijentă, incendiul sau acțiuni (inacțiuni) intenționate), în măsura în care acest lucru îi este cunoscut, la fel, va proba fapte care ar convinge instanța de conținutul procedurii judiciare pierdute. În timpul examinării pricinii instanța judecătorească cercetează acea parte a procedurii care s-a păstrat, actele eliberate din dosar participanților la proces până la pierderea procedurii, copiile acestor acte, alte certificate și hâr-

tii care se referă la cauză. În calitate de martori se audiază participanții la procesul pierdut și persoanele prezente în timpul efectuării acțiunilor procesuale privitoare la acestea. Dacă materialele adunate și verificate de către instanța de judecată sunt suficiente, instanța judecătorească hotărăște asupra reconstituirii ei în totalitate sau parțial. În cazul insuficienței materialelor adunate pentru reconstituirea exactă a procedurii judiciare sau de executare pierdute pe pricină civilă, instanța judecătorească emite o încheiere privind încetarea procesului de reconstituire a procedurii [1, p. 168].

Autorizarea testării integrității profesionale și aprecierea rezultatului testului de integritate profesională. Petiționarul prezintă decizia motivată de inițiere a testării integrității profesionale în cadrul evaluării integrității instituționale, care se ia de către instituția ce evaluează integritatea instituțională și se autorizează de către instanța de judecată.

Procedura privind măsurile de ocrotire. În procedura privind măsurile de ocrotire se examinează ca procedură esențială cauzele de instituire, reînnoire sau revocare a unei măsuri de ocrotire judiciară (ocrotire provizorie, tutelă sau curatelă). Petiționarul va fi obligat să probeze temeiul de instituire a măsurilor de ocrotire, care sunt prevăzute în art. 65 din Codul civil al RM, și anume: faptul că persoana nu are capacitate deplină de exercițiu, faptul că persoana suferă de o boală mintală ori a de o deficiență fizică, mintală sau psihologică și faptul că nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința. Prevederile actuale legale stipulează instituirea diferitor măsuri de ocrotire, în acest sens, petiționarul va dovedi și necesitatea de instituire a respectivei măsuri. Astfel, ocrotirea provizorie se va institui, dacă se va dovedi că, în urma unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, persoana nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința și are nevoie de ocrotire temporară sau de reprezentare pentru îndeplinirea doar a anumitor acte juridice. De exemplu, persoana cu anumite deficiențe mentale urmărește să-și vândă unica sa locuință (apartament). Instanța de judecată ar putea institui ocrotirea provizorie în privința acestei persoane prin interzicerea de a vinde apartamentul. Toate celelalte acte juridice persoana supusă ocrotirii provizorii le poate încheia.

Totodată, va fi necesar, de fiecare dată, să fie dovedit și faptul că persoana nu este ocrotită su-

ficient prin aplicarea dispozițiilor legale privind obligația de întreținere a soțului și a rudelor, privind regimul bunurilor comune ale soților, privind asistența la luarea deciziei sau prin mandatul de ocrotire în viitor a persoanei respective.

Procedura privind măsurile de ocrotire poate fi nu doar de instituire a măsurilor, dar și în alte cazuri prevăzute de art. 302 CPC: de modificare a condițiilor în care se exercită o măsură de ocrotire judiciară; de desemnare și revocare a ocrotitorului provizoriu, a curatorului, tutorelui, a membrilor consiliului de familie, a curatorului supleant, a tutorelui supleant, a curatorului special, a tutorelui special; de contestare a deciziilor consiliului de familie sau ale autorității tutelare în orice aspect ce ține de măsura de ocrotire contractuală sau judiciară; de contestare a faptului producerii efectelor unui mandat de ocrotire în viitor; de suspendare, revocare a mandatului de ocrotire în viitor, precum și de acordare a unor împuterniciri suplimentare mandatarului sau unui mandatar special; de soluționare a altor chestiuni privind măsurile de ocrotire contractuale sau judiciare care, conform legii, sunt de competența instanței de judecată. În fiecare tip separat se va dovedi necesitatea de a fi aplicată cerința respectivă.

Specifică acestei proceduri este prevederea art. 305 CPC că „la cererea oricărei persoane interesate sau din oficiu, instanța de judecată poate dispune, prin încheiere, ca examinarea cererii de pornire a procesului privind măsura de ocrotire să se desfășoare în contradictoriu”. Din acest articol al CPC rezultă că, în cazul examinării în contradictoriu, se va aplica regula generală de repartizare a sarcinii probațiunii, similar procedurii în acțiunile civile, unde fiecare persoană va fi obligată să-și dovedească propriile argumente. O altă particularitate este faptul că instanța de judecată, din oficiu sau la cererea participanților, în pregătirea cauzei către dezbateri judiciare, poate ordona efectuarea expertizei psihiatrice a persoanei fizice. Dacă persoana fizică se eschivează în mod vădit de la expertiză, instanța poate pronunța, în ședință de judecată, cu participarea medicului psihiatru, o încheiere privind supunerea forțată a persoanei unei expertize psihiatrice (art. 304 CPC).

În anumite cazuri, în procedura specială, legea prevede anumite regulii specifice de repartizare a sarcinii probațiunii, spre exemplu, prin instituirea unor ficțiuni. Prin urmare, din punct de vedere formal, ficțiunea juridică reprezintă în sine o metodă aplicată în domeniul dreptului,

constând în stabilirea unei teze care este lipsită de adevăr încă de la apariție. Trebuie să remarcăm că legislația procesuală nu conține nicio referire la ficțiune, totodată, nu putem nega existența și importanța lor pentru probațiune. Spre exemplu, art. 168, alin.(3) CC stabilește că „ziua morții persoanei declarate decedată se consideră ziua în care hotărârea judecătorească privind declararea decesului ei a rămas definitivă”. Analizând această prevedere, putem constata cu certitudine că teza aleasă de legiuitor nu corespunde realității, adică este evident că ziua decesului *de facto* a persoanei vizate nu este ziua în care hotărârea instanței a rămas definitivă, chiar dacă ar fi fost și o coincidență.

În concluzie, putem afirma că în procedura specială sarcina probațiunii îi revine petiționarului, și doar subsidiar – persoanei interesate, deoarece aceasta nu va suporta consecințe negative directe ale neaprobării în respectivul proces, totodată, faptele care fac parte din obiectul probațiunii sunt stabilite de legiuitor în fiecare categorie de cauze care face parte din procedurile speciale și completate de faptele expuse în cererea petiționarului.

Referințe bibliografice

1. Beleu E. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 492 p.
2. Crețu V. Schiță istorică a procedurii civile speciale. În: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova*, 2002, nr.6, p.22-31.
3. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / . та ін.; за заг. ред. С.С. Бичкової. [2-ге вид., допов. і переробл.]. Київ: Атіка, 2010. 896 с.
4. Гражданский процессуальный кодекс Украины от 18.03.2004. http://kodeksy.com.ua/ka/grajdanskij_protseual_nij_kodeks_ukraini/statja-363.htm (vizitat 25.04.2023).
5. Крецу В. Рассмотрение судами дел об установлении фактов, имеющих юридическое значение. В: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Științe juridice*, 2005, №8, с. 267-272.
6. Крецу В. Судебное установление факта нахождения лица на иждивении. В: *Закон и жизнь*, 2005, № 7, с. 10-16.
7. Крецу В. Установление факта смерти лица в определенное время при определенных обстоятельствах. В: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova, Științe juridice*, 2005, №8, с. 328.

DREPT PUBLIC

CZU: 342.5

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3\(66\).06](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).06)

ACCESUL LA JUSTIȚIE PRIN PRISMA DIGITALIZĂRII INFORMAȚIEI

Tatiana CIAGLIC,*formator INJ, membru CSM,
doctorand USM*<https://orcid.org/0009-0008-6293-7946>

SUMAR

Subiectul digitalizării domeniului justiției a devenit trend-ul ultimilor ani grație unui sistem complex de factori, atât de natură socială cât și de natură tehnică. Criza pandemică a scos în evidență importanța și utilitatea tehnologiilor informaționale în realizarea actului de justiție, dar, totodată, a ridicat noi semne de întrebare, or, limitele inițiale ale digitalizării și implicării acestui fenomen în viața publică, inclusiv în domeniul justiției, au fost depășite esențial. Perspectivele digitalizării informației și aplicabilitatea practică în domeniul justiției necesită o reconceptualizare a multor componente ale dreptului. Pentru societatea contemporană, predispusă situațiilor de criză, este necesar a revedea modul în care justițiabilii interacționează cu instanțele de judecată, își realizează drepturile și își satisfac interesele lor legitime.

Cuvinte-cheie: digitalizarea justiției, accesul la justiție, Covid, software de justiție, e-dosar, programul integrat de gestionare a dosarelor, sistemul informațional.

Digitalizarea domeniului justiției reprezintă un fenomen cunoscut în lume, adică și în Uniunea Europeană, și în Republica Moldova. Realitățile determinate de pandemie au accentuat axiologia procesului de digitalizare a serviciilor juridice în componenta mondială. Putem afirma

ACCESS TO JUSTICE THROUGH THE PRISM OF DIGITALIZATION OF THE INFORMATION

SUMMARY

The topic of digitisation of the justice sector has become mainstream in recent years, thanks to a complex system of both social and technical factors. The pandemic crisis has highlighted the importance and usefulness of information technologies in justice-making. At the same time, however, it has raised new questions, since the initial limits of digitization and the involvement of this phenomenon in public life, including in the field of justice, have been essentially exceeded, and the prospects of digitization of information and its practical applicability in the field of justice require a reconceptualization of many components of law. For today's crisis-prone society, it is necessary to reconceptualise how litigants interact with the courts and realise their rights and legitimate interests.

Key-words: justice digitalization, access to justice, Covid, justice software, e-file, integrated case management system, informational system.

cu certitudine că Moldova are o experiență de peste un deceniu de afirmare pe acest sector. Noile provocări demonstrează rolul major al tehnologiilor în asigurarea funcționării sistemului judiciar. Acesta se încadrează armonios în domeniul justiției, or, fără un sistem complex, bine integrat prin reciprocitate, eficiența și siguranța păstrării și transmiterii datelor, sistemul judiciar nu va avea o capacitate de valorificare a serviciului public de efectuare și

realizare a justiției în segmentul său de competență. La rândul său, aplicarea noilor tehnologii în sfera justiției generează necesitatea reconceptualizării principiilor de drept și a modului de realizare a justiției. În prezentul articol ne propunem să menționăm principalele aspecte ale accesului la justiție prin prisma digitalizării sectorului judiciar, provocările și pașii de urmat pentru gestionarea eficientă a situației.

Accesul liber la justiție este un drept fundamental [3, art.20] al fiecărui cetățean, care reiese însuși din justificarea existenței conceptului „stat de drept”, precum s-a declarat Republica Moldova [3, art.1 alin.(3)]. Constituția stabilește că orice persoană are **dreptul la satisfacție efectivă** din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care îi violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. În același context, este de remarcat art. 8 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, care prevede că „orice persoană are **dreptul să se adreseze în mod efectiv** instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce îi sunt recunoscute prin Constituție sau prin lege”.

Cadrul normativ procedural dezvoltă, de asemenea, acest principiu general de drept:

- orice persoană are **dreptul la examinarea și soluționarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil**, de către o instanță independentă, imparțială, legal constituită, care va acționa în conformitate cu prezentul cod [2];
- orice persoană interesată este în **drept să se adreseze în instanță judecătorească, în modul stabilit de lege**, pentru a-și apăra drepturile încălcate sau contestate, libertățile și interesele legitime [1].

Din cele relatate, putem determina semnificația termenului „accesul la justiție” în *stricto sensu* și *lato sensu* și raporta aceste determinative fenomenului de digitalizare, pentru a observa modul inedit prin care tehnologiile deschid noi provocări/posibilități pentru reconceptualizarea instituțiilor juridice, mai ales în situații de criză [5].

Astfel, în *stricto sensu* accesul la justiție ar însemna posibilitatea justițiabililor de a se adresa instanței de judecată, dispunând de drepturile lor cu scopul satisfacerii intereselor legitime. Pe de altă parte, în acest sens putem menționa și faimosul enunț „Justiția nu doar trebuie făcută, trebuie să se și vadă că s-a făcut justiție [8]”.

În *lato sensu*, accesul la justiție prin prisma „**modului efectiv de adresare instanței**” și „**dreptului la satisfacție efectivă**” ar însemna disponibilitatea unui sistem judiciar eficient, transparent, integru.

Argumentarea reiese din afirmațiile că „**dreptului la satisfacție efectivă**” ar semnala o legătură evidentă între noțiunile „satisfacție efectivă” și „instanțele judecătorești competente”, adică locul unde trebuie să se exercite apărarea drepturilor. Vom evidenția similitudinile dintre textul constituțional și Declarația Universală a Drepturilor Omului, care, în art. 8, se referă la „instanțele judecătorești competente”. Declarația Universală impune, în art. 10, condiția ca persoana să fie audiată de către un „tribunal independent și imparțial”, iar art. 14.1 al Pactului cu privire la drepturile civile și politice operează cu noțiunea de „tribunal competent, independent și imparțial, stabilit prin lege”. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale se referă, în art. 6.1, la o „instanță independentă și imparțială, instituită de lege” și fixează aspectul temporal al efectivității prin „judecarea [...] într-un termen rezonabil a cauzei” [4, p. 101].

Pentru a satisface cerințele de volum înaintate comunicării de față, vom aborda accesul la justiție prin prisma digitalizării doar în *stricto sensu*. Conceptul interacțiunii electronice a justițiabililor și profesioniștilor din domeniul justiției cu instanțele de judecată nu este nou. Odată cu afirmarea digitalizării sectorului judiciar și judecătorec, apare la un moment dat întrebarea: cum putem digitaliza comunicarea justițiabilului/avocatului cu instanța pentru a eficientiza procesul, pentru a reduce nivelul resurselor necesare gestionării fluxurilor de lucru, pentru a exclude factorul uman etc.?

Pandemia a scos în evidență și chiar a condiționat forțarea procesului de interacțiune electronică a justițiabililor cu instanța. La nivel național, european și mondial au fost elaborate un șir de studii și recomandări privind asigurarea funcționării sistemului judiciar în timp de pandemie, inclusiv prin aplicarea noilor posibilități tehnice, cum ar fi videoconferințele, depunerea/recepționarea electronică a documentelor, folosirea semnăturii electronice etc.

Beneficiile digitalizării domeniului justiției, prin încadrarea într-un sistem unic a bazelor de date necesare, le putem clasifica în două compartimente generice, în conformitate cu crite-

riul subiecților care beneficiază și/sau valorifică aceste date: pentru justițiabili și pentru profesioniștii din domeniul justiției (atât reprezentanții profesiilor publice, cât și reprezentanții profesiilor libere din domeniu). Delimitarea în cauză este determinată de limitele accesului la informațiile solicitate, or, pentru subiecții generali – justițiabili, există anumite limite de acces la informații – profund poate fi accesată și utilizată informația digitală care se referă nemijlocit la subiect, la persoanele ce se află în tutela sau curatela subiectului. Toate celelalte informații digitale, ce nu se referă la subiectul în cauză, sunt protejate de statutul caracterului confidențial al datelor cu caracter personal al terților. A doua categorie a clasificării – profesioniștii din domeniul justiției – necesită să dețină o competență mai largă de acces la informația digitalizată în scopul exercitării atribuțiilor profesionale, fără a invoca frecvent sintagma „date cu caracter personal”, or, ultima identifică și o valoare publică, un patrimoniu public, pentru că sistemele digitalizate de date reprezintă un patrimoniu public, ce nu se reduce numai la suma aritmetică a datelor cu caracter personal ale fiecărei persoane fizice sau juridice. Important este de a elabora și aplica un monitoring automat de accesare a bazelor de date digitalizate, cu fixarea subiectului profesionist și argumentarea acestei accesări. Intenția de monitorizare este necesară nu pentru a tulbura subiectul privat, care va putea vedea că i-au fost accesate anumite date, de către cine și în ce temei, este important de realizat acest segment indispensabil procesului de digitalizare anume pentru anumite organe de control ale statului, care vor evalua legalitatea accesării.

Revenind la beneficiile digitalizării sectorului justiției, le putem nominaliza pe următoarele, fără a accentua un caracter exhaustiv al acestora:

- a) accesul rapid la informațiile necesare care vizează propria persoană;
- b) caracterul oficial veridic al actelor care conțin informațiile accesate;
- c) posibilitatea evaluării rapide a legalității și legitimității actelor care conțin informația accesată;
- d) stabilirea rapidă a interacțiunii dintre diferite acte oficiale;
- e) posibilitatea pentru profesioniștii din domeniul justiției de a-și realiza rapid, calitativ și eficient atribuțiile profesionale

(acest beneficiu ar trebui privit prin prisma principiului contradictorialității procesului și egalarea în drepturi a profesiei libere de avocat cu profesiile publice din domeniu);

- f) reducerea esențială a volumului de lucru și contribuirea fundamentală a digitalizării procedurilor premergătoare procesului judecătoresc și a dinamizării acestuia.

Perspectivile de valorificare a beneficiilor digitalizării informației vizează direct și nemijlocit fenomenul accesului la justiție prin evidențierea eficienței reale a acestui acces. Un sistem complex de măsuri, la fel digitalizate, va acorda posibilitatea reducerii esențiale a pregătirii unei cereri de chemare în judecată, de pregătire pentru un proces judiciar, de noi perspective a valorificării conceptului „e-dosar”, de simplificare a procedurii de examinare a cauzelor de orice competență în instanțele de drept comun și specializate (dacă acestea se regăsesc în sistemul de organizare judecătorească), de executare eficientă și calitativă a actelor de justiție.

Digitalizarea informației de valoare juridică nu are anumite limite, însuși fenomenul digitalizării invocă noi perspective și posibilități, limite de valorificare a informației contemporane cu caracter public și privat, or, este important de accentuat – procesul de digitalizare a informației este unul complex, există segmente de informație incipient digitalizată, însă limitele și metodele de sistematizare a ei, criteriile în baza cărora se acordă profunzimi diferite de acces la informația publică/privată urmează a fi determinate.

O provocare majoră pe calea depășirii crizei era și rămâne a fi lipsa sau neconcordanța reglementărilor procesuale cu soluțiile tehnice disponibile la moment. Ca rezultat, s-au profilat câteva abordări de referință:

- *status quo* (de moment);
- modificarea/completarea cadrului normativ procedural;
- elaborarea soluțiilor tehnice *customize*, conforme cadrului normativ procedural.

Problema de bază cu ultimele două abordări este că ambele necesită timp, iar ultima necesită și investiții semnificative necesare dezvoltării și ulterioarei *mentenanțe* a noilor sisteme informaționale, integrării sistemelor informaționale, stabilirii și menținerii interoperabilității și schimbului de date între sistemele informaționale.

Nu trebuie să neglijăm și aspectele sociale ale acestui proces: cum vor primi justițiabili aceste inovații?; le vor utiliza sau nu?; ce provocări vor apărea pentru justițiabili, instanțe și alți subiecți implicați pe acest segment?

Din aceste considerente, este necesar, paralel cu dezvoltarea/reglementarea noilor opțiuni tehnice, menite facilitării interacțiunii electronice cu instanța de judecată, de informat și de popularizat respectivele inovații în rândul justițiabililor/avocaților, dar și de a stabili garanții legale, transferate și în sistemele informaționale.

Dublarea procedurilor și necesitatea garanțiilor privind gestionarea corectă a proceselor de lucru (lipsa acțiunilor neautorizate) constituie o altă provocare în calea digitalizării interacțiunii cu instanța de judecată, dar și accesarea, utilizarea datelor gestionate în diverse registre de stat.

Utilizarea videoconferințelor în cadrul ședinței de judecată reprezintă un alt aspect important al digitalizării accesului la justiție, el asigurând, pe de o parte, respectarea celerității procedurilor (mai ales în pandemie), iar pe de altă parte – utilizarea eficientă a resurselor umane și organizatorice ale instanței. Totuși, cadrul normativ național prevede un spectru foarte îngust de situații în care poate fi utilizată videoconferința.

Aspectele care necesită lămurire în acest caz sunt modul de asigurare a publicității ședinței de judecată în cazul desfășurării prin videoconferință, interacțiunea între avocat și participantul la proces (asigurarea confidențialității) etc.

În partea ce ține de asigurarea transparenței procesului de judecată, actualmente sunt publicate hotărârile și încheierile pronunțate de instanțele de judecată, lista ședințelor și chiar a dosarelor pendinte. Pe această latură urmează a transforma anonimizarea datelor participanților la proces prin „echilibrarea” principiului publicității ședinței de judecată și dreptul la viață personală a participanților. De asemenea, nu există un termen limită pentru afișarea publică a hotărârii/încheierii de judecată, nu este posibil de a vedea informația despre toate procesele din cadrul cauzei, inclusiv hotărârile/încheierile contestate. Motorul de căutare ar putea fi optimizat pentru a facilita accesul la documentele necesare, dar și pentru analiza jurisprudenței.

Înregistrarea audio a ședințelor de judecată este utilizată în toate instanțele de judecată, iar

copia poate fi preluată de către participantul la proces în condițiile cadrului normativ în vigoare [9], care este depășit. Aplicarea subsistemului e-Dosar Judiciar, trebuie să asigure pe viitor acces la înregistrările audio (și, eventual, video, la crearea condițiilor tehnice și normative) a tuturor părților implicate în dosar.

Soluția informatică e-Dosar Judiciar, integrată Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor, a fost concepută pentru a facilita interacțiunea între justițiabili și instanțele de judecată. La momentul de față subsistemul este aplicat în regim de testare în șapte instanțe de judecată [6]. Totuși, deficiențele legate de aplicarea practică în regim de exploatare a e-Dosar Judiciar necesită modificarea cadrului normativ, dar și revederea unor fluxuri de lucru la nivel tehnic și organizatoric.

Putem afirma cu certitudine că progresul digitalizării sectorului judiciar depinde de modul în care este conceput și gestionat, atât în perspectivă tehnică cât și de reglementare procedurală. Inevitabil, digitalizarea informației impune în perspectivă și esențiale implicări în codurile de procedură, atât pentru etapa anterioară procesului judiciar nemijlocit, cât și în cadrul acestuia, dar și pentru executarea actului de justiție. Vor fi necesare noi principii care determină natura unui proces judiciar digitalizat, reevaluarea la nivel conceptual și aplicativ a fenomenului probei, care va influența esențial asupra inversării sarcinii probante pentru anumite categorii de cauze – element de discuție în prezent. La fel, este necesară efectuarea unei reconceptualizări profunde a interacțiunii, atât a justițiabililor cu instanțele cât și a altor subiecți interesați sau atrași în proceduri judiciare. Identificăm câteva principii care pot ajuta la facilitarea interacțiunii justițiabililor cu instanțele:

- centrarea pe utilizator (interfețe intuitive, design UX/UI modern, fluxuri simple și clare de lucru, meniu de suport interactiv, accesul securizat la date, asistență tehnică, suport pentru persoane cu necesități speciale);
- comunicarea pro-activă a inovațiilor către utilizatori, pentru pregătirea și asigurarea încrederii în soluțiile digitale propuse (ex., utilizarea e-Dosar judiciar);
- un punct de acces pentru interacțiunea cetățeanului/justițiabilului cu instanța de judecată și alte autorități/instituții de stat adiacente (ex., Portalul cetățeanului)

și integrarea sistemelor informaționale din domeniul justiției;

- pregătirea cadrului normativ paralel cu soluția tehnică sau anterior acesteia pentru raționalizarea folosirii mijloacelor bugetare. Discutarea largă și obținerea consensului privind interpretarea modernă a principiilor de drept, drepturilor procedurale și a modului de realizare a acestora;
- implicarea activă a instanțelor de judecată în promovarea utilizării e-Dosar Judiciar, comunicării electronice, semnăturii electronice de către justițiabili și actorii implicați în înlăptuirea actului de justiție.

Nu putem trece cu vederea principiile oferite în Planul de acțiuni al Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (CEPEJ) 2022-2025 „Digitalizarea pentru o justiție mai bună”: eficiența justiției, transparența justiției, justiția colaborativă, justiția umană, justiția centrată pe oameni, justiția informată, CEPEJ responsabil și interactiv [7].

Este de remarcat că Strategia privind asigurarea independenței și integrității domeniului justiției pentru anii 2022–2025 și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia, aprobate prin Legea nr. 211 din 06.12.2021, prevăd un șir de acțiuni menite să faciliteze digitalizarea domeniului judiciar, inclusiv accesul la justiție prin intermediul sistemului informatic e-Dosar Judiciar.

Concluzii

Digitalizarea informației, atât a celei cu caracter public, cât și a celei cu caracter privat, deschide noi perspective de valorificare a accesului liber la justiție și a dreptului la un proces echitabil. Principii fundamentale, general recunoscute, prin implicarea informației digitalizate, vor identifica noi limite calitative de aplicabilitate, astfel acordând un impact profesional atât practicii judiciare naționale cât și practicii regionale internaționale. Prin intermediul digitalizării informației, calitatea serviciului public *Justiție* va crește considerabil și va fi valorificată esențial eficiența lui. Chiar putem afirma că durata examinării cauzelor – o problemă esențială în sistemele judecătorești europene – va fi redusă esențial, costurile serviciilor juridice pentru persoanele private vor

scădea, costurile serviciilor publice juridice și judiciare vor fi diminuate în coraport cu bugetul public și va crește calitatea serviciilor juridice acordate de profesiile libere din sfera justiției – avocații, notarii ș.a.

Referințe bibliografice

1. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr.255 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.111-115.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 104-110.
3. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.
4. Constituția Republicii Moldova: comentariu / coord. de proiect: Klaus Sollfrank. Chișinău: ARC, 2012. 576 p.
5. Declarația Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (CEPEJ). Lecții învățate și provocările întâmpinate de judiciar în cadrul și după pandemia COVID-19, Reuniunea ad-hoc a CEPEJ din 10.06.2020. <https://rm.coe.int/declaration-en/16809ea1e2> (vizitat la 07.08.2023).
6. Hotărârea cu privire la pilotarea Sistemului Informațional Judiciar în toate instanțele judecătorești naționale. Nr.308/16 din 11.07.2023. <https://www.csm.md/files/Hotaririle/2023/16/308-16.pdf> (vizitat la 07.08.2023).
7. Planul de acțiuni al Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (CEPEJ) 2022-2025 „Digitalizarea pentru o justiție mai bună”, pact.1-7. <https://rm.coe.int/cepej-2021-12-en-cepej-action-plan-2022-2025-digitalisation-justice/1680a4cf2c> (vizitat 07.08.2023).
8. Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară (2002), pct.3.2, inspirat de expunerea Lordului Hewart, Judecător în Camera Lorzilor, Marea Britanie (Rex v Judecătorii din Sussex; Ex parte McCarthy (1924)) – „Justiția nu trebuie doar să fie înlăptuită, ci este imperios necesar să se și vadă că justiția este înlăptuită”. https://www.unodc.org/res/ji/import/international_standards/bangalore_principles/bangalore_principles_romanian.pdf (vizitat 07.08.2023).
9. Regulamentul privind înregistrarea audio digitală a ședințelor de judecată, aprobat prin Hotărârea CSM nr.338/13 din 12.04.2013. https://www.csm.md/files/Acte_normative/REGinregistrarea_audio.pdf (vizitat la 07.08.2023).

SEMNĂTURA ELECTRONICĂ – TENDINȚE ACTUALE DE FACILITARE A ACCESULUI ONLINE LA SERVICIILE ȘI ACTELE JURIDICE ELECTRONICE

Aliona CARA-RUSNAC,
doctor în drept,
conferențiar universitar, USM
<https://orcid.org/0000-0002-2026-2206>

SUMAR

Semnătura electronică este rezultatul apariției necesității de a individualiza și de a avea calitatea de subiect în mediul online. Progresul tehnologic a revoluționat și impulsionat relațiile juridice, sociale, comerciale de a fi clonate și în mediul online. În acest sens a apărut trebuința de a oficializa aceste relații și de a asigura securitatea persoanelor în mediul online. În studiul dat ne propunem să analizăm evoluția semnăturii electronice prin prisma cadrului juridic european și transpunerea cadrului juridic european în legislația Republicii Moldova. În concluzii autorul vine cu recomandări la provocările și lacunele legislative identificate în normele juridice în vigoare.

Cuvinte-cheie: *semnătura electronică, semnătura electronică calificată, e-factura, eIDAS, cheie publică, sigiliu, e-mandate.*

Introducere

Semnătura olografă este o metodă familiară pentru persoane de a se individualiza prin semnarea unui document, de a confirma că ei sunt ceea ce invocă și că se angajează pentru orice ce semnează [16, p. 119]. Odată cu progresul tehnologic, a apărut o necesitate iminentă de a găsi soluții pentru a individualiza persoanele în mediul online. Astfel a apărut semnătura electronică care, pe de o parte, a fost egalată puterii juridice a semnăturii olografe, dar, în același timp, vom vedea o concurență dintre aceste două tipuri de semnături și vom prezenta avantajele și dezavantajele semnăturii electronice și tendințele de dezvoltare a

ELECTRONIC SIGNATURE – CURRENT TRENDS IN FACILITATING ONLINE ACCESS TO ELECTRONIC SERVICES AND LEGAL DOCUMENTS

SUMMARY

The electronic signature is the result of the emergence of the need to individualize and have the quality of the subject in the online environment. Technological progress has revolutionized and boosted legal, social and commercial relationships to be cloned in the online environment as well, in this sense there has been a need to formalize these relationships and ensure the security of people in the online environment. In this study, we aim to analyze the evolution of the electronic signature through the lens of the European legal framework and the transposition of the European legal framework into the legislation of the Republic of Moldova. In the conclusions, the author will come up with recommendations to the challenges and legislative gaps identified in the legal norms in force.

Key-words: *electronic signature, qualified electronic signature, e-Invoice, eIDAS, public key, seal, e-mandate.*

acestora. În prezent, semnătura electronică este utilizată pentru identificarea persoanei fizice și a persoanei juridice, identitatea persoanei pentru o interacțiune legală, securizată și sigură în mediul online și are aceeași valoare juridică precum semnătura de mână (olografă).

Tipurile de semnătură electronică sunt: semnătura electronică pe USB token, eliberată de Serviciul Tehnologie Informației și Securității Cibernete (STISC), semnătura electronică mobilă de la operatorul de telefonie mobilă, buletin de identitate electronic eliberat de Agenția Servicii Publice (ASP), MobiSign aplicație mobilă gratuită.

În prezentul studiu ne propunem să analizăm aspectele istorice de apariție și modernizare a cadrului normativ în spațiul european, precum și cel din Republica Moldova privind semnătura electronică. Vor fi cercetate instituțiile implicate în acordarea semnăturilor electronice, administrarea acestora și, în final, retragerea acestora, după caz. Agenția Guvernare Electronică (AGE), STISC, companiile de telefonie mobilă Orange, Moldcell, care oferă semnătură electronică, și alte instituții implicate vor fi reflectate prin prisma contribuției acestora la dezvoltarea instituției semnăturii electronice.

Repere istorice privind primele reglementări legislative ale semnăturii electronice în spațiul Uniunii Europene

Directiva privind semnătura electronică (1999/93/CE), care a intrat în vigoare la începutul anului 2000 [8], a oferit pentru prima dată recunoașterea eficienței juridice a semnăturilor electronice, stabilind astfel cadrul legal la nivel european pentru semnăturile electronice și serviciile de certificare.

Una dintre chestiunile principale apărute a fost problema recunoașterii transfrontaliere a semnăturii electronice. Autoritățile au urmărit să faciliteze utilizarea și acceptarea semnăturilor electronice de către statele membre și managerii lor de e-guvernare, oferindu-le instrumentele tehnice necesare, în vederea aplicării de către persoane a Directivei privind serviciile în cadrul pieței interne (2006/123/CE) [9]. Această directivă preciza că furnizorii de servicii din orice stat-membru, care doresc să înregistreze și să administreze o afacere într-un alt stat-membru, au dreptul să efectueze toate procedurile și formalitățile administrative relevante prin ghișeele unice de contact și prin mijloace electronice, inclusiv transfrontaliere.

În 2016, Regulamentul (UE) nr. 910/2014 privind identificarea electronică și serviciile de încredere pentru tranzacțiile electronice pe piața internă (Regulamentul eIDAS) a intrat în vigoare, abrogând Directiva 1999/93/CE [15], și, în acest sens, noul cadru legal asigură securitatea juridică pentru utilizarea transfrontalieră a semnăturilor electronice, a sigiliilor electronice, a mărcilor de timp, a serviciului de livrare electronică și a certificatelor de autentificare a site-ului web.

Astfel, în vederea fortificării evoluțiilor legislative și, nemijlocit, a instituției semnăturii electronice, a fost creat blocul de bază al semnăturii electronice, care a fost operaționalizat și implementat prin intermediul Programului European Digital (cunoscut anterior ca programul Connecting Europe Facilities (CEF) – programul de facilitare a conexiunilor europene), care a luat amploare la sfârșitul anului 2014, în cadrul căruia a rezultat setul de

instrumente și servicii disponibile astăzi. În cadrul Uniunii Europene, autoritatea care reglementează la nivel legislativ și, respectiv, administrează digitalizarea întreprinderilor, instituțiilor care oferă servicii cetățenilor și administrațiilor publice, și, nemijlocit, digitalizării, semnătura electronică poartă denumirea de DIGITAL.

Instituțiile care gestionează programele care includ politicile de implementare a semnăturii electronice sunt: Direcția Generală pentru Informatică a Comisiei Europene (DG DIGIT), responsabilă de managementul tehnic al DIGITAL eSignature (semnătura electronică); direcția Generală pentru Rețele de Comunicații, Conținut și Tehnologie a Comisiei Europene (DG CNECT), responsabilă de punerea în aplicare a politicii UE legate direct de eSignature; Agenția Executivă pentru Inovare și Rețele (INEA), responsabilă de implementarea granturilor programului DIGITAL Telecom, în cooperare cu Comisia Europeană.

Semnarea electronică permite digitalizarea completă a proceselor de afaceri, eliminând timpul și costurile de tipărire, fax, poștă, copiere, scanare și arhivare în format de hârtie – ceea ce include și dezavantaje precum riscul de pierdere al documentelor, distrugere și incompletitudine; dificultatea de a căuta, edita și partaja; necesitatea de spațiu de stocare fizic voluminos.

Prin eliminarea acestor dezavantaje, guvernele, antreprenorii și cetățenii care implementează semnătura electronică beneficiază de: economisire a timpului semnificativ; sporirea securității proceselor; reducerea costurilor operaționale; reducerea emisiilor de carbon; balansarea intereselor părților.

Semnarea electronică oferă și alte avantaje – este rapidă, ecologică, sigură și extrem de convenabilă, contribuind la o experiență generală îmbunătățită. În acest sens, în vederea analizei mai detaliate a aplicabilității practice, vom cerceta cazurile de utilizare în practică a eSignature (a semnăturii electronice). Oferim câteva exemple de interacțiuni interinstituționale, inter-directoare sau externe:

1. *Proces legislativ european* – posibilitatea de semnare a actelor legislative, executive sau administrative, inclusă și în obiectivele digitale al Europei 2030 [4].
2. *Acte de procedură judiciară* – semnarea cererilor de judecată, pladoariilor, gestionarea cauzelor sau altor acte de procedură.
3. *Înregistrări electronice* – registre de asigurări sociale, registre de afaceri, registre fiscale.
4. *E-Mandate* – gestionare mai ușoară a mandatelor, trecând de la mandate pe hârtie la sisteme de mandat electronic (așa numitul M-power în legislația Republicii Moldova).
5. *Proceduri administrative interne* – documente de resurse umane (contracte de muncă,

notificări de confidențialitate, acorduri de confidențialitate, documente de beneficii), gestionarea contractelor, facturi electronice.

Astfel, luând în considerare cazurile exemplificate anterior, vom prezenta facilitățile acordate de semnătura electronică, precum: accesul oricând la informațiile pe care le deține statul despre persoană, asigurări sociale, situație fiscală, contravenții, proprietăți, acte personale – sunt beneficii oferite de către autorități. La serviciile acordate de către acestea, împuternicirea o reprezintă solicitarea online de documente, precum: caziere, extrase, acte de identitate, acte permissive, e-petiții, declarații, rapoarte etc. În acest sens, semnătura electronică este manifestarea electronică de către o persoană a dorinței sale de a fi de acord cu conținutul unui document sau al unui set de date la care se referă semnătura cunoscută ca semnătură electronică.

Conform reglementărilor UE (Regulamentul eIDAS), sunt trei tipuri (niveluri) de semnături electronice: a) semnătura electronică „simplă”; b) semnătura electronică „avansată” și c) semnătura electronică „calificată” [3, art. 3]. Cerințele fiecărui nivel se bazează pe cele ale nivelului ierarhic superior acestuia, astfel încât o semnătură electronică calificată satisface cele mai multe cerințe, iar o semnătură electronică „simplă” – cel mai puțin.

Caracteristicile semnăturii electronice simple sunt reglementate de prevederile art. 3 din Regulamentul eIDAS: „o semnătură electronică reprezintă datele în formă electronică care sunt atașate sau asociate logic cu alte date în formă electronică și care sunt utilizate de semnatar pentru a semna”. Reieșind din definiția expusă, adăugarea numelui persoanei într-un e-mail poate fi considerată o semnătură electronică a acelei persoane.

În același sens, Regulamentul eIDAS definește o semnătură electronică avansată ca fiind o semnătură care:

- conectează identificabil cu semnatarul și, respectiv, capabilă să-l identifice;
- este realizată astfel încât semnatarul să-și poată menține controlul;
- este conectată la document în așa fel încât orice modificare ulterioară a datelor să fie detectabilă [3, art. 3].

Unul dintre motivele de modificare a cadrului normativ de către Parlamentul European prin adoptarea Regulamentului eIDAS a fost necesitatea de creare a unei infrastructuri cu chei publice (Public Key Infrastructure – PKI), care utilizează certificate și chei criptografice, fiind una dintre cele mai utilizate tehnologii care pot oferi securitatea serviciilor electronice, în special a semnăturilor electronice, garantarea porții de acces pentru autoritățile europene de validare pentru a asigura interoperabilitatea transfrontalieră a semnăturilor

electronice și pentru a crește securitatea tranzacțiilor efectuate, folosind internetul [15]. În aceeași ordine de idei, conform art. 3 al Regulamentului eIDAS, definiția la „semnătura electronică calificată” (Qualified Electronic Signature – QES) este reglementată ca fiind o semnătură electronică avansată, care este bazată pe un certificat calificat pentru semnături electronice și produs de un dispozitiv calificat de creare a semnăturii [15, art. 3].

În vederea creării semnăturii electronice calificate sunt utilizate cardurile smart, cartelele SIM și stick-urile USB, acestea sunt doar câteva dintre dispozitivele de creare a semnăturii disponibile pentru a proteja datele de creare a semnăturii electronice a semnatarului.

O varietate de circumstanțe necesită utilizarea semnăturilor electronice. Semnăturile electronice calificate pot fi utilizate în orice cadru, inclusiv în tranzacțiile transfrontaliere, unde semnăturile scrise de mână sunt impuse de lege, deoarece efectele lor juridice sunt identice cu cele ale semnăturilor scrise de mână (olograf). Exemplele includ: contracte (de cumpărare, angajare, leasing, asigurare etc.); tranzacții (inclusiv servicii bancare online și comerț electronic); procese administrative (cereri de certificate de naștere, declarații fiscale etc.).

Tendențele de dezvoltare a semnăturilor electronice în Uniunea Europeană

Regulamentul eIDAS reglementează faptul că întreprinderile, cetățenii și autoritățile publice pot interacționa electronic într-un mod sigur și fără întreruperi. Acest mediu de reglementare este previzibil și aplicabil direct tuturor statelor membre ale UE. Astfel, blocul de construcție al semnăturii electronice *eSignature* accelerează generarea și validarea semnăturilor electronice pentru întreprinderi și agenții publice. Implementarea soluțiilor bazate pe această componentă fundamentală într-un stat-membru facilitează recunoașterea reciprocă a semnăturilor electronice și operarea peste granițele internaționale. Prin urmare, întreprinderile și agențiile guvernamentale se pot baza și pot utiliza semnăturile electronice care sunt legitime și formate în moduri compatibile cu UE. Multe servicii online cer schimbul de documente ale căror semnături pot fi recunoscute la nivel internațional. Prin urmare, se formează o componentă esențială a pieței unice digitale europene.

Precum a fost vociferat anterior, o componentă a programului Europa Digitală (DIGITAL) este *eSignature*. Aceste blocuri constau în specificații, programe și servicii reutilizabile care vor fi încorporate într-o gamă largă de sisteme IT din diferite domenii de politică ale UE. Promovarea elemente-

lor de bază comune este o modalitate de a elimina obstacolele din calea integrării tehnice și de a oferi elemente de soluție testate și adevărate care vor grăbi livrarea rentabilă a serviciilor online operate la nivel global. Blocul *eSignature* sprijină utilizarea semnăturilor electronice interoperabile transfrontaliere în Europa. Aceasta înseamnă, de exemplu, că un antreprenor grec poate semna o cerere de permis la Helsinki, Finlanda, și se poate aștepta ca aceasta să fie recunoscută de autoritățile publice din Dublin, Irlanda.

În continuare, vom prezenta care sunt cazurile de utilizare a semnăturii electronice calificate, după cum urmează:

- a) *Semnarea unui document/mesaj pentru confirmarea originii* – un prim caz de utilizare, și adesea uitat, este (chiar dacă o semnătură electronică calificată ar putea fi considerată excesiv din cauza statutului său calificat) prin aplicarea de semnături pe documente și mesaje pentru a da dovada originii și integrității. Într-adevăr, în zilele aglomerate, pentru multe persoane este foarte greu de vizualizat dacă documentul sau un mesaj provine cu adevărat de unde pare să provină. Aplicarea semnăturilor electronice calificate pe documente/mesaje poate oferi ușor și rapid o soluție pentru acest lucru. Pentru o înțelegere mai bună, oferim câteva exemple practice B2B (business către business): organizațiile pot introduce cu ușurință, ca practică, să înceapă semnarea cu semnătură electronică calificată a tuturor documentelor și mesajelor lor de ieșire și, pe de altă parte, să valideze mesajele/documentele primite. G2C (guvern către consumator): guvernele ar trebui să facă un standard pentru documente/mesaje trimise, fie folosind sigilii electronice calificate (conform documentului *Ghid eSeals* – sigilii electronice), fie semnături electronice calificate.
- b) *Semnarea unei oferte comerciale* – întreprinderi mici și mijlocii ar putea decide să folosească semnături electronice calificate pentru depunerea ofertelor la achizițiile publice. Aceasta reprezintă o zonă care, în mod tradițional, este blocată de mari cantități de documente ce creează eforturi semnificative și costuri care ar putea fi ușor diminuate, sporind în același timp fiabilitatea procesului prin aplicarea semnăturilor electronice calificate. În acest sens, drept exemple pot fi luate: B2C (business către consumator) – companii care utilizează semnarea de propuneri/oferte către clienții lor potențiali, susținând astfel ofertele; B2G (business către guvern) – companii care participă la procesul electronic de achiziții ale guvernului și sunt din ce în ce mai obligate să-și depună oferta electronic.
- c) *Semnarea unui document/declarație* – persoanele sau organizațiile pot utiliza semnătură electronică calificată pentru a semna documente/declarații atunci când le transmit, de exemplu, guvernului, ca dovadă a autenticității/originii și a aprobării acestora. Acest lucru oferă o perioadă semnificativă de timp, deoarece, spre deosebire de completarea formularelor și/sau de a pune lucrurile pe hârtie, oamenii își pot pregăti acum declarația complet semnată electronic (cu semnătura electronică calificată) și o pot trimite într-un singur flux digital. C2C (consumator către consumator)/C2B (consumator către business) – o persoană care împuternicește o rudă sau un contabil cu un mandat pe o anumită perioadă pentru încheierea anumitor acte juridice. B2G (business către guvern) – depunerea declarațiilor către guvern (care trebuie semnate de către persoana mandatată).
- d) *Semnarea unui document oficial* – anumite documente guvernamentale trebuie să fie semnate de un funcționar, și nu de o administrație (mai târziu, ar fi un sigiliu electronic, la care ne vom referi în celălalt document din această serie). Prin utilizarea semnăturii electronice calificate, nu este necesar să fie dublate documentele, inclusiv printarea lor pe hârtie. Funcționarii pot (în funcție de factorii de formă obligați de lege) să genereze documente/atestări oficiale și să le semneze electronic. G2C (guvern către consumator) – crearea/semnarea de permise electronice sau o atestare de rezidență. G2B (guvern către business) – obiectivul este de a reduce sarcinile de afaceri, de a oferi acces unic la informații și de a permite comunicarea digitală, folosind limbajul e-business (XML). Adițional, guvernele trebuie să creeze ambianță prielnică pentru mediul de afaceri și să profite de protocoalele comerciale de tranzacții electronice.
- e) *Semnarea unui consimțământ legal unui mandat electronic* – în multe cazuri, trebuie să cunoaștem dacă un client este de acord cu termenii și condițiile sau optează pentru anumite servicii, sau este de acord cu o anumită prelucrare a datelor sale, sau dă un mandat unei terțe părți să acționeze în numele acestuia. Poate fi utilizat în B2C (business către consumator) prin semnarea termenilor și condițiilor generale atunci când, spre exemplu, clientul acceptă condițiile unei bănci, respectiv – să devii client al unei bănci. B2B (business către business) – acordarea unui contabil a mandatului de a acționa în numele său și de a efectua transferuri financiare în numele său.
- f) *Semnarea unui contract* – numărul de cazuri în care se încheie contracte între părți este

destul de mare. Astfel de procese ar putea fi accelerate și redactate mult mai eficient, dacă sunt digitalizate și identificate prin semnăturile electronice, asigurând securitatea juridică și echivalența cu semnăturile scrise de mână (olografe). Este exact ceea ce permite acum o semnătură electronică calificată. Părțile pot semna contracte și le pot schimba 24 de ore din 24 și dincolo de frontiere, în Europa, fiind în același timp sigure de recunoașterea legală a semnăturilor electronice. Cazurile de încheiere a contractului prin aplicarea semnăturii electronice pot fi identificate în următoarele situații: C2B (consumator către business) – o persoană care semnează un contract de închiriere sau de cumpărare a unui bun mobil/imobil; B2B (business către business) – o companie care subscrie la un contract de asigurare; B2G (business către guvern) – semnarea unui proiect guvernamental.

Subiecții raporturilor juridice electronice sunt impuși și prevederilor cadrului normativ european privind factura electronică. Directiva eInvoicing impune administrațiilor publice din UE să primească și să proceseze toate facturile electronice – conforme cu standardul european – emise în baza contractelor cărora li se aplică directivele UE privind achizițiile publice (Directiva 2009/81/EC) [4]; Directiva 2014/23/EU [5] Directiva 2014/24/EU [6]; și Directiva 2014/25/EU [7]).

În Republica Moldova, până în anul 2023, era reglementat comerțul electronic prin Legea nr. 284/2004 privind comerțul electronic, însă, odată cu modificările introduse prin legea nr. 60 din 17.03.2023 pentru modificarea unor acte normative (stimularea comerțului electronic) [13], a fost exclusă această noțiune și, adițional, legea a suferit schimbări, precum: „Legea privind serviciile societății informaționale” [10, art. V, pct.1-19]. În contextul modificărilor enunțate, conform art. 1 alin. (2) din Legea nr. 284.2004, textul „a comerțului electronic” se substituie cu cuvântul „și”. La art. 4 noțiunile „comerț electronic” și „contract electronic” se exclud; noțiunea „intermediar în comerțul electronic” are alt cuprins [10, art. V, pct. 1, 2, 4]. Este neclar de ce legiuitorul a exclus acești termeni, din moment ce comerțul electronic se răspândește în întreaga lume și Republica Moldova trebuie să mențină același ritm. Dar este important de menționat că multe dintre raporturile juridice electronice (contracte electronice) la care ne referim, B2C și B2B, B2B sunt mai dificil de reglementat la nivel internațional, dar posibil.

Cu referire la aplicarea internațională a normelor în cazul vânzării internaționale de mărfuri, se aplică prevederile Convenției de la Viena privind contractele de vânzare internațională de bunuri (CISG) [3], aceasta fiind completată, în ceea ce privește utilizarea comunicațiilor electronice, de Convenția Națiunilor Unite privind utilizarea comunicațiilor electronice în contractele internaționale, 2005 (Convenția privind comunicațiile electronice) [2]. Convenția privind comunicațiile electronice a avut drept obiectiv să faciliteze utilizarea comunicațiilor electronice în comerțul internațional prin asigurarea faptului că contractele încheiate și alte comunicări schimbate pe cale electronică sunt la fel de valide și executorii ca și echivalentele lor tradiționale pe hârtie. Convenția privind comunicațiile electronice ajută la evitarea interpretării greșite a CISG, care ar fi putut să apară, de exemplu, atunci când un stat a depus o declarație prin care se impune utilizarea formei scrise tradiționale pentru contractele de vânzare internațională de mărfuri. De asemenea, poate promova înțelegerea faptului că „comunicarea” și/sau „scrierea” conform CISG ar trebui interpretate astfel încât să includă comunicațiile electronice. Convenția privind comunicațiile electronice este un tratat de abilitare al cărui efect urmărește eliminarea obstacolelor formale prin stabilirea cerințelor pentru echivalența funcțională între forma scrisă electronică și cea tradițională.

Cu certitudine putem afirma că, atunci când ne referim la un astfel de model de contract, pot apărea probleme în cazul în care statele nu sunt membre ale Convenției de la Viena privind contractele de vânzare internațională de bunuri, dar acest articol se referă la statele-membre, și la comparația dintre Republica Moldova și statele-membre ale Uniunii Europene [2].

În continuare vom prezenta cadrul normativ privind semnăturile electronice în Republica Moldova. Sunt reglementate următoarele tipuri de semnături electronice, ale căror principii și mecanisme de utilizare sunt reglementate de Legea nr. 124/2022: semnătura electronică simplă; semnătura electronică avansată; semnătura electronică calificată [11, art. 2]. În conformitate cu același act normativ, legislatorul s-a expus asupra noțiunilor de bază în domeniul electronic (digital), precum „document electronic ce constituie conținut în formă electronică, în special sub formă de text ori de înregistrare sonoră, vizuală sau audiovizuală, căruia i-a fost aplicată semnătura electronică sau sigiliul electronic”. Așadar, documentul electronic este utilizat de către părți în vederea stabilirii unor raporturi juridice (după caz) electronice pe care este aplicată semnătura electronică sau sigiliul electronic. Drept rezultat, legea vine și cu definiția următoarelor instituții: „semnăturii electronice – date

în formă electronică care sunt atașate la alte date în formă electronică sau sunt logic asociate cu alte date în formă electronică și care sunt utilizate ca metodă de autentificare' și „sigiliu electronic – date în formă electronică atașate la alte date în formă electronică sau asociate logic cu alte date în formă electronică pentru asigurarea originii și integrității acestora din urmă” [11, art. 2]. Tendința actuală este de a unifica piața europeană electronică, respectiv – fiecare stat membru al UE, fiecare stat asociat tinde să își modifice legislația națională în vederea racordării standardelor europene. Identificarea electronică este un proces de utilizare a datelor de identificare a persoanelor în formă electronică, fiind un mod individual și unic de individualizare a persoanei fizice sau persoanei juridice, sau de o persoană fizică ce reprezintă o persoană juridică. Mijloacele de identificare electronică sunt realizate prin intermediul elementelor materiale și/sau imateriale ale persoanei fizice sau persoanei juridice ce conține date de identificare personală și care sunt utilizate având drept obiectiv autentificarea în cadrul unui serviciu accesibil în regim online. Codul civil al Republicii Moldova, de asemenea, reglementează forma electronică a actului juridic și semnătura electronică, care, conform art. 318, sunt definite drept act ce îmbracă forma electronică, dacă se cuprinde într-un document electronic ce întrunește condițiile legii, totodată, semnătura electronică și tipurile acesteia sunt reglementate de legi speciale [1, art. 318]. Cu referire la actul notarial electronic, au intervenit modificări conform art. 5 alin. (6) din Legea privind procedura notarială, nr. 246/2018 – „actul notarial și girul notarial sunt întocmite pe suport de hârtie sau în formă de document electronic, având aceeași forță juridică” [12, art. 5]. În același sens, art. 40 din Legea nr. 124/2022 (extras): (1) Documentul electronic semnat cu semnătură electronică **calificată** este asimilat, după efectele acestuia, cu documentul similar pe suport de hârtie, semnat cu semnătură olografă. (2) Documentul electronic semnat cu alt tip de semnătură electronică decât cea calificată este asimilat, după efectele sale, cu documentul similar pe suport de hârtie, semnat cu semnătură olografă, **doar în cazurile stabilite expres de actele normative sau de acordul părților privind aplicarea semnăturilor sau sigiliilor electronice, cu respectarea condițiilor stipulate la art.43 alin.(1)** [11, art. 40].

Cerințele față de documentul electronic sunt reglementate de art. 42 din Legea nr. 124/2022 (extras): Documentul electronic trebuie să corespundă următoarelor cerințe principale: a) să fie creat, prelucrat, expedit, recepționat, păstrat, modificat și/sau nimicuit cu ajutorul mijloacelor software și/sau hardware; b) să conțină, pentru confirmarea autenticității acestuia, una sau mai multe semnă-

turi electronice sau sigilii electronice care corespund condițiilor și cerințelor stabilite de prezenta lege; c) să fie creat și utilizat prin metode și într-o formă ce ar permite identificarea semnatarului sau creatorului sigiliului electronic; d) să fie afișat într-o formă perceptibilă; e) să permită utilizarea repetată a acestuia [11, art. 42].

Condițiile de creare a documentului electronic sunt prevăzute de art. 46 din Legea nr. 124/2022 și ce expun condițiile în vederea validării documentului electronic, dacă documentul electronic include informația, care constituie conținutul documentului electronic, și semnătura electronică sau sigiliul electronic al semnatarului ori al creatorului sigiliului electronic.

Crearea documentului electronic se finalizează prin aplicarea semnăturii electronice sau a sigiliului electronic de către semnatar sau de către creatorul sigiliului electronic și, după caz, prin aplicarea mărcii temporale electronice [11, art. 46]. În contextul celor expuse, deducem că document electronic este orice informație (conținut) care trebuie validată/identificată prin semnătura electronică/sigiliul electronic. Un document electronic imprimat pe hârtie nu este egal cu documentul electronic. Acesta necesită legalizare/confirmare/autentificare sau semnătura olografă și, astfel, va fi un alt document (art. 40 alin. (11) din Legea nr. 124/2022).

Circulația documentelor electronice este reglementată de art. 44 din Legea nr. 124/2022, care stabilește cadrul normativ pentru circulația electronică a documentelor conform regulilor stabilite de proprietarul sistemului de circulație, precum și conform contractelor încheiate între subiecții circulației electronice a documentelor, modul de creare, prelucrare, expediere, recepționare, păstrare, modificare și/sau nimicire a documentelor electronice pentru sistemele de circulație electronică a documentelor persoanelor juridice de drept public stabilite de Guvern, iar pentru sistemele de circulație electronică a documentelor persoanelor juridice de drept privat – de către proprietarii acestora [11, art. 44].

O problemă invocată în rândurile notarilor este că notarii nu reprezintă persoane juridice, deși în mai multe domenii față de notari se aplică prevederi care se aplică persoanelor juridice. Sistemul de circulație electronică în diferite țări funcționează diferit. În acest sens, în Lituania, Franța, Italia, Germania sistemul notarial este bazat pe un sistem funcțional aflat în proprietatea uniunilor notariale. Respectiv, în Republica Moldova este necesar de elaborat un cadru normativ corespunzător sistemului și o platformă funcțională, un sistem de circulație electronică. Este chiar necesar de identificat un intermediar în circulația electronică a documentelor (conform art. 45 din Legea nr. 124/2022).

Circulația documentelor electronice prin intermediul sistemelor informaționale este expusă în cadrul normativ al art. 47 din Legea nr. 124/2022: (1) *Documentul electronic poate fi expediat și recepționat cu ajutorul sistemelor informaționale și de comunicații electronice și/sau al purtătorilor materiali.*

(4) *În cazul în care semnatarul și destinatarul documentului electronic nu au convenit altfel, documentul electronic se consideră recepționat de către destinatar, dacă acesta:*

a) *intră în sistemul informațional din care destinatarul poate să extragă documentele electronice;*

b) *intră în sistemul informațional indicat de destinatar într-o formă accesibilă pentru utilizare în sistemul respectiv [11, art. 47].*

Dacă documentul electronic a devenit accesibil notarului în cadrul unui sistem informațional, se consideră sau nu că este recepționat de către notar? Această chestiune apare în practică și nu are un răspuns la moment. O altă întrebare este: din care moment începe a curge termenul? Dacă notarul nu a accesat documentul (indiferent de motive: a uitat parola sau accesul este blocat), care sunt consecințele, efectele de penalitate cu caracter civil, administrativ? Circulația documentelor electronice și momentul recepționării documentului electronic reprezintă un alt aspect important de a fi menționat conform art. 48 din Legea nr. 124/2022: (2) *Dacă semnatarul sau creatorul sigiliului electronic și destinatarul documentului electronic nu au convenit altfel, momentul recepționării documentului electronic se consideră momentul intrării acestuia în sistemul informațional indicat de destinatar. În cazul în care destinatarul documentului electronic nu a indicat sistemul informațional respectiv, documentul electronic se consideră recepționat din momentul intrării acestuia în sistemul informațional al destinatarului, iar în cazul în care destinatarul nu dispune de un asemenea sistem – din momentul extragerii de către destinatar a documentului electronic din sistemul informațional prin care a fost transmis.*

(3) *Momentul expedierii documentului electronic în sistemele informaționale poate fi confirmat, în caz de necesitate, prin aplicarea mărcii temporale electronice pe documentul electronic respectiv.*

(4) *Dacă semnatarul sau creatorul sigiliului electronic și destinatarul documentului electronic au convenit asupra confirmării recepționării documentului electronic, momentul recepționării acestuia se consideră momentul expedierii de către destinatar a confirmării privind recepționarea, cu aplicarea mărcii temporale electronice, după caz [11, art. 48].*

Respectiv, utilizând documentul electronic în comunicare, urmează a fi stabilit un sistem, prin intermediul căruia va fi asigurată expedierea/recepționarea și, după caz, confirmarea recepționării

documentului electronic. Deși este opțional, totuși, stabilirea acestor momente va oferi mai multe garanții. Ca exemplu este www.id.md – platforma privată de gestionare a documentelor electronice.

Am enunțat anterior condițiile de validitate a documentului electronic, semnăturii electronice, crearea documentelor electronice, însă am dori să analizăm și aspectele de verificare a autenticității documentelor electronice, în concordanță cu art. 43 din Legea nr. 124/2022: (1) *Documentul electronic este considerat autentic, dacă întrunește cumulativ următoarele condiții: a) semnătura electronică sau sigiliul electronic este aplicat de persoana abilitată, în modul stabilit, să semneze cu semnătură olografă documentul echivalent pe suport de hârtie; b) pe documentul electronic este aplicată semnătura electronică autentică sau sigiliul electronic autentic al semnatarului sau al creatorului sigiliului electronic indicat în document.*

(2) *Verificarea autenticității documentului electronic se efectuează prin verificarea, cu ajutorul dispozitivelor de verificare a semnăturilor electronice sau a sigiliilor electronice și/sau a produsului, a autenticității semnăturii electronice sau a sigiliului electronic [11, art. 43].*

Semnăturile electronice în R. Moldova se verifică prin intermediul serviciului MSign.

Păstrarea documentului electronic este reglementată de art. 50 din Legea nr. 124/2022, ce reglementează subiecții care au obligația de a păstra originalele documentelor, într-un mod ce permite verificarea acestora, termenul de păstrare, subiecții și intermediarii ce pot asigura păstrarea și arhiva electronică [11, art. 50].

Guvernul stabilește categoriile de documente electronice pentru păstrarea cărora se utilizează arhiva electronică securizată. Este necesară elaborarea și emiterea actului normativ al Guvernului, dacă actele notariale electronice urmează a fi păstrate într-o arhivă electronică securizată. Spre regret, apar întrebări referitor la cerințele de securitate privind arhiva notarială și răspunderea. Dar există puține șanse că fiecare notar, în mod individual, va fi în stare să asigure respectarea acestor cerințe.

La 01.01.2023 a intrat în vigoare Legea cu privire la modificarea unor acte normative nr. 80 din 31.03.2022, care impune utilizarea documentelor electronice în mai multe domenii [10]. De exemplu, vor putea fi prezentate ca documente electronice extrasul din registrul bunurilor imobile, extrasul din registrul de stat al persoanelor juridice etc.

Conform art. 20 din Legea nr. 124/2022, semnăturile electronice și sigiliile electronice, ale căror principii și mecanisme de utilizare se reglementează de prezenta lege, sunt: a) de tip avansat; b) de tip calificat [11, art. 20]. Potrivit art. 2

din nr. 124/2022: *sigiliu electronic avansat* – sigiliu electronic care întrunește cerințele prevăzute la art. 23; *sigiliu electronic calificat* – sigiliu electronic avansat, care este creat prin intermediul dispozitivului de creare a sigiliilor electronice calificate și care se bazează pe un certificat calificat al sigiliilor electronice.

Recunoașterea semnăturii electronice prevăzută de art. 2 din Legea nr. 124/2022: *certificatul cheii publice* – document electronic care conține cheia publică, căruia i-a fost aplicată semnătura electronică sau sigiliul electronic al prestatorului serviciilor de încredere, care permite identificarea titularului certificatului cheii publice și care atestă apartenența cheii respective acestui titular; *certificat calificat al cheii publice* – certificat al cheii publice care întrunește cerințele prevăzute la art. 13 și care este eliberat de un prestator de servicii de încredere ce întrunește cerințele prevăzute la art. 8 [11, art. 2].

Recunoașterea este prevăzută de art. 3 alin. (4) din Legea nr. 124/2022: *Prin derogare de la prevederile alin.(1) și (2), certificatul calificat al cheii publice eliberat de un prestator de servicii de încredere dintr-un stat membru al Uniunii Europene este recunoscut ca fiind echivalent, din punctul de vedere al efectelor juridice, cu certificatul cheii publice eliberat de un prestator de servicii de încredere cu domiciliul sau cu sediul în Republica Moldova* [11, art. 3].

Recunoașterea certificatului cheii publice nu este egală cu recunoașterea documentului electronic. În prezent, semnătura electronică (tipurile acesteia) nu este recunoscută în multe state, ceea ce dă dovadă de o limitare a regimului juridic de aplicare a acesteia, fiind limitat, practic, pe teritoriul Republicii Moldova.

Regimul juridic al semnăturii electronice prevăzut de art. 21 din Legea nr. 124/2022 specifică:

(2) *Semnătura electronică calificată are aceeași valoare juridică ca și semnătura olografă.*

(3) *Semnătura electronică calificată și sigiliul electronic calificat beneficiază de prezumția integrității datelor și a corectitudinii originii datelor respective la care se referă semnătura electronică calificată sau sigiliul electronic calificat.*

(6) *Semnătura electronică și sigiliul electronic nu constituie mijloace de criptare a informației* [11, art. 21].

Deci, simplul fapt că documentul este în format electronic nu înseamnă că a devenit protejat și criptat. Criptarea presupune o altă metodă de păstrare a informației.

Verificarea autenticității semnăturii electronice are loc în conformitate cu art. 28 din Legea nr. 124/2022:

(1) *Verificarea autenticității semnăturii electronice sau a sigiliului electronic se efectuează prin intermediul dispozitivului de verificare a semnăturilor*

electronice sau a sigiliilor electronice și/sau al produsului, cu utilizarea datelor de verificare a semnăturii electronice sau a sigiliului electronic [11, art. 28].

În Republica Moldova, pentru verificarea autenticității semnăturii electronice, se utilizează serviciul Msign [14].

Una din problemele ridicate de comunitatea notarială este dacă notarul utilizează documentele electronice în activitatea notarială. Părerile au fost dispersate, cu toate acestea, notarul poate atât întocmi documente electronice personal (de regulă, utilizează în procese de raportare și, uneori, în corespondență), cât și recepționa documentele electronice întocmite de către alte persoane, inclusiv autorități publice, dacă aceste documente corespund legii. Firește, în cazul în care notarul utilizează documentele electronice, urmează a fi respectate și cerințele legale privind circulația acestora.

O altă problemă discutată de comunitatea notarială este: poate notarul utiliza un document electronic semnat în altă țară? Aici urmează să facem două precizări.

1. Oricum document întocmit peste hotare are putere juridică în R. Moldova, dacă corespunde legislației noastre. Legea nu face deosebire între un document pe suport de hârtie și cel electronic, ba chiar specifică că ele au aceeași forță juridică. Drept consecință, dacă pentru documentul pe suport de hârtie nu este necesară supralegalizarea sau apostilarea, atunci și pentru documentul electronic nu este nevoie de aplicarea acestei proceduri.
2. Semnătura electronică calificată are aceeași forță juridică ca și cea olografă (cea avansată nu beneficiază de această putere). Verificarea semnăturii electronice are legătură cu certificatul cheii publice și, ca urmare, cu prestatorul de servicii care eliberează aceste certificate. Astfel, cerințele față de semnătura electronică aplicată peste hotare depinde de emitentul certificatului cheii publice. Deci, dacă certificatul cheii publice nu este recunoscut în R. Moldova, la fel nu este recunoscută nici semnătura electronică.

Propuneri și concluzii

O semnătură electronică, ca și analogul ei scris de mână, este o idee juridică prin care se exprimă dorința semnatarului de a fi legat de termenii documentului semnat. După cum am menționat, semnătura electronică oferă avantaje precum reducerea costurilor de printare, scanare și transportare a documentelor, transmiterea operativă a documentelor, asigurarea confidențialității datelor expediate direct, fără intermediul reprezentanților, fără

bariere de timp, distanță sau condiții nefavorabile, eficientizarea și automatizarea proceselor și a procedurilor de lucru, iar cel mai mare avantaj – de a te bucura de elaborarea actelor la distanță.

În cadrul acestui studiu am prezentat importanța semnăturii electronice, am descris avantajele economice și, respectiv, am cercetat prevederile legislative în vigoare, prezentând lacunele legislative care există și barierele create de aceste lacune. Am menționat revenirea la noțiunea de „comerț electronic” prin prisma prevederilor europene DSA (Directiva servicii digitale) și DMA (Directiva accesul la piața comercială) și fortificarea acestei instituții din punct de vedere legislativ, dar mai ales practic.

Tendința actuală este de a unifica piața europeană electronică, respectiv, fiecare stat-membru sau non-membru al UE tinde să-și modifice legislația națională în vederea racordării ei la standardele europene.

Recunoașterea *certificatului cheii publice* nu este egală cu recunoașterea documentului electronic. În prezent, semnătura electronică (tipurile acesteia) nu este recunoscută în multe state, ceea ce dă dovadă de o limitare a regimului juridic de aplicare a acesteia, inclusiv pe teritoriul Republicii Moldova.

Rămâne o problemă pentru notari recunoașterea și validarea documentelor electronice emise peste hotare: pot fi recunoscute documentele validate cu semnături electronice peste hotare și care sunt instrumentele de verificare? În prezent, în Republica Moldova semnătura electronică este recunoscută pe teritoriul acesteia și, cu unele excepții, peste hotare.

Referințe bibliografice

- Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107-XV din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86.
- Convenția Națiunilor Unite pentru folosirea comunicațiilor electronice în contractele internaționale, adoptată prin Rezoluția ONU din 23.11.2005. https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/conventions/electronic_communications (vizitat 05.08.2023).
- Convenția nr. CMAE53/1980 din 11.04.1980 ONU privind contractele de vânzare internațională de bunuri. În: *Tratate Internaționale*, 1999, nr. 8, art. 53.
- Deceniul digital al Europei: obiective digitale pentru 2030. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_ro (vizitat 05.08.2023).
- Directiva 2009/81/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13.07.2009 privind coordonarea procedurilor privind atribuirea anumitor contracte de lucrări, de furnizare de bunuri și de prestare de servicii de către autoritățile sau entitățile contractante în domeniile apărării și securității și de modificare a Directivelor 2004/17/CE și 2004/18/CE. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32009L0081> (vizitat 05.08.2023).
- Directiva 2014/23/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26.02.2014 privind atribuirea contractelor de concesiune <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?qid=1674222936493&uri=CELEX%3A32014L0023> (vizitat 05.08.2023).
- Directiva 2014/25/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 februarie 2014 privind achizițiile efectuate de entitățile care își desfășoară activitatea în sectoarele apei, energiei, transporturilor și serviciilor poștale și de abrogare a Directivei 2004/17/CE. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0025> (vizitat 05.08.2023).
- Directiva privind semnătura electronică (1999/93/CE), în vigoare din ianuarie 2000. <https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/esignature-in-the-eu.html> (vizitat 01.08.2023).
- Directiva privind serviciile în cadrul pieței interne (2006/123/CE). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0123> (vizitat 01.08.2023).
- Legea cu privire la modificarea unor acte normative. Nr. 80 din 31.03.2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr.115-117.
- Legea privind identificarea electronică și serviciile de încredere. Nr. 124 din 19.05.2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 170-176.
- Legea privind procedura notarială. Nr. 246 din 15.11.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 30-37.
- Legea privind serviciile societății informaționale nr. 284/2004 cu modificările adoptate prin Legea nr. 60 din 17.03.2023 pentru modificarea unor acte normative (stimularea comerțului electronic). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 113-116.
- MSign – Serviciul electronic guvernamental integrat de semnătura electronică. (<https://msign.gov.md/#/>) (vizitat 05.08.2023).
- Regulamentul (UE) Nr. 910/2014 privind identificarea electronică și serviciile de încredere pentru tranzacțiile electronice pe piața internă. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32014R0910> (vizitat 02.08.2023).
- Wang Faye Fangfei. Law of electronic commercial transactions: contemporary issues in the EU, US and China. Ediția a-II-a. New York: Routledge, 2014. 356 p.

LIPSA ETICII PROFESIONALE A JUDECĂTORILOR - TEMEI DE SANȚIONARE DISCIPLINARĂ

Natalia GAVRILENCO,
doctorandă, asistent universitar,
Facultatea de Drept, USM
<https://orcid.org/0000-0002-2043-3917>

SUMAR

Prezentul articol constituie o cercetare științifică care examinează importanța eticii profesionale în cadrul sistemului judiciar și rolul sancționării disciplinare în menținerea integrității acestuia. Se analizează principiile etice, rolul codului de etică al judecătorilor și practica judiciară națională în acest domeniu. De asemenea, se examinează cazuri reale în care judecătorii au fost sancționați disciplinar și impactul acestor cazuri asupra încrederii publicului în sistemul judiciar. Scopul principal al cercetării este de a identifica corelația dintre etica profesională și răspunderea disciplinară a judecătorilor, evidențiind problemele și propunând soluții pentru asigurarea integrității și responsabilității în sistemul judiciar. Prin cercetarea efectuată au fost formulate concluzii și recomandări ce pot fi utile pentru eventualele modificări legislative.

Cuvinte-cheie: *etica profesională, judecător, răspundere disciplinară, cod deontologic, hotărâre.*

Introducere

Etica profesională reprezintă fundamentul moral al unei profesii. Judecătorii, în calitatea lor de reprezentanți ai legii, sunt încurajați să respecte principiile etice, asigurând astfel corectitudinea și imparțialitatea procesului de judecată. Etica profesională nu doar că îndrumă comportamentul judecătorilor în sala de judecată, ci contribuie și la menținerea încrederii publice în justiție și la promovarea unei societăți bazate pe statul de drept.

Cu toate acestea, în orice sistem există riscul ca unii membri să devieze de la standardele etice și

LACK PROFESSIONAL ETHICS OF JUDGES - GROUNDS FOR DISCIPLINARY SANCTIONS

SUMMARY

This article represents a scientific research that examines the importance of professional ethics within the judicial system and the role of disciplinary sanctions in maintaining its integrity. It analyzes ethical principles, the role of the judges' code of ethics, and the mechanisms of disciplinary sanctions. Additionally, it investigates real cases in which judges have faced disciplinary actions and the impact of these cases on public trust in the judicial system. The primary objective of the research is to understand the correlation between professional ethics and the disciplinary responsibility of judges, identifying issues and proposing solutions to ensure integrity and accountability within the judicial system. The research has led to the formulation of conclusions and recommendations that could be valuable for potential legislative amendments.

Key-words: *professional ethics, judge, disciplinary responsibility, code of ethics, judgment.*

profesionale, ceea ce poate submina integritatea întregului sistem judiciar.

Prin această analiză cuprinzătoare, ne propunem să evidențiem importanța respectării eticii profesionale în rândul judecătorilor și să arătăm cum sancționarea disciplinară contribuie la menținerea integrității și credibilitatea sistemului judiciar în fața provocărilor și a presiunilor diverse.

Etica profesională a judecătorilor din Republica Moldova reprezintă un element fundamental în asigurarea, imparțialitatea și integritatea procesului judiciar în țară. Având în vedere rolul central pe care îl are justiția în menținerea statului de drept și a democrației, respectarea eticii profesionale de către judecători este crucială pentru funcționarea

adecvată a sistemului judiciar și pentru menținerea încrederii publice.

Discuții și rezultate

Menționăm că în 2018, prin Hotărârea CSM nr. 229/12 din 8 mai 2018, s-a creat Regulamentul cu privire la activitatea Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor. Comisia are scopul de a preveni încălcările de etică profesională, promovarea standardelor autoregulatorii prin consultanță și consiliere pe probleme de conduită profesională a judecătorilor.

Analizând site-ul Consiliului Superior al Magistraturii [12], observăm că au fost organizate doar trei ședințe ale Comisiei de la înființarea acesteia până în prezent și care au emis doar patru opinii consultative [8].

Cu toate că înființarea Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor în 2018 a avut drept scop promovarea standardelor etice și prevenirea încălcărilor de etică profesională în rândul judecătorilor, observăm că funcționarea sa nu a fost atât de eficientă pe cât se aștepta. Analizând situația în care au fost organizate doar trei ședințe ale Comisiei de la înființarea acesteia până în prezent, se poate extrage concluzia că există o subutilizare a acestui organism în ceea ce privește monitorizarea și promovarea eticii în rândul judecătorilor.

Comisia este constituită din cinci judecători, membri ai Consiliului Superior al Magistraturii [10]. Actualmente, membrii Comisiei de etică sunt judecători care deja nici nu mai activează în cadrul Consiliului Superior al Magistraturii [2].

Considerăm oportun modificarea Regulamentului cu privire la activitatea Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor, astfel încât să existe două entități distincte: Consiliul Superior al Magistraturii și Comisia de etică și conduită profesională a judecătorilor.

Conform pct. 2.1 din Regulamentul cu privire la activitatea Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor, aprobată prin Hotărârea CSM nr. 229/12 din 8 mai 2018, Comisia de etică exercită următoarele competențe:

- emite, la solicitare sau din oficiu, opinii/recomandări pentru judecători cu referire la dilemele sau problemele ce țin de interpretarea și aplicarea prevederilor Codului de etică și conduită profesională a judecătorilor, acestea reprezentând soluții directe pentru o conduită corespunzătoare;
- asigură sistematizarea anuală a practicii sale;
- propune, după caz, Adunării Generale a Judecătorilor modificări și completări la Codul de etică și conduită profesională a judecătorului;
- avizează propunerile parvenite în adresa Adunării Generale a Judecătorilor privind

modificarea sau completarea Codului de etică și conduită profesională a judecătorului;

- prezintă raportul său anual de activitate Consiliului Superior al Magistraturii. Raportul anual de activitate, opiniile/recomandările și alte informații de interes social despre Comisie sunt publicate pe pagina web a Consiliului Superior al Magistraturii.

Iar Consiliul Superior al Magistraturii are competențe referitoare la: cariera judecătorilor, instruirea inițială și continuă a judecătorilor și a personalului secretariatului instanțelor judecătorești, respectarea disciplinei și eticii magistraților, administrarea instanțelor judecătorești.

Astfel, nu pot aceleași persoane să se regăsească în ambele entități, or, negarea acestui fapt duce la menținerea situației existente. Astfel, scopul Comisiei de etică nu este să sancționeze judecătorii, ci să îmbunătățească comportamentul acestora, să-i educe și să cultive un comportament etic în rândul lor.

Analiza abaterii disciplinare „atitudinea nedemnă în procesul de înfăptuire a justiției față de colegi, avocați, experți, martori sau alte persoane”. Pornind de la definiția abaterii disciplinare formulată în dreptul muncii și de la prevederile legale în materie, F. Dragomir definește abaterea disciplinară săvârșită de un magistrat ca faptă de încălcare, cu vinovăție sau din culpă, a normelor legale, regulamentare privind statutul magistratului, care aduce atingere activității și prestigiului justiției [4, p. 76].

În acest context, ne vom expune asupra abaterii disciplinare ce este în strânsă legătură cu etica profesională a judecătorului, și anume „**atitudinea nedemnă în procesul de înfăptuire a justiției față de colegi, avocați, experți, martori sau alte persoane**” [7, art.4 alin.(1) lit.k)].

Atitudinea nedemnă se află la cealaltă extremă și constă din acțiuni dezonorante (gesturi, cuvinte, atitudini, expresii etc.) situate în afara unui comportament decent care guvernează relațiile sociale dintre oameni. Prin atitudine nedemnă a unui judecător se înțelege orice manifestare contrară cerințelor de conduită impuse de legile și regulamentele care reglementează activitatea judecătorilor. Una din obligațiile judecătorului este de a face totul corect și a „se abține de la fapte care dăunează intereselor serviciului și prestigiului justiției, care compromit cinstea și demnitatea de judecător” [11].

Norme similare pot fi găsite și în unele acte internaționale, cum ar fi:

- Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară care prevede că „în tot ceea ce face, judecătorul va evita orice atitudine necorespunzătoare sau impresia unei atitudini corespunzătoare” (norma 4.1.);

- Avizul nr. 3 (2003) al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) prevede că judecătorii, atâta timp cât se ocupă de un caz sau li se poate cere acest lucru, nu trebuie să facă în mod conștient nicio observație care ar putea sugera în mod rezonabil vreun grad de hotărâre prealabilă în rezolvarea disputei sau care ar putea influența corectitudinea lucrărilor. Trebuie să dea dovadă de respectul datorat.

Responsabilizarea judecătorilor se face și prin implicarea mai activă a avocaților tuturor persoanelor (părți, martori, avocați, de exemplu), fără a face distincții bazate pe motive ilegale sau incompatibile cu îndeplinirea corectă a funcțiilor lor. Judecătorii trebuie, de asemenea, să-și îndeplinească funcțiile cu respectul cuvenit principiului tratamentului egal al părților, evitând ideile preconcepționate sau discriminările, păstrând echilibrul între părți și asigurându-se că fiecare este audiată în mod corect (pct. 23 și pct. 24). La determinarea faptei reprobabile se va ține cont că fapta nedemnă, ilicită a judecătorului trebuie să fie:

- săvârșită în timpul procesului de desfășurare a justiției. Deci, o faptă comisă în afara instanței sau chiar în instanță, dar în afara procesului judiciar nu cade sub această componentă;
- îndreptată împotriva colegilor judecători care sunt în același complet, avocați, experți, martori, justițiabili ori reprezentanți ai altor instituții, astfel că obiectul material se identifică cu subiectul pasiv al acestei abateri disciplinare.

Studii de caz și exemple relevante subiectului.

În anul 2022, Colegiul disciplinar a înregistrat 20 de cauze disciplinare (rapoarte întocmite de Inspekția judiciară în urma verificării sesizărilor privind faptele ce pot constitui abateri disciplinare comise de judecători), dintre care 16 cauze au rămas restante din anul precedent. Din numărul total de proceduri disciplinare examinate, doar un singur judecător a fost tras la răspundere disciplinară în legătură cu încălcarea eticii profesionale [9, p. 57].

Prin Hotărârea Colegiului disciplinar nr. 18/5 din 27 mai 2022, pentru abaterea disciplinară prevăzută de art. 4 alin. (1) lit.k) - atitudinea nedemnă în procesul de desfășurare a justiției față de colegi, avocați, experți, martori sau alte persoane - unui judecător i s-a aplicat sancțiune sub formă de **avertisment**. În speță, s-a constatat atitudine nedemnă demonstrată de judecător față de avocat prin utilizarea de expresii depreciative, umilitoare, limbaj agresiv, ton ridicat, manifestarea unei superiorități a judecătorului față de avocat. Astfel, s-a constatat comiterea unei abateri disciplinare și prin încălcarea Codului de etică, prin prisma art. 7 alin. (6) – „Judecătorul va evita aroganța, va trata

cu respect și politețe colegii săi, participanții la proces, colaboratorii organelor de ocrotire a normelor de drept, reprezentanții autorităților publice, va reacționa tacticos cu diligență”.

Am oferit un exemplu în care un judecător a fost sancționat cu avertisment pentru abaterea de atitudine nedemnă față de colegi, avocați și alte persoane implicate în proces.

Principiile enunțate supra se regăsesc în legislația națională, care stabilește că una din obligațiile judecătorului este respectarea corectitudinii în procesul desfășurării justiției prin a „se abține de la fapte care dăunează intereselor serviciului și prestigiului justiției, care compromit cinstea și demnitatea de judecător, provoacă îndoieli față de obiectivitatea lor” (art.15 alin.(l) lit. d) din Legea nr. 544/1995). Acest exemplu demonstrează aplicarea practică a standardelor etice și a procesului disciplinar.

Într-o altă hotărâre a Colegiului disciplinar din 2020, s-a constatat ca fiind abatere disciplinară sub aspectul lit. k) din Lege, pe motiv că judecătorul, în cadrul audierii martorului, a avut un comportament arogant față de persoana audiată, repetând neîntemeiat aceeași întrebare, făcând aprecieri nepotrivite, reținute ca comportament ce a șicanat martorul.

La soluționarea cauzei prezente, Plenul Colegiului disciplinar a considerat necesar de a dezvălui noțiunea de atitudine nedemnă în calitatea sa de element constitutiv al acestei abateri disciplinare. În acest sens, Plenul stabilește că prin atitudine demnă se evidențiază un ansamblu de acțiuni ale unei persoane care prin conținutul lor fac dovada respectului și buneii cuviințe față de interlocutor.

Cu referire la judecători, aceste reguli de conduită capătă o amploare și mai accentuată, deoarece judecătorul reprezintă o autoritate a statului, care are menirea să soluționeze în mod dezinteresat cauzele judiciare aflate în procedura sa, ceea ce implică o corectitudine în acțiuni față de participanții la proces la nivel instituțional pentru evitarea invocării de către ultimii a unei atitudini nedemne, fapt ce poate, inevitabil, atrage concluzia despre lipsa echitabilității procedurilor [6].

Într-o altă hotărâre a Colegiului disciplinar, prin care autorul sesizării a menționat despre faptul că, la primele două întrebări adresate, judecătorul a manifestat un comportament inadecvat, a ridicat glasul și a început a striga în adresa ei cu o voce agresivă și brutală, cerându-i să nu adreseze întrebări [5].

Pentru a trage la răspundere disciplinară un judecător din cauza comportamentului său considerat nedemn în sala de judecată în timpul unei dezbateri cu o parte sau avocatul acesteia, este necesar să se demonstreze cu certitudine că magistratul respectiv a depășit cu claritate limitele acceptabile ale conduitelor sale.

După examinarea cazului, Colegiul disciplinar a concluzionat că **judecătorul menționat în plângere a respectat normele legale care îi impun președintelui completului să asigure ordinea în sala de judecată prin măsurile luate, având ca scop doar menținerea acestei ordini.** Acțiunile sale nu au fost considerate abuzive sau exagerate. Astfel, Colegiul disciplinar a constatat că judecătorul a atras doar atenția reclamantei să respecte regulile și disciplina în sala de judecată, explicându-i consecințele nerespectării acestora. El nu a insultat-o sau umilit-o pe reclamantă, iar creșterea tonalității vocii judecătorului, menționată în petiția reclamantei, a fost utilizată doar în contextul impunerii respectării ordinii în timpul procesului de judecată.

Un alt exemplu elocvent în acest sens: în 2015, s-a intentat procedura disciplinară unui judecător din Judecătoria Leova, privind comiterea abaterii disciplinare prevăzută de art. 22 alin. (1) lit. j), k) din Legea cu privire la statutul judecătorului, și anume atitudinea nedemnă, în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu, față de colegi, avocați, experți, martori sau alți participanți la proces; încălcarea normelor Codului de etică al judecătorului. Urmare a examinării procedurii disciplinare, Plenul Colegiului disciplinar a constatat că judecătorul, pe parcursul anului 2013, a avut un comportament neadecvat, uneori brutal și ofensator, de asemenea, la 3 aprilie 2014, acesta a refuzat de a primi cauzele repartizate aleatoriu, în același timp provocând un scandal pe marginea faptului dat. Aceste acțiuni au fost recunoscute ca atitudine nedemnă, în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu, față de colegi, avocați, experți, martori sau alți participanți la proces cât și ca încălcare a normelor Codului de etică al judecătorului, constituind abateri disciplinare prevăzute de art. 22 alin. (1) lit. j), k) din Legea cu privire la statutul judecătorului și, respectiv, i-a fost aplicată sancțiune disciplinară sub formă de **mustrare** (hotărârea CD nr. 7/1 din 30.01.2015) [1].

În 2019, Consiliul pentru prevenirea, eliminarea discriminării și asigurarea egalității a examinat în procedură o plângere depusă de un justițiabil, care susținea că a fost intimidat și înjosit de către un judecător în cadrul unei ședințe de judecată din cauza stilului său vestimentar [3]. Obiectul plângerii a fost analizat în contextul legislației naționale relevante, inclusiv Legea cu privire la asigurarea egalității, care prevede prevenirea și combaterea discriminării, și Codul de procedură civilă, care promovează principiul egalității în procesele civile. De asemenea, s-a luat în considerare Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, care stabilește că atitudinea nedemnă a judecătorului în procesul de îndeplinire a justiției poate constitui

abatere disciplinară. Dar, în concluzie, Consiliul a stabilit că faptele invocate de petiționar nu au fost suficiente pentru a institui prezumția discriminării, iar reproșurile judecătorului legate de vestimentația petiționarului nu au echivalat cu o nerespectare a egalității în fața legii și a justiției.

Astfel, pot fi considerate atitudini nedemne: apostrofarea colegilor de complet cu privire la anumite atitudini ale acestora; exprimarea unor păreri ofensatoare cu privire la pregătirea profesională a unor colegi, avocați; adresarea unor blesteme; folosirea unui ton ridicat, ostil, autoritar în adresa unor participanți la proces; adresarea către părți cu „de ce vă trebuie un așa avocat?” sau „cu așa avocat o să obțineți maxim ce prevede legea...”; adresarea unor cuvinte precum „recunoaște că va fi mai bine”, „nenorocit, falsificator, escroc”, „ești un bandit” etc. Prin urmare, comportamentul unui judecător față de alți colegi judecători, avocați, experți etc. concretizat prin afirmații, expresii batjocoritoare și neprincipiale, folosirea unui ton neadecvat, iritant și nervos, poate fi apreciat ca incompatibil cu onoarea și demnitatea de judecător [11].

Concluzii și recomandări

Etica profesională și conduita judecătorilor sunt fundamentale pentru menținerea încrederii publice în sistemul judiciar. Principiile precum independența, imparțialitatea, integritatea, profesionalismul, corectitudinea, colegialitatea, confidențialitatea și transparența sunt esențiale pentru asigurarea unui proces judiciar echitabil și corect.

Este important ca judecătorii să respecte aceste principii și norme de conduită pentru a asigura integritatea și credibilitatea sistemului judiciar. De asemenea, autoritățile judiciare trebuie să acorde o atenție sporită funcționării eficiente a Comisiei de etică și să promoveze consultanța și consilierea pe probleme de conduită profesională a judecătorilor.

Respectarea eticii juridice nu numai că protejează drepturile și libertățile individuale în instanțe, dar consolidează și statul de drept și democrația într-o societate. Astfel, etica profesională reprezintă un pilon esențial în menținerea încrederii publice în justiție și în buna funcționare a sistemului judiciar.

Legea nr. 178/2014 a Republicii Moldova a stabilit reguli și proceduri referitoare la răspunderea disciplinară a judecătorilor, acoperind o gamă largă de aspecte legate de procedura disciplinară.

Procedura disciplinară implică depunerea sesizărilor, verificarea acestora, examinarea cazurilor de către Colegiul disciplinar și adoptarea hotărârilor în cazurile disciplinare.

Încălcările etice ale judecătorilor pot duce la sancțiuni disciplinare, care sunt aplicate de către Colegiul disciplinar, un organ independent.

Abaterea disciplinară relevantă pentru etica profesională a judecătorului este „atitudinea nedemnă în procesul de înfăptuire a justiției față de colegi, avocați, experți, martori sau alte persoane”.

Exemplele prezentate în text ilustrează cazuri concrete în care unii judecători au fost sancționați pentru abateri disciplinare legate de atitudinea lor nedemnă în sala de judecată sau în relațiile cu participanții la proces. Sancțiunile disciplinare aplicabile pentru astfel de abateri includ avertismentul și mustrarea, care sunt emise în formă scrisă.

Concluzionând cele analizate, venim cu următoarele recomandări:

- consolidarea funcționării Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor pentru a asigura mai bine monitorizarea și promovarea eticii în rândul judecătorilor - acest organism trebuie să fie activ și eficient în consultarea și consilierea pe probleme de conduită profesională a judecătorilor;
- intensificarea formării și educației juridice pentru judecători, cu accent pe principiile etice și normele de conduită profesională;
- promovarea unei culturi a eticii în sistemul judiciar prin organizarea de seminare, ateliere și discuții cu privire la aspectele etice relevante pentru judecători - aceste inițiative pot contribui la dezvoltarea unei conștiințe etice solide în rândul profesioniștilor din justiție;
- verificarea și revizuirea periodică a Codului de etică a judecătorilor și a altor acte normative relevante pentru a le adapta la schimbările din societate și pentru a asigura relevanța lor în contextul actual;
- monitorizarea atentă a procedurii disciplinare pentru a asigura o abordare proporțională și echitabilă în aplicarea sancțiunilor, luând în considerare gravitatea abaterii și circumstanțele personale ale judecătorului;
- menținerea unui cadru legal clar și actualizat pentru răspunderea disciplinară a judecătorilor cu scopul de a asigura eficacitatea procesului de atragere la răspundere disciplinară;
- evaluarea periodică a eficacității mecanismului de atragere la răspundere disciplinară a judecătorilor și perfecționarea acestuia, dacă este necesar.

Faptul că au fost înregistrate și examinate cazuri disciplinare arată că sistemul judiciar acordă o atenție constantă respectării eticii profesionale. Totuși, monitorizarea și educația continuă în acest domeniu sunt esențiale pentru a menține încrederea publică și integritatea justiției. Întrucât există cazuri de încălcare a eticii profesionale, există întotdeauna loc și pentru crearea culturii etice în cadrul sistemului judiciar. Aceasta poate fi realizată

prin formare continuă, conștientizare și promovare a valorilor etice în instanțele de judecată.

Referințe bibliografice

1. Analiza hotărârilor emise de Inspekția Judecătorească și Colegiul disciplinar: Raport 2016. https://www.aaij.justice.md/files/document/attachments/analiza_hotaririlor_emise_de_inspectia_judecatoreasca_si_colegiul_disciplinar.pdf (vizitat la 13.08.2023).
2. Competența Comisiei de Etică. <https://www.csm.md/ro/organe-subordonate/comisia-de-etica/membrii.html> (vizitat la 13.08.2023).
3. Decizia Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității nr.92/19 din 20 mai 2019. https://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Decizie_inadmisibilitate_92_2019.pdf (vizitat la 13.08.2023).
4. Dragomir F. *Răspunderea penală a magistratului*. București: C.H. Beck, 2011. 392 p.
5. Hotărârea Colegiului disciplinar de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii nr.26/6 din 18.09.2020. https://www.csm.md/files/Hotari-rele_CDisciplinar/2020/Sesizari/26-6.pdf (vizitat la 15.08.2023).
6. Hotărârea Colegiului disciplinar de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii nr.28/7 din 16.10.2020. https://www.csm.md/files/Hotari-rele_CDisciplinar/2020/Sesizari/28-7.pdf (vizitat la 15.08.2023).
7. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor. Nr. 178 din 25.07.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 238-246.
8. Opiniile Comisiei de Etică. <https://www.csm.md/ro/organe-subordonate/comisia-de-etica/opinii.html> (vizitat la 13.08.2023).
9. Raportul cu privire la activitatea Consiliului Superior al Magistraturii și a instanțelor judecătorești în anul 2022. <https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=RMB3zqjfmCU%3D&tabid=202&language=ro-RO> (vizitat la 12.08.2023).
10. Regulament cu privire la activitatea Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor, aprobat prin Hotărârea CSM nr. 229/12 din 08.05.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.235-244.
11. Roșca N., Zaharia V. ș.a. *Responsabilizarea judecătorilor prin implicarea mai activă a avocaților. Ghid pentru avocați*. Chișinău, 2015. https://cnaigs.md/uploads/asset/file/ro/906/Ghid_avocati_responsabilizarea_judecatorilor.pdf (vizitat la 12.08.2023).
12. Ședința Comisiei de etică. <https://www.csm.md/ro/organe-subordonate/comisia-de-etica/sedin-te.html> (vizitat la 13.08.2023).

ÎNDRUMĂRI UTILE PENTRU SESIZAREA CORECTĂ A CURȚII CONSTITUȚIONALE

La Editura *Cartier* a apărut recent cartea *Sesizarea Curții Constituționale*, semnată de doctorul în drept Gheorghe Reniță. Despe necesitatea unei asemenea ediții menționează însuși autorul: „Sesizarea Curții Constituționale, în special, pe calea excepției de neconstituționalitate reprezintă un mijloc eficient de apărare a drepturilor omului. Tot mai multe persoane își găsesc dreptatea la Curtea Constituțională. Conștientizând acest fapt, am realizat o incursiune științifică destinată să faciliteze înțelegerea corectă a sesizării și, corelativ, a controlului exercitat de către Curtea Constituțională, făcând apel la doctrina juridică, la jurisprudența Curții Constituționale și la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Această lucrare urmărește să contribuie la dezvoltarea gândirii și a culturii juridice axate pe respectarea drepturilor omului, drepturi care trebuie să fie practice și efective, nu teoretice și iluzorii”.

Volumul conține cincisprezece capitole, cu explicații concrete de aplicare în practică a sesizării la Curtea Constituțională, precum: „Subiecții cu drept de sesizare a Curții Constituționale”, „Obiectul sesizării”, „Modalitățile de sesizare”, „Forma și conținutul sesizării”, „Condițiile de admisibilitate a sesizărilor privind excepția de neconstituționalitate”...

Iată cum apreciază recenzenții însemnătatea acestei cercetări științifice:

Aurel Băieșu, doctor habilitat în drept, profesor universitar: „Această lucrare conține răspunsuri la problemele care au apărut în practică legate de sesizarea Curții Constituționale, în special, pe calea excepției de neconstituționalitate. Răspunsurile sunt oferite, în mod argumentat, prin prisma doctrinei juridice, jurisprudenței Curții Constituționale și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului”.

Igor Dolea, doctor habilitat în drept, profesor universitar: „Cartea lui Gheorghe Reniță conține soluții la problemele care se pot ivi în contextul sesizării Curții Constituționale, astfel încât drepturile și libertățile fundamentale să fie garantate în mod practic și efectiv. Prin urmare, această lucrare reprezintă un instrument de lucru util atât pentru studenții, cât și mai ales pentru subiecții cu drept de sesizare a Curții Constituționale”.

Mariana Grama, doctor în drept, conferențiar universitar: „Cartea reprezintă un suport metodologic important pentru studiul disciplinelor „Respectarea drepturilor omului în dreptul penal” și „Protecția constituțională a drepturilor omului”. Aceste discipline... fac parte din programele de masterat „Drept penal”, „Științe penale aplicative” și, respectiv, „Anticorupție” de la Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova.

Serghei Turcan, doctor în drept, conferențiar universitar: „Competența de a verifica dacă un act normativ, desigur, care poate constitui obiect al controlului de constituționalitate, este sau nu este constituțional aparține, în exclusivitate, Curții Constituționale. Astfel, oferirea unor îndrumări utile pentru sesizarea corectă a Curții Constituționale este binevenită și salutară”.

TRAFICUL DE COPII: FUNDAMENTAREA ȘTIINȚIFICĂ A METODOLOGIEI DE INVESTIGARE

La Biblioteca Institutului Național al Justiției puteți găsi printre cărțile noi, apărute în 2023, și lucrarea lui Dinu Ostavciuc „Aspecte procesual-penale și tactici criminalistice privind cercetarea traficului de copii”. Este un volum care a apărut grație susținerii din partea Universității „Dunărea de Jos” din Galați și a Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al R. Moldova.

Această lucrare științifică este consacrată studierii infracțiunii de trafic de copii prin prisma dreptului procesual-penal și a criminalisticii. Prin ea, autorul și-a trasat următoarele obiective: analiza elementelor caracteristicii criminalistice; relevarea circumstanțelor ce urmează a fi stabilite și probate; evidențierea particularităților depistării semnelor de infracțiune; determinarea situațiilor de urmărire penală și a particularităților efectuării urmăririi penale la etapele inițială și ulterioară; stabilirea mecanismului de conlucrare; evidențierea regulilor metodice de efectuare a acțiunilor de urmărire penală.

În adnotarea lucrării se menționează că rezolvarea problemei științifice menționate constă în fundamentarea științifică a metodologiei de investigare și urmărire penală a cazurilor de traficare a copiilor, eliminarea deficiențelor unor norme juridice contradictorii, care constituie impedimente la descoperirea, cercetarea și prevenirea traficului de

copii, aspecte care au condus la implementarea acestei metodologii sistematice, în vederea aplicării ei uniformizate de către organele de urmărire penală pe teritoriul întregii țări.

Pe parcursul studiului, autorul a constatat unele lacune, divergențe și colizii ale unor norme procesual-penale și ale altor legi de profil, care necesită a fi revizuite, modificate sau completate. În concluzie, Dinu Ostavciuc propune o serie de modificări și completări la legislația în domeniul dat.

Importanța aplicativă a lucrării rezidă în redarea unor concepte, soluții, propuneri, atât sub aspect penal, cât și procesual-penal și criminalistic al problematicei respective. În plus, ea are o orientare didactico-practică, din care considerent urmează a fi studiată atât de către studenți, cât și de către practicieni, poate fi recomandată organelor de urmărire penală și instanțelor judecătorești.

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

